

Baltic Institute of Social Sciences
Elizabetes 65-16, Rīga LV-1050, Latvija
T. 7217553 F. 7217560 LUR # 50008084991
E-mail: biss@biss.soc.lv www.biss.soc.lv

Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekts
„Soli pa solim”

**Pētījums „Latvijas iedzīvotāju, valsts
amatpersonu un NVO attieksme pret
patvērumu meklētājiem”**

2005.gada decembris

Saturs

IEVADS	3
PĒTĪJUMA APRAKSTS	4
GALVENIE SECINĀJUMI	6
EKSPERTU DZIĻO INTERVIJU UN EKSPERTU FOKUSA GRUPU DISKUSIJU PAR PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM REZULTĀTI	10
1. PATVĒRUMA MEKLĒTĀJI UN PATVĒRUMA SISTĒMAS ATTĪSTĪBA LATVIJĀ	10
2. PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU VAJADZĪBU NODROŠINĀŠANA LATVIJĀ	15
2.1. PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU NODROŠINĀJUMA LĪMENIS DAŽĀDĀS JOMĀS	15
2.2. PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU NODROŠINĀJUMA LĪMENI IETEKMĒJOŠIE FAKTORI	16
2.3. INSTITŪCIJU DARBĪBA PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU TIESĪBU NODROŠINĀŠANĀ EKSPERTU VĒRTĒJUMĀ	23
3. EKSPERTU IEROSINĀJUMI DARBA AR PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM UZLABOŠANAI	29
3.1. ĪPAŠA PIEEJA UN PROFESIONĀĻU APMĀCĪBA	29
3.2. PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU SOCIĀLĀS INTEGRĀCIJAS SISTĒMAS IZVEIDE	30
4. INFORMĀCIJAS PIEEJAMĪBA UN IESAISTĪTO INSTITŪCIJU INFORMĒTĪBA PATVĒRUMA JAUTĀJUMOS EKSPERTU VĒRTĒJUMĀ	33
5. EKSPERTU VĒRTĒJUMS PAR SABIEDRĪBAS INFORMĒTĪBU UN ATTIEKSMI PRET PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM	37
5.1. MASU INFORMĀCIJAS LĪDZEKĻU NOZĪME SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANĀ	37
5.2. EKSPERTU VIEDOKLIS PAR SABIEDRĪBAS INFORMĒTĪBU	38
5.3. SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANAS GALVENIE VIRZIENI	39
5.4. SABIEDRĪBĀ IZPLATĪTĀS ATTIEKSMES PRET DAŽĀDU KULTŪRU PĀRSTĀVJIEM UN PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM EKSPERTU VĒRTĒJUMĀ	40
6. NĀKOTNES PROGNOZES	45
6.1. PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU SKAITA PIEAUGUMA IESPĒJAS	45
6.2. PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU PLŪSMU IEROBEŽOJOŠIE FAKTORI	47
IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI	50
ASOCIĀCIJAS AR VĀRDU SAVIENOJUMU „PATVĒRUMA MEKLĒTĀJS”	50
ATTIEKSME PRET PATVĒRUMA SNIEGŠANU UN SOCIĀLO PALĪDZĪBU	51
PRIEKŠSTATI PAR PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM	52
VIEDOKLIS PAR PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU SITUĀCIJU LATVIJĀ	54
INFORMĀCIJAS PAR PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM IEGŪŠANAS VEIDS UN PIETIEKAMĪBA	55
AIZSPRIEDUMI PAR PATVĒRUMU MEKLĒTĀJIEM	57
ATTIEKSME PRET MULTIKULTURĀLISMU	59
SOCIĀLĀ DISTANCE	60
SATRAUKUMS PAR IMIGRĀCIJU, LATVIJAS EKONOMISKAJAI SITUĀCIJAI UZLABOJOTIES	62
PIELIKUMS: REZULTĀTU TABULAS	64

Ievads

Socioloģiskais pētījums „Latvijas iedzīvotāju, valsts amatpersonu un NVO attieksme pret patvērumu meklētājiem” tika veikts Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekta „Soli pa solim” ietvaros pēc Starptautiskās Migrācijas organizācijas pasūtījuma.

Pētījumā tika izmantotas gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās pētījumu metodes. Kā kvantitatīva pētījuma metode tika izmantota Latvijas iedzīvotāju kopumu reprezentējoša aptauja. Kā kvalitatīvās pētījuma metodes tika izmantotas ekspertu intervijas un fokusa grupu diskusijas ar ekspertiem – valsts iestāžu darbiniekiem un NVO pārstāvjiem.

Pētījuma uzdevumi bija novērtēt Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret patvēruma meklētājiem, noskaidrot valsts amatpersonu un NVO pārstāvju attieksmes un pieredzi darbā ar patvēruma meklētājiem un izstrādāt ieteikumus darbam ar patvērumu meklētājiem.

Latvijā pirmais Patvēruma likums (likums „Par patvēruma meklētājiem un bēgļiem Latvijas Republikā”) sāka darboties 1998. gadā, un no šī brīža bija iespējams izskatīt patvēruma meklētāju lietas. 2002. gadā tika pieņemts „Patvēruma likums”¹, kas ir saskaņots ar Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, Eiropas Padomes rekomendācijām, rezolūcijām un ieteikumiem.

2004. gadā pasaulē kopumā patvērumu lūdza 676 000 cilvēku, no kuriem Eiropā patvērumu meklēja 444 000 cilvēku. Visvairāk patvēruma meklētāju pieteikumu 2004. gadā ir iesniegti Francijā, Lielbritānijā un Vācijā – attiecīgi 58 500, 40 200 un 35 600² pieteikumu. Laikā no 1998.gada līdz 2005. gada novembrim Latvijā patvērumu ir lūguši tikai 158 cilvēki, no kuriem astoņiem ir piešķirts bēgļa statuss un vēl deviņiem – alternatīvais statuss. Ja salīdzina patvēruma meklētāju skaitu šajās un citās Rietumeiropas valstīs ar Latvijas rādītājiem, ir redzamas milzīgas atšķirības.

Vairāku ekspertu vērtējumā attiecībā uz patvēruma meklētājiem, jārunā par divām atšķirīgām grupām – patvēruma meklētāji, kas uz robežas vai ar vēstniecību starpniecību mēģina paziņot par radušos situāciju un panākt, lai viņu pieteikums tiek izskatīts, un patvēruma meklētāji, kas ieceļo valstī nelegāli, uzturas tajā līdz brīdim, kad tiek atklāti vai identificēti un tikai tad pieprasa patvērumu šajā valstī. Kā liecina LR Valsts Robežsardzes iekšējā audita rezultāti, šo patvēruma meklētāju Latvijā ir bijis ievērojami vairāk.

Niecīgais patvēruma meklētāju Latvijā skaits tika regulāri pieminēts gan ekspertu grupu diskusijās, gan intervijās kā viens no faktoriem, kas nedaudz traucē un apgrūtina daudzu ar patvēruma meklētājiem saistītu jautājumu apspriešanu, paverot iespējas spekulatīviem izteikumiem un spriedumiem.

¹ LR likums „Patvēruma likums”. Spēkā esošs no 01.09.2002. Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/?_p=26&menu__id=20 [Iegūts 17.10.2005.]

² 2004 *Global Refugee Trends. Overview of refugee populations, new arrivals, durable solutions, Asylum-seekers, Stateless and other persons of concern to UNHCR* (2005). Population and Geographical Data Section Division of Operational Support. Geneva: UNHCR, p. 6. Pieejams: <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=42b283744> [Skatīts 17.10.2005.]

Pētījuma apraksts

Lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret patvērumu meklētājiem, tika veikta Latvijas iedzīvotāju kopumu vecumā no 18-74 gadiem reprezentējoša aptauja. Kopumā tika aptaujāti 1008 respondenti. Aptaujas veikšanai tika pielietota vairākpakāpju stratificētā nejaušā izlase. Intervijas tika veiktas respondentu dzīvesvietās pēc nejaušā soļa (*random route*) metodes. Respondentu atlase mājsaimniecībā veikta pēc Kiša (*Kish*) metodes. Aptauja tika veikta 15 Latvijas rajonos, proporcionāli iekļaujot gan rajonu centru, gan citu pilsētu un lauku mājsaimniecības:

- Rīga, Rīgas rajons;
- Vidzeme – Gulbenes, Valmieras, Limbažu rajons;
- Kurzeme – Talsu, Liepājas, Ventspils, Saldus rajons;
- Zemgale – Jelgavas, Bauskas, Tukuma, Jēkabpils rajons;
- Latgale – Rēzeknes, Balvu, Daugavpils rajons.

Pielietotā izlases metode ļauj vispārināt aptaujas rezultātus uz visiem Latvijas iedzīvotājiem vecumā no 18-74 gadiem.

Aptaujas laiks: 2005.gada novembris.

Lai padziļināti izprastu valsts amatpersonu un NVO pārstāvju attieksmes un pieredzi darbā ar patvēruma meklētājiem, projekta ietvaros tika veiktas 10 dziļās intervijas un divas fokusa grupu diskusijas ar ekspertiem un profesionāļiem, kam ikdienā nākas saskarties ar jautājumiem, kas ir saistīti ar patvēruma meklētājiem. Pievienotajās tabulās ir sniegta precīza informācija par pētījumā iesaistītajiem ekspertiem.

1. tabula

Intervētie eksperti

Nr.	Vārds, Uzvārds	Institūcija	Intervijas datums
1.	Dace Gailīte	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP)	24.10.05.
2.	Ilvija Pūce	Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs	24.10.05.
3.	Raimonds Paļčevskis	Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaine”	25.10.05.
4.	Ingrīda Juzupa	LR Tieslietu ministrija	25.10.05.
5.	Zigrīda Grīnhofa	Rīgas Domes Labklājības departaments (iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts)	25.10.05.
6.	Aija Šibajeva	PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”	26.10.05.
7.	Rita Erele	Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”	26.10.05.
8.	Oskars Galanders	Bēgļu lietu apelācijas padome	28.10.05.
9.	Alvis Šķenders	PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”	31.10.05.
10.	Līga Vijupe	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP)	31.10.05.

2. tabula

1. Fokusa grupa (18.10.05.)

Nr.	Vārds, Uzvārds	Institūcija
1.	Zane Mūrniece	Valsts Cilvēktiesību birojs
2.	Inga Zonenberga	Valsts Cilvēktiesību birojs
3.	Līga Biksiniece	Valsts Cilvēktiesību birojs
4.	Ilmārs Pastors	LR Valsts Robežsardzes Galvenā pārvalde, Imigrācijas pārvalde, Patvēruma meklētāju lietu nodaļa
5.	Māris Domiņš	LR Valsts Robežsardzes Galvenā pārvalde, Imigrācijas pārvalde, Patvēruma meklētāju lietu nodaļa
6.	Ilze Haberlinga	Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA)
7.	Edgars Cakuls	Nodibinājums „Caritas Latvija”
8.	Laura Mertena	Nodibinājums „Caritas Latvija”
9.	Aija Krastiņa	Rīgas Vidzemes priekšpilsētas Sociālais dienests
10.	Iveta Vītiņa	Rīgas Domes Labklājības departaments

3. tabula

2. Fokusa grupa (19.10.05.)

Nr.	Vārds, Uzvārds	Institūcija
1.	Baiba Biezā	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP)
2.	Ligita Geidāne	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP)
3.	Edgars Jakubauskis	LR Valsts Robežsardzes Rīgas pārvaldes Imigrācijas dienesta Patvēruma meklētāju nodaļa
4.	Lilīta Jansone	PMLP Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs PMIC „Mucenieki”
5.	Mairita Zadiņa	Latvijas Sarkanais Krusts
6.	Dīta Juhnēviča	Latvijas Jaunatnes Sarkanais Krusts
7.	Dace Dimdiņa	Rīgas Domes Sociālo jautājumu centrs
8.	Anita Bogatjko	Rīgas Domes Sociālo jautājumu centrs

Galvenie secinājumi

Eksperti vērtē, ka Latvijā kopumā **patvēruma meklētājiem tiek nodrošināti labi apstākļi** un viņu pamatvajadzības tiek apmierinātas – ir nodrošināti medicīniskie pakalpojumi, uzturs un dzīves vieta (tiem, kas izmitināti PMIC „Mucenieki”), kā arī sniegtas izglītības iespējas. Eksperti atzīst, ka Latvijā tiek realizētas ES prasības patvēruma meklētāju nodrošinājuma ziņā.

Būtisks faktors, kas nosaka patvēruma meklētāju vajadzību nodrošinājumu un viņu tiesību ievērošanu, ir līdz šim samērā **mazais patvēruma meklētāju skaits** Latvijā. Šobrīd pastāv situācija, kad raksturīgi īsi patvēruma meklētāju lietu izskatīšanas termiņi, ir iespējams nodrošināt nepieciešamo pamatvajadzību apmierināšanu, kā arī katram patvēruma meklētājam ir iespējama individuāla pieeja. Tomēr nav zināms, vai šādu nodrošinājuma līmeni būs iespējams uzturēt un saglabāt, pieaugot patvēruma meklētāju skaitam, jo patvēruma sistēmas kapacitāte nav pārbaudīta.

LR Valsts Robežsardzes iekšējā audita rezultāti uzrāda, ka no 58 cilvēkiem, kas Latvijā ir pieprasījuši patvērumu kopš 2002. gada 1. janvāra, tikai trīs cilvēki ir pieprasījuši patvērumu, šķērsojot valsts robežu, bet pārējie to ir izdarījuši vai nu pēc aizturēšanas (kas seko likuma pārkāpšanai), vai citos ierobežotas brīvības apstākļos. Ekspertu vērtējumā maz ir tādu patvēruma meklētāju, kuri pamatoti pieprasa patvērumu, un par to liecina arī tas, ka pēdējo reizi Latvijā bēgļa statuss ir ticis piešķirts 2001. gadā. Savukārt alternatīvais statuss kopš 2002. gada ir piešķirts tikai 9 cilvēkiem.

Mazais patvēruma meklētāju skaits ierobežo iespējas pārbaudīt, kā praksē realizējas sadarbība starp institūcijām patvēruma meklētāju tiesību nodrošināšanā, piemēram, patvēruma meklētāju bērnu iekārtošana izglītības iestādēs, jo katrs gadījums ir unikāls un sevišķs. Šādā situācijā nedz iesaistīto institūciju darbiniekiem, nedz sistēmai kopumā nav iespējams pilnībā specializēties patvēruma meklētāju jautājumu risināšanā. Lai arī pamatinformācija iesaistīto institūciju darbiniekiem ir pieejama, trūkst specifiskas informācijas, un eksperti saredz nepieciešamību pēc tālākas specializētas iesaistīto profesionāļu izglītošanas.

Arī sabiedrība nav pieradusi pie šādas parādības – patvēruma meklētāju problemātikas. Aptaujas rezultāti liecina, ka Latvijas iedzīvotāji ir ļoti maz informēti par patvēruma meklētājiem. Par to liecina gan viņu subjektīvais vērtējums: 50% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka viņiem nav pietiekama informācija par patvēruma meklētājiem, gan arī objektīvie rādītāji: apmēram trešā daļa uz jautājumiem par patvēruma meklētājiem nespēj sniegt konkrētu atbildi.

Latvijas iedzīvotāju asociācijas vai asociāciju trūkums ar vārdu savienojumu „patvēruma meklētājs” liecina, ka 60% Latvijas iedzīvotāju vispār nav priekšstata, kas ir patvēruma meklētāji, vai arī ir grūti to formulēt.

Mazais patvēruma meklētāju skaits Latvijā saistāms ar vairāku faktoru kopumu, no tiem būtiski ir **Latvijas sociālekonomiskā situācija un nodrošinājuma apjoms salīdzinājumā ar citām Eiropas un, jo īpaši, – Skandināvijas valstīm, Latvijas ģeogrāfiskais novietojums, kā arī kopienas un kultūras īpatnības**. Patvēruma meklētāju nokļūšana Latvijā nav vērtējama kā mērķtiecīga, drīzāk kā nejaušs un negribēts pārtraukums ceļā uz citu izvēlēto patvēruma valsti, visbiežāk – kādu no Skandināvijas valstīm. Patvēruma meklētāji no valstīm, kam Latvijā nav izveidojušās imigrantu kopienas, ļoti iespējams, saskaras ar papildus grūtībām, kas saistītas ar kultūras atšķirībām un atbalsta trūkumu kopienā.

Galvenā problēma saistībā ar patvēruma meklētāju integrāciju Latvijā saistās ar **sociālās integrācijas sistēmas trūkumu**. Pēc bēgļa vai alternatīvā statusa saņemšanas Latvijas

gadījumā patvēruma meklētāja tālākās integrācijas sekmīgums ir atkarīgs tikai no cilvēka zināšanām, uzņēmības un attieksmes, jo pēc statusa saņemšanas valsts šiem cilvēkiem nodrošina tikai pašu palīdzības minimumu, bet dažkārt šiem cilvēkiem būtu vajadzīga īpaša pieeja, īpaši gadījumos, kad patvēruma meklētājiem Latvijā nav radniecīgas kopienas, kurā varētu gūt tūlītēju atbalstu.

No otras puses, Eiropas pieredzes nekritiska pārņemšana patvēruma meklētāju integrēšanā un ievērojamas kopienas izveidošanās ekspertu vidū tika vērtēta drīzāk piesardzīgi, ņemot vērā arī negatīvos aspektus. Tomēr **citu valstu pieredze** neapšaubāmi ir nepieciešama tam, lai Latvijā varētu pilnveidot esošo sistēmu, kā nodrošināt patvēruma meklētāju integrāciju valstī un kā uzlabot patvēruma meklētāju aizsardzību un nodrošināt palīdzības sniegšanu laikā, kamēr tiek izskatītas viņu lietas. Taču, eksperti uzsver, ka ir jāatceras, ka šī Eiropas valstu pieredze jāizvērtē kritiski un jāskatās, ko varētu piemērot Latvijas apstākļiem un kas ir atšķirīgs, jo, kā apgalvo eksperti, Rietumeiropas valstīm tagad pašām nākas atzīt, ka tās ir pieļāvušas kļūdas jautājumos, kas saistīti ar integrāciju. Tādējādi Latvijai tagad ir visas iespējas attīstīt patvēruma sistēmu, ņemot vērā gan pozitīvos piemērus, gan pieļautās kļūdas, cenšoties tās neatkārtot vēlreiz.

Patvēruma meklētāju nodrošinājumā iesaistīto **institūciju darbība** kopumā tiek vērtēta pozitīvi. Kamēr vienas NVO pārstāve (LCESC) ļoti kritiski izteicās par LR Valsts Robežsardzes gatavību un spējām nodrošināt patvēruma meklētāju vajadzības un labus apstākļus, „Caritas Latvija” un bijusī „Latvijas Sarkanā Krusta” pārstāve pozitīvi novērtēja robežsardzes darbu – institūcija labi tiek galā ar pienākumiem, un laika gaitā ir uzlabota darbības efektivitāte. Tomēr eksperti uzskata, ka robežsardzes darbinieku apmācība būtu jāturpina visu laiku un tai jācenšas piesaistīt vēl lielāki resursi.

Kā faktoru, kas var apgrūtināt patvēruma meklētāju aizsardzību un labu apstākļu nodrošināšanu, eksperti uzlūko **masu mediju darbību** un to pausto viedokļu un nostājas radīto rezonansi sabiedrībā – gan tādā ziņā, ka sabiedrībā veidojas noteikta veida attieksme pret patvēruma meklētājiem, gan arī tas, ka pašu patvēruma meklētāju sniegtā informācija var tikt neprecīzi interpretēta vai pārtulkota, kas var ietekmēt šo cilvēku lietu izskatīšanu.

NVO iesaistīšanās patvēruma meklētāju jautājumu risināšanā Latvijas gadījumā līdz šim nav bijusi īpaši liela un izšķirīga. No valsts institūciju puses ir gatavība piesaistīt NVO, taču realitātē nelielais patvēruma meklētāju skaits Latvijā nerada nepieciešamību pēc lielākas NVO iesaistīšanās, jo valsts iestādes var ar visu sekmīgi tikt galā.

Ekspertiem un institūcijām, kam ir jālemj par statusa piešķiršanu vai nepiešķiršanu patvēruma meklētājiem, ir nepieciešama specifiska **informācija par valstīm un reģioniem**, no kuriem nāk patvēruma meklētāji. Viens no veidiem, kā uzlabot situāciju, ir **pilnveidot sadarbību ar citām Eiropas valstīm**, jo tām ir lielāka pieredze un resursi šajos jautājumos, salīdzinot ar Latviju.

Ekspertu redzējumā **Latvijas iedzīvotājiem trūkst informācijas** par patvēruma meklētājiem, un viens no informācijas nepietiekamības rezultātiem ir sabiedrībā pastāvošā skepse un aizspriedumi pret patvēruma meklētājiem.

Puse Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka viņiem nav pietiekamas informācijas par patvēruma meklētājiem. Salīdzinoši vecuma grupā 18-25 gadi ir vairāk to, kas uzskata, ka viņiem nepietiek informācijas par patvēruma meklētājiem (56%), savukārt vecuma grupā 61-74 gadi vairāk ir to, kurus šis jautājums neinteresē (36%).

Līdz ar to būtu nepieciešams cilvēkus informēt gan par patvēruma meklētājiem, gan arī par jautājumiem, kas var aktualizēties saistībā ar šo cilvēku ierašanos un dzīvi Latvijā. Kā labākā informēšanas iespēja tiek uzskatīts **darbs ar bērniem un jauniešiem**, un **skolas** tika

nosauktas kā šīs informācijas ieguves un izplatīšanas vietas. Iespējamajās informācijas kampaņās varētu būt noderīgi pievērst uzmanību tādām aspektam, ka latvieši paši savulaik ir devušies bēgļu gaitās un meklējuši patvērumu citās valstīs, kur to ir arī atraduši. Šādi paskaidrojot, jautājums par patvēruma meklētājiem varētu kļūt tuvāks un labāk izprotams.

Visbiežāk izmantotie informācijas avoti par patvēruma meklētājiem Latvijas iedzīvotāju vidū ir televīzija (68%), laikraksti un žurnāli (25%) un radio (19%). Informāciju bukletu, brošūru formā ir izmantojis tikai viens no visiem aptaujātajiem. Dažādās vecuma grupās ir novērojamas šādas īpatnības: vecāka gada gājuma cilvēku vidū ir vairāk to, kas informāciju par patvēruma meklētājiem ir ieguvuši televīzijā (71%), jauniešu vidū vecumā no 18-35 gadiem, salīdzinoši vairāk ir to, kas informāciju ir ieguvuši Internetā (7%).

Ekspertu vidū valda diezgan liela vienprātība par to, ka **Latvijas sabiedrībā dominē negatīva, noraidoša un aizspriedumaina attieksme** gan pret cilvēkiem, kas ir savādāki pēc sava ārējā izskata, pazīmēm un uzvedības, gan pret patvēruma meklētājiem, kas var arī pat nebūt ārēji atšķirīgi no Latvijas iedzīvotājiem.

Viens no piemēriem, kas tiek izmantots skeptiskas vai negatīvas attieksmes paušanā, ir patvēruma meklētāju apstākļu nodrošinājuma salīdzinājums ar Latvijas pensionāru un maznodrošināto iedzīvotāju situāciju. Jāpiebilst, ka arī eksperti, pieskaroties šim jautājumam, ar zināmu netaisnības sajūtu atzīmē, ka ES uzrauga to, lai patvēruma meklētājiem būtu nodrošināti labi apstākļi, un šo prasību nepildīšanas gadījumā Latvijai tiks piemērotas kādas starptautiskas sankcijas, taču pensionāri, sociāli aprūpējamie un citu riska grupu cilvēki ir tikai valsts apgādībā, un attiecībā uz viņu dzīves līmeni netiek piemērotas ES prasības un kontrole.

Vairāki eksperti atzīmēja arī novērotās patvēruma meklētāju negatīvās iezīmes - paši patvēruma meklētāji var būt tie, kas rada negatīvu attieksmi pret sevi, piemēram, patvērumu meklētāju attieksme pret darbu, kas nav pieņemama Latvijas iedzīvotājiem.

Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti parāda, ka kopumā no visiem Latvijas iedzīvotājiem gandrīz puse (48%) uzskata, ka Latvijai ir jāsniedz patvērumu cilvēkiem, kas pamatotu iemeslu dēļ lūdz Latvijas valsts aizsardzību, savukārt 36% uzskata, ka tas nebūtu jāsniedz. Salīdzinoši nedaudz mazāk iedzīvotāju uzskata, ka Latvijai būtu arī jānodrošina pabalsts un cita veida sociālā palīdzība patvēruma meklētājiem – 39%.

Gan attiecībā uz patvēruma piešķiršanu, gan attiecībā uz sociālā pabalsta piešķiršanu jaunieši vecumā no 18-25 gadiem un lauku iedzīvotāji ir pozitīvāk noskaņoti, savukārt vecāka gada gājuma cilvēki un rīdnieki – mazāk pozitīvi.

Vērojama tendence, ka tie, kam ir negatīvas asociācijas ar patvēruma meklētājiem, ir negatīvāk noskaņoti pret patvēruma un sociālās palīdzības sniegšanu. Latvijas iedzīvotāju vidū, kuri uztraucas par iespējamo cilvēku iebrukšanu Latvijā nākotnē, ir vairāk to, kas uzskata, ka Latvijai nebūtu jāsniedz patvērumu un sociālā palīdzība patvēruma meklētājiem.

Aizspriedumi par patvērumu meklētājiem biežāk ir sastopami starp tiem respondentiem, kas domā, ka patvēruma meklētāju izcelsme vai izcelsmes valsts ir Irāka, Āfrikas valstis, Čečenija, Afganistāna un kurdī. Atvērtāki pret patvēruma meklētājiem ir tie, kas uzskata, ka kultūru daudzveidība sabiedrībā ir jāatbalsta un kurus neuztrauc tas, ka, uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, Latvijā varētu iebrukt daudz cilvēku no citām valstīm. Kopumā 30% Latvijas iedzīvotāju nevēlētos patvēruma meklētājus pieņemt darbā, bet 24% būtu iebildumi dzīvot kaimiņos ar patvēruma meklētājiem.

Atbildes uz jautājumiem, kas nomēra multikulturālisma ideju izplatību, vēlreiz apliecina jau citos pētījumus atklāto³, ka latvieši ir noslēgtāki kā citu tautību pārstāvji Latvijā. Latviešiem raksturīga apdraudētības sajūta, jo latvieši savā valstī pagaidām nejūtas kā vairākums jeb majoritāte. Izmantojot igauņu sociologu izstrādāto koncepciju un līdzības Latvijas un Igaunijas sabiedrību attīstībā un etniskajā sastāvā, var teikt, ka latvieši jūtas kā apdraudētā majoritāte⁴.

31% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka sabiedrībai ir labāk, ja nesen atbraukušie cilvēki ar svešu kultūru saglabā savus paradumus un tradīcijas, bet 44% uzskata, ka sabiedrībai ir labāk, ja nesen atbraukušie cilvēki ar svešu kultūru nesaglabā savus paradumus un tradīcijas, bet pieņem sabiedrības vairākuma tradīcijas. Jauniešu grupa un citu tautību pārstāvji ir nedaudz atvērtāki un viņu vidū ir vairāk to, kas uzskata, ka kultūru daudzveidība ir jāatbalsta, savukārt vecāki cilvēki un latvieši ir noslēgtāki.

Kopumā ekspertu vidū valda ļoti līdzīgs viedoklis par to, ka **Latvijā nākotnē varētu pieaugt patvēruma meklētāju skaits**, ja uzlabosies valsts ekonomiskā situācija, attiecīgi arī patvēruma meklētāju nodrošinājums, un iedzīvotāju dzīves līmenī būs mazākas atšķirības ar citām Rietumeiropas valstīm.

Ekspertu vērtējumā Latvija ir bijusi un arī tuvākajā laikā saglabās **tranzītvalsts statusu**, ko neizbēgami ietekmē Latvijas salīdzinoši sliktā ekonomiskā situācija un ģeogrāfiskā situācija. Robežsardzes ekspertu vērtējumā patvēruma meklētājiem parasti ir citas mērķa valstis nevis Latvija, un, nokļūstot Latvijā, viņi parasti jūtas nelaimīgi un neapmierināti, jo mērķi ir bijuši citi.

Šie trīs jau iepriekš aplūkoti faktori – ekonomiskais, kultūras (tautiešu diasporas neesamība) un ģeogrāfiskais novietojums (tranzītvalsts pozīcija) ir noteicošie faktori, kuru rezultātā Latvijā līdz šim ir bijis tik maz patvēruma meklētāju un, pēc ekspertu domām, maz ticams, ka patvēruma meklētāju skaits tuvākajā nākotnē varētu būtiski pieaugt.

³ Zepa, B., Šūpule, I., Krastiņa, L., Penķe, I., Krišāne, J. (2004) *Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija*. Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. Rīga, lpp. 1-84.

⁴ Kalmus, Veronika (2003) *“Is interethnic integration possible in Estonia? Ethno-political discourse of two ethnic groups”*. In: *Discourse & Society*. Vol. 14 (6): 667-697. Sage Publications: London.

Ekspertu dzīlo interviju un Ekspertu fokusa grupu diskusiju Par patvēruma meklētājiem rezultāti

1. Patvēruma meklētāji un patvēruma sistēmas attīstība Latvijā

Latvija ar patvēruma meklētājiem sāka saskarties tikai kopš neatkarības atgūšanas, jo Padomju Savienības sastāvā šis jautājums nebija aktuāls. Tomēr par patvēruma procedūras darbību var runāt tikai kopš 1998. gada 1. janvāra, kad tika uzsākta patvēruma meklētāju lietu izskatīšana. Līdz 1998.gadam cilvēki, kas bēgļu gaitās ieradās Latvijā, tika nosūtīti vai nu uz Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometni „Olaive” vai uz cietumu, jo, nelegāli ierodoties Latvijā, bija pārkāpuši likumu.

Pirmo patvēruma meklētāju parādīšanās Latvijā saistās ar 90. gadu sākumu. Eksperti apraksta gadījumu, kad Latvijas Sarkanais Krusts ir palīdzējis patvēruma meklētāju izmitināšanā, kad Ludzas rajonā ieradās kurdu bēgļi:

- Pati pirmā saskarsme bija, kad ieradās paši pirmie kurdu patvēruma meklētāji. Ludzas rajona Sarkanā Krusta komiteja bija tā, kas ar viņiem saskārās, kad robezsardze viņus paaicināja, jo neviens nesaprata, ko ar šiem cilvēkiem darīt. Viņi ir pārnākuši pāri robežai un valodas prasmes nav, nekā nav. [...] Tā bija tā pirmā saskarsme, kad mēs tieši reāli palīdzējām uz to laiku, kamēr viņi izlēma, vai viņi ir nelegālie imigranti vai viņi ir patvēruma meklētāji, kuri prasīs patvērumu Latvijā. Šajā starplaikā Ludzas rajonā tika nokārtota viņu pirmā apmešanās vieta.

(Zigrīda Grīnhofa, Rīgas Domes Labklājības departaments; iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts)

90. gadu vidū bija raksturīgas arī plašākas aktīvas bēgļu plūsmas, kuru ierobežošanai Latvijas Republikā pastāvēja Imigrācijas policija, kas vēlāk tika likvidēta. Eksperti īpaši apraksta gadījumu, kad Latvijā nonāca apmēram 120 cilvēku liela grupa, kas bija plānojuši doties uz Skandināvijas valstīm:

- Bija mums problēmas, kad ieradās patvēruma meklētāji un mums nebija, kur viņus izmitināt. [...] Kad avarēja tas kuģis, un Latvijā nonāca apmēram 100 patvēruma meklētāju, tad sanāca tā, ka mums nebija, kur viņus likt, jo mēs nebijām sagatavojušies tik lielam skaitam, un viņus izmitināja Olainē.

(Aija Šibajeva, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

- Tad projekta ietvaros, ar kuru es strādāju sadarbībā ar ANO bēgļu komisariātu (UNHCR), mēs viņiem [patvēruma meklētājiem] sniedzām sociālu palīdzību, devām pārtiku. Tā cilvēku grupa, ap 120 cilvēku no Irānas, Irākas un Afganistānas, bija ieslodzīti Olaines nelegālo imigrantu nometnē ilgāk par gadu. Šis jautājums nerisinājās, tā risināšanā bija iesaistītas vairākas puses un starptautiskais spiediens, kā rezultātā šie cilvēki tika turēti [ieslodzījumā] drīzāk par bēdinājumu citiem, bet viņu problēma netika risināta. Beigās, protams, atrisināja.

- Viņiem piešķīra statusu, bet Latvijā atbilstoša likumdošana un sociālās garantijas vēl nebija stājušās spēkā un izstrādātas, un tad viņus pieņēma Skandināvijas valstis, ko vajadzēja darīt no paša sākuma. Bet, ja Skandināvijas valstis to darītu pašā sākumā, tad [Latvijā] iekšā nāktu arī citi cilvēki, jo aizietu pa ‘bezvadu telefonu’: „Nāciet uz Latviju, no turienes ātri tiek uz Skandināviju!”

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

Ekspertu aprakstītie gadījumi liecina, ka Latvijas institūcijas 90.tajos gados nebija gatavas uzņemt patvēruma meklētājus un būtiska bija nevalstisko organizāciju – Latvijas Sarkanā Krusta – un citu valstu (Zviedrijas) palīdzība.

Būtisks faktors patvēruma sistēmas izveidē Latvijā bija Zviedrijas palīdzība, radot iespēju patvēruma meklētājiem palikt Latvijā:

- [...] *Latvija izveidotu savu patvēruma sistēmu, tādējādi izveidojot filtru personām, kuras dodas uz Zviedriju. Kamēr Latvija nav šī trešā drošā valsts, kamēr vēl nav izveidota šī patvēruma meklētāju lietu izskatīšanas sistēma, tikmēr viņu [patvēruma meklētāju] nevar aizsūtīt atpakaļ [uz Latviju], līdz ar to arī zviedri deva finansējumu [patvēruma sistēmas izveides] uzsākšanai, gan [darbinieku] izglītošanai, lai tikai nodrošinātu to, ka, ja šīs personas Latvijā iebrauc, tad uz Latviju ir arī jābrauc atpakaļ [patvēruma meklētājam] jāatgriežas Latvijā, ja tas caur Latviju iebraucis Zviedrijā.*

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Gadu pēc pirmā Patvēruma likuma pieņemšanas tika atvērts arī Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs „Mucenieki”, kurā tiek nogādātas personas, kas pieprasa patvērumu un gaida lēmuma pieņemšanu – bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai nepiešķiršanu.

- *1998.gada decembrī [ekspluatācijā] tika nodota šī celtnē, kuru oficiāli atvēra 1999.gada februārī. Tika nolemts, ka tāpat kā visās citās Eiropas un pasaules valstīs, Latvijā ir nepieciešams patvēruma meklētāju centrs, lai momentāni novērstu problēmas, ja valstī ierodas patvēruma meklētāji.*

(Aija Šibajeva, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Patvēruma meklētāju izmitināšanas centra izveidē tika piesaistīti arī Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvji:

- [...] *kad Muceniekos sāka veidot šo patvērumu meklētāju centru, tad arī mūs aicināja kā ekspertus, kā mēs to saskatām, kādam tam jābūt, kādai videi tur jāveidojas, kas tur ir nepieciešams.*

(Zigrīda Grīnhofa, Rīgas Domes Labklājības departaments; iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts)

Kā norāda PMIC „Mucenieki” direktora vietniece Aija Šibajeva, 1999. gadā centrā dzīvoja 27 patvēruma meklētāji, 2000. gadā – 2, 2001. gadā – 9, 2002. gadā – 22, 2003. gadā – 7, 2004. gadā – 1, no 2004. gada augusta līdz 2005. gada augustam centrā neuzturējās neviens cilvēks un 2005. gada septembrī ieradās 6 patvēruma meklētāji. Kopā centrā uzturējušies 68 patvēruma meklētāji.

Vienlaicīgi ar Patvēruma likuma pieņemšanu un PMIC „Mucenieki” izveidi, sekojot Zviedrijas paraugam, tika izveidota Bēgļu lietu apelācijas padome:

- *Bēgļu lietu apelācijas padome tika veidota kā apelācijas institūcija vai, pēc būtības, otrā līmeņa institūcija, kas caurskata pirmās instances lēmumus. Tātad pirmā instance bija Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Bēgļu lietu centrs, pēc tam, mainot likumu, tas tika pārsaukts par Bēgļu lietu departamentu, un mēs esam kā nākamā – pēdējā instance, kurā patvēruma meklētāji var vērsties ar savu sūdzību par to, ka ir vai nav piešķirts patvēruma meklētāja statuss. Parasti ir tā, ka nav, un mēs šo sūdzību izskatām, un mūsu lēmums ir galīgs.*

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Laika gaitā situācija ir mainījusies: ja senāk Bēgļu lietu apelācijas padomei bija biežāk jāpārskata Bēgļu lietu departamenta lēmumi un jāpieņem citi (arī pretēji) lēmumi, tad pēdējā

laikā patvēruma meklētāju lietas Bēgļu lietu departamentā tiek izskatītas un izvērtētas profesionālāk:

- Jā, jāteic, ka pirmajos gados Bēgļu lietu centrs bija visai atturīgs patvēruma došanā, līdz ar to bēgļiem pirmajā gadā statuss tika piešķirts otrajā instancē. Pēdējos gados situācija ir mainījusies, tagad Bēgļu lietu departaments patvērumu ir piešķīris biežāk, līdz ar to šīm personām nav pamata sūdzēties un viņi nevērsas otrajā instancē, jo ir saņēmuši pirmajā to, ko ir vēlējušies.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Ar 2006. gada sākumu Bēgļu lietu apelācijas padome tiek likvidēta, jo saskaņā ar Eiropas Savienības sekundārajiem tiesību aktiem, šo jautājumu izskatīšana ir tiesas kompetencē un nav jāveic tiesvedības institūcijai, kas pēc būtības ir šī padome. Tāpēc Latvijā (tāpat kā Zviedrijā, kuras sistēma tika izmantota kā paraugs) tika pieņemts lēmums, ka padome pamazām sašaurina savu darbības jomu, un šīs funkcijas pārņem Latvijas administratīvās tiesas. Tomēr starpinstitucionāla sadarbība, pieredzes apmaiņa un pārņemšana šobrīd nenotiek, pārstāvji no Bēgļu lietu apelācijas padomes nav iesaistīti pārejas procesā.

- Atklāti sakot, padome nav informēta, un mēs jau nebūtu tā institūcija, kurai Tieslietu ministrija būtu jāinformē par to, kā viņiem šo pāreju realizēt – nezinu, vai šie tiesneši tiek izvietoti, vai netiek. Zinu to, ka no Rīgas Ziemeļu rajona tiesas vairāki tiesneši ir bijuši konferencēs, kas saistīti ar šiem jautājumiem, bet, vai šobrīd tiek speciāli apmācīti šādi cilvēki un kā tas tiek darīts, par to informācijas nav.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Latvijā šobrīd ir izveidota patvēruma sistēma, kuras ietvaros tiek nodrošināta patvēruma meklētāju pieteikumu izskatīšana.

Par patvēruma meklētājiem Latvijā liecina LR Valsts Robežsardzes veiktā iekšējā audita rezultāti, kas raksturo personas, kas pieprasa patvērumu Latvijā un kādi ir apstākļi un iemesli, kāpēc viņi to dara. Līdz 2002. gadam visas funkcijas, kas ir saistītas ar patvēruma meklētājiem (aizturēšana, intervēšana, identifikācija, izmitināšana) veica Valsts policijas Imigrācijas policija, tāpēc šī detalizētā informācija ir pieejama par laika posmu no 2002. gada 1. janvāra līdz 2005. gada rudenim:

- Patvēruma pieteikumu robežkontroles punktos ir iesniegušas 4 personas, no tām viena persona ar robežšķērsošanai derīgu ceļošanas dokumentu, divas personas ar robežšķērsošanai nederīgiem ceļošanas dokumentiem – viņiem nebija vīzas ieceļošanai Latvijas Republikā. Un viena persona pēc aizturēšanas par nelikumīgu valsts robežas šķērsošanu, apejot robežkontroles punktu. [...] Lai izvairītos no liekām nepatīkšanās par nelikumīgu valsts robežu šķērsošanu, attiecīgi šī persona iesniedza pieteikumu.

Patvēruma meklētāju izmetināšanas centrā Muceniekos pieteikumu iesniedza 1 persona. Šī persona bija vēl palikusi no iepriekšējiem gadiem, šim cilvēkam nebija tādu motīvu, lai varētu saņemt bēgļa statusu, bet bija motīvi, lai varētu saņemt alternatīvo statusu.

Valsts Robežsardzes struktūrvienībās valstī [pieteikumus iesniegušas] 38 personas. No tām 2 personas - atrodoties Latvijas Republikā legāli, 5 personas, atrodoties Latvijas Republikā nelegāli, 4 personas pēc aizturēšanas par nelegālu zaļās robežas šķērsošanu.

9 personas gribēja aizceļot uz Somiju. Igaunijas robežsargi šiem cilvēkiem liedza ieceļot savā valstī. Tie bija Slovākijas čigānu tautības pārstāvji. Igaunijas robežsargi šos cilvēkus atsūtīja atpakaļ. Šiem cilvēkiem nebija iztikas līdzekļu, un viņi nolēma pieprasīt patvērumu. Protams, viņu pieteikumi tika izskatīti kā pienākas. Tad 18 personas iesniedza

pieteikumus nelegālo imigrantu uzturēšanās nometnē Olainē, kur bija ievietotas par nelikumīgu uzturēšanos Latvijas Republikā.

Tuberkulozes slimnīcā pieteikumu iesniedza 1 persona, kura iepriekš bija uzturējusies Nelegālo imigrantu uzturēšanas nometnē Olainē un, kad šis cilvēks saslima, robežsardze viņu nogādāja tuberkulozes slimnīcā.

7 personas iesniedza pieteikumu Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatorā. No tām četras personas bija iepriekš aizturētas uz robežas par mēģinājumu izceļot no Latvijas Republikas ar viltotiem dokumentiem. Šajā gadījumā personas, protams, saprata, ka situācija Nelegālo imigrantu uzturēšanās centrā Olainē ir daudz labāka nekā Valsts Policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatoros. 1 persona iesniedza pieteikumu cietumā. Viņam bija palikuši divi mēneši līdz termiņa beigām, un viņu pēc tam vajadzēja izraidīt uz Krieviju. Viņš negribēja braukt uz turieni, iesniedza pieteikumu, un arī viņa pieteikums tika izskatīts.

Saskaņā ar „Dublina II” regulām, tās ir par atpakaļuzņemšanu, Latvijas Republikā no Lietuvas pieņēma 3 personas, no Igaunijas pieņēma arī 3 personas, un tās bija šķērsojušas Latvijas Republiku tranzītā ar viltotiem dokumentiem.

(1. fokusa grupa)

Pēc šāda uzskaitījuma var redzēt, ka no visiem 58 cilvēkiem, kas ir pieprasījuši patvērumu kopš 2002. gada 1. janvāra, tikai 3 cilvēki ir pieprasījuši patvērumu uz robežas, bet pārējie to ir izdarījuši vai nu pēc aizturēšanas, citos ierobežotās brīvības apstākļos, vai arī gadījumos, kad ir pārkāpuši valsts likumu. Tātad salīdzinoši ļoti maz ir tādu cilvēku, kas pamatoti pieprasa patvērumu, un par to liecina arī tas, ka pēdējo reizi Latvijā bēgļa statuss ir ticis piešķirts 2001. gadā. Savukārt kopš 2002. gada tikai 9 cilvēkiem ir piešķirts alternatīvais statuss, un pieci no viņiem 2004. gadā zaudēja šo statusu, jo atgriezās savā mītnes zemē⁵. Tas ir pat mazāk nekā liecina vispārējie rādītāji pasaulē, un to fokusa grupas diskusijā atzīst arī eksperts no LR Valsts Robežsardzes:

- Vecajās Eiropas valstīs bēgļa vai alternatīvo statusu piešķir apmēram – skatoties, kāds katrā valstī ir – kādiem 10%. Neteiksim, ka tie 10% – visiem viņiem pienāktos. Vienkārši ir tāds nerakstīts likums, ka viņi 10% tomēr akceptē. [...] Latvija pie šī principa nepieturas. Tiešām, kam pienākas, tam piešķir. Bet teiksim atklāti, vecajās Eiropas valstīs, ja redz, ka cilvēks ir sakarīgs, viņam piešķir to statusu, jo zina, ka tas cilvēks attiecīgi arī strādās un droši varēs palīdzēt kādā specialitātē. Viņi `bomžiem` nedod. Viņi vairāk mēģina inteligēntos cilvēkus atrast. Inteliģentie – viņi tos motīvus izstāsta skaidrāk.

(1. fokusa grupa)

Daudzās Eiropas valstīs nelegālā imigrācija ir jau kļuvusi par biznesu, ar kuru pelna tie, kas aizdod naudu un nokārto iebraukšanas iespējas cilvēkiem, kas vēlas aizbraukt no savas valsts, un pēc tam šie cilvēki gadu gaitā strādā un pamazām atdod šo naudu:

- Ierodas viena grupa un reāli sagatavo augsni, lai varētu nākamie 10 atbraukt. Vietējie ķīnieši, kas ir jau iebraukuši Francijā un dzīvo, viņiem samaksā ceļu. Un reāli viņš jau sev ir nolēmis to nākotni – 10 gadus viņš strādās, kamēr atstrādās, jo tas maksā diezgan dārgi [...], kopumā vidējā summa kādi 20 – 30 tūkstoši eiro.

(1. fokusa grupa)

⁵ *Cilvēktiesības Latvijā 2004. gadā* (2005). Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs. Rīga: SIA Puse Plus. 17.lpp.

Eksperti atzīmē, ka Latvijas gadījumā tas nenotiek un tam īsti nav arī pamata, jo Latvijā nav iespējams salīdzinoši īsā laikā nopelnīt tādas summas, cik izmaksātu visa šī procesa organizēšana. Latvijas gadījumā, iespējams, varētu runāt par nelegālajiem imigrantiem no tuvākajām Austrumu kaimiņvalstīm, taču šādi jautājumi ekspertu intervijās un fokusa grupās nav pieminēti.

Bēgļu lietu apelācijas padomes pārstāvis Oskars Galanders piemin vēl vienu aspektu, kas ir jāņem vērā, izskatot patvēruma meklētāju iesniegumus un lemjot par statusa piešķiršanu – to, ka tiek piedāvāti un pārdoti stāsti, ar kuru palīdzību ir lielākas iespējas iegūt patvēruma valstī. Arī šajā gadījumā jāpiemin finanšu jautājums, un tas varētu būt izšķirīgais, jo iegūstot bēgļa statusu Latvijā, šiem cilvēkiem būs daudz ierobežotākas iespējas šo naudu atpelņīt:

- Tas būtu ļoti būtisks jautājums, vai ir šī ticamība šīs personas stāstam, jo nav noslēpums, ka šie stāsti tiek izdomāti un pēc tam tiek tirgoti, un līdz ar to, attiecīgā persona var nopirkt to stāstu ar visām niansēm, to labi iemācīties, un tad tā brīvbiļete kādai Eiropas valstij ar visu izrietošo – panākt bēgļa statusu.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

2. Patvēruma meklētāju vajadzību nodrošināšana Latvijā

2.1. Patvēruma meklētāju nodrošinājuma līmenis dažādās jomās

Ekspertu vērtējumā par patvēruma meklētāju nodrošinājuma līmeni dominē viedoklis, ka patvēruma meklētājiem Latvijā kopumā tiek nodrošināti labi apstākļi un to galvenās vajadzības tiek apmierinātas:

- *Es uzskatu, ka mums ir labi apstākļi.*

(Zigrīda Grīnhofa, Rīgas Domes Labklājības departaments; iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts)

- *Ņemot vērā to, cik daudz viņu ir, tad es domāju, ka viņu situācija neko sliktu nav. [...] Es domāju, [nodrošinājums] ir normālā līmenī, ņemot vērā Latvijas situāciju un Latvijas valsts attieksmi pret mūsu pašu iedzīvotājiem un pilsoņiem.*

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

- *Es domāju, ka patvēruma meklētāju vajadzības Latvijā tiek apmierinātas - vitālās sadzīves pamatvajadzības, tāpat vajadzības pēc medicīnas pakalpojumiem, vajadzības pēc izglītības.*

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

- *Visas pamatvajadzības tiek apmierinātas: veselība, uzturs, dzīves vieta, dzīves telpa, var diskutēt par psiholoģiskiem aspektiem, bet pamatvajadzības tiek nodrošinātas.*

(2. fokusa grupa)

- *Manuprāt, tiem, kas atrodas „Muceniekos”, viņiem vajadzības tiek nodrošinātas adekvāti.*

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Patvēruma meklētāju vajadzību nodrošināšana vispirms saistās ar Patvēruma meklētāju izmitināšanas centra „Mucenieki” darbu. Kopā pa visiem darbības gadiem „Muceniekos” ilgāku laiku ir dzīvojuši 68 patvēruma meklētāji, un vienlaikus šajā centrā nekad nav uzturējušies vairāk par 30 cilvēkiem. Ar šo cilvēku apjomu centrs tiek galā labi:

- *Muceniekos mums ir apsardze visu diennakti, mums viņi ir pasargāti no kādiem ārējiem incidentiem, viņi jūtas šeit labi, un ļoti kaut ko šeit uzlabot nevajag, jo mums viss ir izdarīts, lai patvērumu meklētāji labi justos. Manuprāt, šeit ir ļoti labi dzīves apstākļi – gan telpas, kuras ir siltas, tīras, gan siltais ūdens, gan apsardze, gan teritorija, vārti, kuri pa nakti tiek slēgti, jo svešas personas šeit ienākt nevar. Domāju, ka mums ir izdarīts viss, kas bija nepieciešams. Klases ir izremontētas, ir datori, pieeja internetam. [...] Ja patvērumu meklētāju skaits ir neliels, tad šī iestāde [PMIC „Mucenieki”] strādā perfekti.*

(Aija Šibajeva, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Līdzīgi izsakās arī citi eksperti, runājot par vispārējiem patvēruma meklētājiem nodrošinātajiem apstākļiem:

- *Par to arī ir grūti runāt, jo man liekas, ka Latvijas valsts šajā ziņā dara pietiekami.*

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

- *Viņiem palīdzība tiek sniegta, cik es zinu, ja viņi griežas tajā pašā Sarkanajā Krustā vai Migrācijas lietu pārvaldē, es nezinu, kāda vēl palīdzība viņiem ir vajadzīga. Tā pati pirmā medicīniskā palīdzība viņiem ir pieejama, tas viss tiek sniegts. Tāpat kā šeit*

nometnē, viņiem viss ir pieejams uz vietas. Barošana šeit viņiem ir ļoti laba, tā kā es nezinu, kas viņiem šeit trūkst.

(Raimonds Paļčevskis, Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaïne”)

- Man esot šajā procesā iekšā, jāsaka, ka pašlaik esošajam skaitam viss ir pietiekoši nodrošināts. [...] Nu es domāju, ka dzīvībai un normāliem apstākļiem viss tiek nodrošināts un par juridisko palīdzību, kas būs viena no ES prasībām, šobrīd tas vēl nav valsts pienākums, bet tā būs prasība apmēram no 2008. gada, tad arī tiks nodrošināts.

(2. fokusa grupa)

Par labajiem apstākļiem „Muceniekos” liecina arī tas, ka Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometnē Olainē dzīvojošie vēlētos pārcelties uz PMIC „Mucenieki”:

- Tie, kas Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometnē Olainē paprasīja patvērumu – lielākā daļa viņu paprasīja 2002. gadā, pēc Patvēruma likuma pieņemšanas. Nu, kāpēc viņi to darīja? Viņi bija domājuši, ka viņus uzreiz aizvedīs uz skaistajiem Muceniekiem.

(1. fokusa grupa)

Tomēr jāatzīmē, ka situācija tiek uzlabota arī Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometnē „Olaïne”, kur 2006. gadā ir paredzēts uzsākt vērīenīgu celtniecību un esošo telpu remontu:

- Praktiski projekti ir jau saskaņoti. [...] Tur būs ļoti labi apstākļi. Robežsardzes amatpersonas neapmierina tās telpas, kādas tās ir. Mēs paši saprotam, ka vajag uzlabojumus. [...] Praktiski mēs tur gribam uzcelt otro korpusu. Atbilstoši tādai cilvēku dzīvei, lai nebūtu, kā te vietām. [...] Un tāpēc projekti tika iesniegti, un līdz 2008. gadam tur jau ir paredzēta pilnīga rekonstrukcija.

(1. fokusa grupa)

Eksperti piemin arī tādu tendenci, ka patvēruma meklētāji vienmēr pieprasa vairāk nekā noteikts un nekā pienākas. Iespējams, tas ir tāpēc, ka patvēruma meklētājiem ir informācija par pieejamo nodrošinājumu citās valstīs un, salīdzinot patvēruma meklētājiem pieejamo nodrošinājumu citās valstīs, rodas priekšstats, ka Latvijā tiek nodrošināts par maz:

- Vēl varētu būt sarežģījumi, ka viss, ko centrs piedāvā, tas ir viss, un viņam vairāk nekas nepienākas, jo bieži patvēruma meklētājs uzskata, ka viņam vajag: „Dodiet, dodiet, vajag vairāk naudu, vajag braukt izklaidēties ar bērniem, vajag medicīnas aprūpi, sākot no neatliekamās medicīnas palīdzības, beidzot ar rehabilitāciju”, tādas prasības. Kā pateikt nē, lai nesanāk konflikts?

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

2.2. Patvēruma meklētāju nodrošinājuma līmeni ietekmējošie faktori

ES prasības patvēruma meklētāju nodrošināšanā

Daudzi eksperti Latvijas nodrošinātos apstākļus patvēruma meklētājiem saista ar to, ka tiek ņemtas vērā un realizētas **ES prasības** šajos jautājumos:

- Man ir zināms, ka likumi, regulas, direktīvas, kas nāk no Eiropas Savienības, ir pieņemtas visās Eiropas Savienības valstīs vienādi, un tur ir noteikti standarti, kādi ir jānodrošina patvēruma meklētājiem. Tā, kā par viņiem domā Eiropas Savienība, tā par viņiem arī mums ir jādomā. Par direktīvām ir vienojušās visas valstis, tas nozīmē, ka mums ir informācija un mēs varam sniegt pietiekošu aizsardzību no valsts institūciju puses.

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

- *Nodrošina. Jo visas starptautiskās saistības, ko Latvija ir uzņēmusies: konvencijas un direktīvas, tas ir ieviests. Tās tiek ievērotas.*

(Ingrīda Juzupa, LR Tieslietu ministrija)

- *Kopumā ņemot, Latvija visu nodrošina atbilstoši prasībām, kas tiek izvirzītas šobrīd Latvijai kā Eiropas Savienības dalībvalstij, jautājums ir par to, ka, tā kā patvēruma meklētāju skaits ir ļoti mazs, salīdzinot ar pārējām valstīm, tad mēs to spējam nodrošināt.*

(Līga Vijupe, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

ES prasību un standartu prasībām ir nenoliedzami pozitīva ietekme uz patvēruma meklētāju nodrošinājumu Latvijā, jo šī problēma šobrīd nav uzskatāma par aktuālāko. Tomēr, kā atzīmē Līga Vijupe, Latvija šīs prasības spēj pildīt lielā mērā tāpēc, ka patvēruma meklētāju skaits Latvijā ir neliels. Tas rada bažas par to, vai Latvija varētu nodrošināt šo prasību izpildi arī tad, ja patvēruma meklētāju apjomi palielinātos.

Mazais patvēruma meklētāju skaits Latvijā

Mazais patvēruma meklētāju skaits Latvijā ir viens no faktoriem, kāpēc patvēruma meklētāju nodrošinājums vērtējams **gan pozitīvi, gan negatīvi**.

Latvijā līdz šim nekad **nav bijušas problēmas** ar ilgiem lietu izskatīšanas termiņiem, ko galvenokārt nosaka tas, ka Latvijā nav bijuši daudz patvēruma meklētāju un attiecīgi – izskatāmo lietu.

- *Ņemot vērā nelielo patvēruma meklētāju skaitu, nav problēmu ar ilgiem procedūru termiņiem, kas varētu būt citās valstīs. Viņu [patvēruma meklētāju] lietas tiek izskatītas salīdzinoši ātri, no šī viedokļa Latvijā nav problēmu ar ilglaicīgu atrašanos patvēruma meklētāju statusā, nav gadiem jāgaida, lai iegūtu bēgļu statusu.*

(Ilvija Pūce, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

- *Es domāju, ka tā [vajadzību nodrošināšana] šobrīd ir laba, jo mēs neesam šobrīd saskārušies ar kādām reālām problēmām. Viss ir līdz šim noticis tā, kā tam jābūt, un viens no svarīgākajiem aspektiem ir tas, ka personas samērā īsos termiņos saņem atbildi, vai viņiem ļaus palikt šeit Latvijā un turpināt savu dzīvi šeit, vai tomēr būs jāgriežas citā valstī vai savā izcelsmes valstī, jo tas tomēr ir svarīgi - būt skaidrībā ar savu situāciju.*

(Līga Vijupe, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

Ātra un savlaicīga patvēruma meklētāju lietu izskatīšana tiek minēts kā pozitīvs aspekts Latvijas gadījumā, jo tā ir problēma, ar kuru pastāvīgi nākas saskarties tām Eiropas valstīm, kurās ir lieli patvēruma meklētāju apjomi.

- *Tas varētu ļoti attiekties uz vecajām ES valstīm, kur patvēruma meklētājs savā statusā var nodzīvot gadiem ilgi. Jo ir ļoti liels pieteikumu skaits, un nepaspēj izskatīt. Un tad viņš ilgu laiku dzīvo nenoteiktā statusā, un tādā statusā cilvēks ilgi nevar dzīvot, viņš nevar attīstīties, it īpaši, ja viņam ir bērni, un bērniem ir jāiet skolā, un tas rada ļoti daudz problēmas.*

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

Iespējams, problēmas varētu rasties tāpēc, ka Bēgļu lietu departamenta darbiniekiem nav pastāvīga noslogojuma, tādēļ pēkšņa lietu pieplūduma gadījumā atkal varētu trūkt resursu. Tomēr tas ir aspekts, kas drīzāk attiecas uz nenoteiktu nākotni un šajā brīdī rūpes nesagādā.

Pēc 2005. gada 13. septembrī veiktajiem grozījumiem LR Ministru kabineta „Noteikumos par darba atļaujām ārzemniekiem” ir iestrādāts punkts 28.1., kas paredz: „Ja patvēruma meklētājs nav saņēmis pārvaldes Bēgļu lietu departamenta lēmumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu viena gada laikā pēc pieteikuma par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu iesniegšanas un tas nav noticis patvēruma meklētāja vainas dēļ, pārvalde līdz galīgā lēmuma par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu pieņemšanai patvēruma meklētājam izsniedz darba atļauju (bez darba devēja darba izsaukuma apstiprināšanas aģentūras filiālē), pamatojoties uz patvēruma meklētāja personas dokumentu.⁶” Tas nozīmē, ka kaut arī patvēruma meklētāju lietas tiek izskatītas ātri un gandrīz nekad nav izskatītas ilgāk par gadu, ir paredzēta šāda iespēja, kuru patvēruma meklētāji varēs izmantot gadījumā, ja dažādu iemeslu dēļ varētu aizkavēties viņu lietu izskatīšana.

Nelielais patvēruma meklētāju skaits rada situāciju, kurā ir iespējama ļoti **individuāla pieeja** katram cilvēkam un izskatāmajam gadījumam.

- Šo patvēruma meklētāju nav tik daudz, un dienā var veltīt stundu, pat divas vienai personai, ja viņš vēlas izrunāties, pastāstīt, pakonsultēties. Ja viņi ir vairāki, tad ir dienas grafiks, un katram tiek veltīts savs laiks, bet nekad nav bijis tā, ka mēs kādam atteiktu vai nesarunātos. Vienmēr tik, cik viņš vēlas, mēs izrunājam viņa problēmas.

(Aija Šibajeva, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

- Es ar viņiem auklējos kā ar maziem bērniem.

- Patiesībā tāpēc, ka ir maz šo cilvēku, katru ar mašīnu aizved pie ārsta un atved, un šīs rūpes tiešām ir individuālas.

(2. fokusa grupa)

- Es domāju, ka gadījumu ir ļoti maz, tie ir individuāli, un tos var risināt.

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

Arī šajā gadījumā redzams, ka pašreiz eksperti nesaredz nekādus sarežģījumus, bet tomēr tiek izteiktas bažas par to, kas notiktu, ja patvēruma meklētāju skaits palielinātos un šī individuālā pieeja vairs nebūtu iespējama:

- Man liekas, ka tās problēmas vēl pagaidām var risināt ļoti individuāli. Bet es nezinu, vai Latvija būtu gatava tās kompleksi sākt risināt. Ja, piemēram, būtu tāds lielāks [patvēruma meklētāju] pieplūdums, vai visi dienesti būtu gatavi, varbūt tur arī būtu problēmas. Bet pagaidām var pie tā mazā skaita arī tā individuāli pieiet. Un man liekas, tam skaitam, kas ir tagad, Latvija ir gatava.

(1. fokusa grupa)

Lai gan eksperti kopumā atzīst, ka patvēruma meklētājiem Latvijā tiek nodrošināti labi apstākļi un valsts veiksmīgi tiek galā ar šiem jautājumiem, tiek minēti arī sarežģījumi, kas vai nu pastāv pašlaik, vai tie tiek paredzēti tuvākajā vai tālākajā nākotnē – galvenokārt, saistībā ar iespējamo patvēruma meklētāju skaita pieaugumu.

Līdz šim salīdzinoši mazais patvēruma meklētāju skaits noteiktās situācijās uzskatāms arī par negatīvu faktoru, kas traucē pilnvērtīgu patvēruma meklētāju tiesību un vajadzību nodrošinājumu. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra pārstāve norāda uz diviem galvenajiem iemesliem, kuru dēļ, viņasprāt, Latvijā patvēruma meklētāju nodrošinājums nav vērtējams pozitīvi:

⁶ MK Noteikumi „Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem.” Spēkā esoši no 24.01.2004. Pieejams: www.pmlp.gov.lv/images/documents/44.doc [Iegūts 10.11.2005.]

- *Latvija patvēruma meklētāju vajadzības nodrošina vāji divu iemeslu pēc – pirmais ir tas, ka nav patvērumu meklētāju, viņu ir maz, līdz ar to nav bijušas būtiskas vajadzības; otrs ir tas, ka nav izveidota sistēma, nav apmācīti cilvēki, kas varētu nodrošināt patvērumu meklētāju vajadzības.*

(Ilvija Pūce, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

Līdz šim patvēruma meklētāju ir bijis samērā maz, līdz ar to nav bijušas iespējas pārbaudīt, kā strādā Latvijā ieviestā sistēma. No vienas puses, katram patvēruma meklētājam ir iespējams nodrošināt individuālu pieeju, bet no otras puses, nerodas nepieciešamība pēc sistematizētām darbībām, un iesaistītajiem darbiniekiem nav iespējams iegūt regulāru praksi šo jautājumu risināšanā:

- *Jo patvēruma meklētāju Latvijā, kā jau mēs zinām, ir gaužām maz vai, par laimi, maz, - kā kurš to uztver, līdz ar to, nav bijusi iespēja pārbaudīt visu šīs shēmas darbību, visas sistēmas darbību kopumā.*

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Patvēruma meklētāju nodrošinājuma institūciju un profesionāļu uzturēšana ir saistīta ar ievērojamiem izdevumiem, līdz ar to šīs parādības nelielais apmērs traucē pilnvērtīgi nodrošināt atbilstošu šo cilvēku aprūpi. Arī sabiedrībā kopumā un institūcijās, kas sniedz patvēruma meklētājiem pakalpojumus, trūkst informācijas un izpratnes par patvēruma meklētāju aprūpes specifiku.

- *Tā kā šo patvērumu meklētāju ir maz, tad nav rentabli vai iespējams algot un apmācīt šos cilvēkus, kas ar to varētu nodarboties, tā kā tas varbūt ir tāds apburtais loks.*

(Ilvija Pūce, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

- *Apgrūtina tas, ka Latvijā ir ļoti maz patvēruma meklētāju, līdz ar to sabiedrības informētība, attieksme pret patvēruma meklētājiem dažbrīd varētu būt labāka. Kā piemērs varētu būt veselības aprūpe, kad, griežoties pie ģimenes ārsta, ir problēmas – nevēlēšanās sadarboties vai kas tamlīdzīgs. Nevarētu teikt, ka nevēlēšanās, vienkārši ir grūtības sadarboties.*

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Īpaši rutīnas, prakses trūkums jūtams nestandarta situācijās, kas atgadās reti, piemēram, ja vajadzību nodrošinājums attiecas noteiktām patvēruma meklētāju grupām. Piemēram, uz bērniem un nepilngadīgajiem, kuriem ir jānodrošina izglītības iespējas, taču Latvijā katrs šis gadījums prasa individuālu un kompleksu sagatavošanos, līdz ar to nav iespējams runāt par regulāru praksi:

- *Apgrūtina tas, ka patvēruma meklētāju skaits ir bijis tik neliels un jomās, kuras neattiecas uz visiem, piemēram, izglītība – tā attiecas tikai uz bērniem, -sistēma vēl nav iestrādājusies. Tas nozīmē, ka, ja ir patvēruma meklētāja bērns, tad viņa iekārtošana skolā un skolotāju attieksme katru reizi ir atsevišķs gadījums, un katru reizi tas ir [jādara] it kā no jauna, jo nepilngadīgie mums ir divos gados reizi. [...] Mums nav tā, ka ir sistēma, mums nav simtiem patvēruma meklētāju, kas iet vienā skolā un kam ir vieni skolotāji. Sakarā ar to, ka patvēruma meklētāju plūsmas nav pastāvīgas, daudzas lietas notiek katru reizi tā, kā no jauna.*

(2. fokusa grupa)

Līdzīgi kā ar iespējām strādāt, arī saistībā ar patvēruma meklētāju bērnu izglītošanu 2005. gadā ir ieviesta sistēma, kurā ir paredzēts: ja patvēruma meklētāja lieta tiek izskatīta ilgāk par gadu, Izglītības ministrija uzņemas rūpes par šiem bērniem, kam ir jānācās skolā. Taču līdz

šim nav bijuši šādi gadījumi, līdz ar to vēl nav bijis iespējams novērtēt, kā ministrija ir sagatavojusies šāda uzdevuma veikšanai:

- No likumdošanas viedokļa bērniem – patvēruma meklētājiem varētu būt sarežģīti iekārtoties skolā. It kā sistēma ir tāda – mēs informējam Izglītības ministriju, un viss notiek, ministrija tālāk uzņemas rūpes par šo bērnu, bet šī sistēma ir spēkā no 2005.gada janvāra, un vēl neviens patvēruma meklētājs nav bijis, tāpēc, kā tā lieta strādās, varam tikai minēt.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Sociālās integrācijas sistēmas trūkums Latvijā

Viens no būtiskākajiem kavējošajiem faktoriem, kas bieži pieminēts ekspertu intervijās un fokusa grupās, ir patvēruma meklētāju sociālās integrācijas sistēmas trūkums Latvijā.

Lai arī patvēruma meklētāju vajadzību nodrošinājums kopumā vērtējams pozitīvi, pēc bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanas patvēruma meklētājs organizētu papildus atbalstu no valsts turpmākajam integrācijas procesam vairs nesaņem.

- Līdz šim jāteic, ka tas tika pamests likteņa varā. Saņemot bēgļa statusu, viņi bija brīvi cilvēki, kā jebkurš, viņiem netika pievērsta īpaša uzmanība. [...] Daži no viņiem ļoti labi integrējās, bet tas bija vairāk viņu pašu nopelns.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

- Nav izveidota sistēma, nav apmācīti cilvēki, kas varētu nodrošināt patvēruma meklētāju vajadzības. Latvijā ir vieta, kur izmitināt patvēruma meklētājus, ir labiekārtots centrs, bet nav izveidota sociālās integrācijas sistēma.

(Ilvija Pūce, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Bēgļu lietu departamenta darbiniece atzīst, ka jautājums par to, kas notiek ar patvēruma meklētājiem pēc tam, kad viņi saņem bēgļa vai alternatīvo statusu, Latvijā līdz šim gandrīz nav risināts. Tas, kā turpinās bijušo patvēruma meklētāju integrācija Latvijā, ir atkarīgs gandrīz tikai no katra cilvēka zināšanām, uzņēmības un attieksmes, jo valsts tikai nodrošina elementāro valodas apmācību, pabalstu 12 mēnešu garumā, un ir paredzēts, ka tālāk cilvēkam pašam ir jāiekļaujas darba tirgū un sabiedrībā:

- Tas ir viens no neatrisināmākajiem jautājumiem patvēruma jomā, jo nav neviena tāda institūcija, kas būtu atbildīga par šo personu integrācijas procesu virzīšanu, vienīgais, kas ir noteikts, ir tas, ka bēgļiem tiek nodrošinātas iespējas apgūt valsts valodu līdz pirmajam līmenim, bet ir tā, ka viss ir šo personu pašu rokās, ja šis cilvēks ir uzņēmīgs un vēlas kaut ko darīt, tad es pieņemu, ka viņš kaut ko var arī paveikt, zināmā veidā noregulēt savu dzīvi. No valsts puses tam ir minimāls atbalsts, nerunājot par to, ka būtu izstrādātas kādas speciālas programmas vai ka varētu tādā valsts līmenī saņemt atbalstu. Kad cilvēkam ir statuss, viņam tiek piešķirts pabalsts 12 mēnešus, ir tiesības mācīties latviešu valodu, un pārējais jautājumu loks ir viņa paša ziņā: kur viņam dzīvot un kā risināt savas problēmas.

(Līga Vijupe, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

Raksturojot sekmīgu patvēruma meklētāju integrācijas modeli, daži eksperti min Lietuvas piemēru. Lietuvas patvēruma meklētāju nodrošinājuma sistēmā atšķirībā no Latvijas ietilpst speciāls centrs, kurš nodarbojas ar valodas apmācības un citiem integrācijas jautājumiem:

- *Tepat Lietuva, tur viņu [patvēruma meklētāju] ir daudz, ir divi centri, kuros viņi dzīvo. Uz to brīdi, kad es tur biju, tad tur bija 150 [patvēruma meklētāju]. Viņiem programmas tur ir pavisam savādākas - integrācijas problēmas, valodas apmācība. Es nezinu, kā pie mums te ir, vai ir paredzēts cilvēkus integrēt sabiedrībā, vai nē. Viņiem [patvēruma meklētājiem Lietuvā] māca valodu, gribi dzīvot mūsu valstī – mācīs lietuviešu valodu.*

(Raimonds Paļčevskis, Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaine”)

- *Viņiem [Lietuvā] ir tā, ka patvēruma meklētāji uzturas centrā, robežsardzes pakļautībā, tas ir kaut kas līdzīgs mūsu nometnei Olainē. Tad, kad patvēruma meklētājam piešķir kādu statusu, viņš tiek pārvests vai nodots cita centra rīcībā, kurš nodarbojas ar integrācijas jautājumiem. Tā ir tā būtiskākā atšķirība, ka mums ir divi centri, kas nodarbojas ar patvēruma meklētājiem, bet tiklīdz viņš iegūst kādu statusu, tā viņš, nu jau kā bēglis, ieplūst sabiedrībā, tad viņam ir jāintegrējas, un par to ne mēs [PMIC „Mucenieki”], ne robežsardze vairs neatbildam, tas nav mūsu lauciņš.*

- *Sanāk, ka viņiem tiek organizēta integrācijas programma, bet mums tas netiek darīts? (Intervētāja jautājums)*

- *Jā. Bet tas vairs nav mans jautājums. Varbūt, ka Latvijā ir kāds, kas ar šo jautājumu nodarbojas, es tā ļoti ceru, tā vajadzētu būt.*

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Saistībā ar sociālās integrācijas iespējām eksperti atzīmē arī to, ka Latvijā patvēruma meklētājiem pieejamā valodas apmācība nereti izrādās nepietiekama, vai arī paši patvēruma meklētāji pret to attiecas vieglprātīgi, bet kopumā šāda situācija valodas apmācības un valodas apguves motivācijas jomā var radīt situācijas, kad cilvēki slikto valodu zināšanu dēļ nav spējīgi iedzīvoties Latvijas sabiedrībā:

- *Mēs ar patvēruma meklētājiem ļoti bieži sastapāmi ar situāciju, kad viņam tika radīti visi apstākļi, lai viņi bez maksas varētu mācīties valodu, bet ne jau viņi visi to izmantoja. Un tad paiet periods, kad viņam jau beidzās šīs bezmaksas apmācības, un viņš šo valodu nezina. Tā kā tu viņu nevari ne darbam piesaistīt, ne dzīvei piesaistīt. Tā ir reālā situācija.*

(Zigrīda Grīnhofa, Rīgas Domes Labklājības departaments (iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts))

Patvēruma meklētāju izmitināšanas centra „Mucenieki” direktora vietniece norāda, ka centra darbiniekiem nav tādu tiesību sekot līdzi bijušo patvēruma meklētāju gaitām pēc statusa piešķiršanas un attiecīgi sekot turpmākajam integrācijas procesam:

- *Mēs paši nesekojam līdzi, jo mēs to nedrīkstam darīt, jo viņi ir pilntiesīgi strādāt un dzīvot Latvijā, bet pēc statistikas datiem, puse aizbrauc no Latvijas, kas ir saņēmuši bēgļa vai alternatīvo statusu.*

(Aija Šibajeva, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Par to, ka daļa patvēruma meklētāju, kam ir piešķirts kāds statuss, nespēj Latvijā iedzīvoties un/vai viņiem nav vēlēšanās palikt Latvijā kādu citu iemeslu dēļ, liecina tas, ka lielākā daļa no patvēruma meklētājiem pēc statusa piešķiršanas ir pametuši Latviju. Atgriežoties iepriekšējā mītnes zemē, patvēruma meklētājs alternatīvo statusu zaudē, bet bēgļi saglabā savu statusu, arī atrodoties citās valstīs:

- *Alternatīvais statuss Latvijā kopš 2002. gada, kad arī pieņemts Patvēruma likums, ir piešķirts 9 cilvēkiem, un no tiem 5 cilvēki saņēma savas izcelsmes valsts atgriešanās dokumentus un aizbrauca projām no valsts atpakaļ uz savu dzimteni. [...] Attiecībā uz*

bēgļiem, 8 personām ir piešķirts bēgļa statuss, un - pēc Pilsētības un migrācijas lietu pārvaldes datiem – arī puse no viņiem Latvijā vairs nav.

(1. fokusa grupa)

Izcelsmes valsts, kultūras un tautiešu kopienas nozīmīgums patvēruma meklētāju vajadzību nodrošināšanā un integrācijas procesā

Viens no sociālo integrāciju veicinošiem elementiem sākotnēji noteikti ir tautiešu kopienas pastāvēšana valstī, kas palīdz ar informāciju un citādos veidos, labāk pārzinot konkrētās valsts apstākļus.

- Bet pirmais, kad viņš ir patvēruma meklētājs, viņš droši atrodas valstī, tev ir kur dzīvot, ir ko ēst. [...] Varbūt tajās valstīs, kur patvēruma meklētāju ir daudz, šī informācija cirkulē, un viņi jau zina savā starpā, kur jāiet un kas tur ko dara, kur izsist lielāku labumu.

(Dace Gailīte, Pilsētības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

Tomēr tautiešu kopiena noteiktā brīdī var kļūt arī par sociālo integrāciju bremsējošu faktoru, un nepieciešamība izmantot šādus kanālus liecina par valsts institūciju nespēju sekot un veicināt sociālās integrācijas procesa norisi.

Liela nozīme patvēruma meklētāju sociālās integrācijas veiksmīgas norises iespējās ir izcelsmes valstij. Eksperti vērtē, ka Latvijas sabiedrībā salīdzinoši daudz vieglāk integrēties ir patvēruma meklētājiem, kas labi pārzina krievu valodu, jo arī bez latviešu valodas zināšanām šie cilvēki var sākt dzīvot un strādāt Latvijā.

- Ja patvēruma meklētāji nāk no Krievijas, Baltkrievijas, tad viņiem ir vieglāk, jo viņi zina valodu, viņiem ir vieglāk integrēties tieši no valodas aspekta. [...] Ja patvēruma meklētāji nāk no krievvalodīgo zemes, tad nav tik grūti integrēties.

(Ilvija Pūce, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

- Integrācija Latvijas sabiedrībā ir atkarīga to tā, no kādas kultūras šie cilvēki nāk, vai tā ir tuva Latvijas sistēmai, izpratnei, vai tā ir kaut kas ļoti svešs.

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

No patvēruma meklētāja viedokļa gan emigrācijas valsts izvēlē, gan arī pēc tam vajadzību nodrošinājumā un sociālās integrācijas procesā radniecīgas etniskas vai lingvistiskas kopienas pastāvēšana ir ļoti būtisks un pozitīvi vērtējams faktors, taču no uzņēmējvalsts skatupunkta tam var būt arī ļoti negatīvas sekas, jo šādā kopienā pastāv lielāka iespēja, ka indivīdam integrācija kļūst maznozīmīga un tiek veicināta konkrētās subkultūras pastāvēšana.

- Bēglis attīstītajā valstī ir pastāvīga persona, jo ir piešķirts šis statuss, viņš var tur uzturēties, cik viņam tīk. Līdz ar to šajos gadījumos integrācija ir būtiska, jo, kā rāda veco Eiropas demokrātijū pieredze, valstīs, kurās ir bijušas koloniālās saites ar citām valstīm, tagad ir izveidojušās [imigrantu] kopienas, kas neintegrējas. Tās ir pietiekami lielas un saliedētas, lai katrs nākamais patvēruma meklētājs vai bēglis nemaz nejustu vajadzību integrēties, bet uzreiz aiziet pie šīs kopienas, pat nezinot ne valodu, ne tikumus, neko no šīs valsts; viņš jūtas kā valsts valstī. Tas ir bīstami, un to apzinās pašas šīs valstis, un šādas situācijas novēršanai arī ir domāta šī politika gan attiecībā uz pabalstiem, gan uz citām lietām. Tas ir ļoti būtiski, īpaši, ja Latvija ir ceļa sākumā, un šādu negāciju - kopienu - vēl nav, viņus [kopienas] šķīdināt vai mēģināt viņus izšķaidīt ir krietni grūtāk, nekā neļaut tam izveidoties. [...] Jābūt saprātīgai rehabilitācijas politikai,

viņu [patvēruma meklētāju, imigrantu] izvietojanās politikai, lai neveidojas tādas apmetnes, kur ir visi šie bēgļi kopā un tādējādi veidojas valsts valstī.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Šādām kopienām nepieciešams pievērst pastiprinātu uzmanību jau to veidošanās procesā – kavēt to veidošanos un veicināt indivīdu iedzīvošanos, integrāciju un akulturāciju, ne tikai savas radniecīgās kopienas kultūras saglabāšanu. Komentāri par imigrantu kopienu veidošanos patvēruma meklētāju problemātikas kontekstā tika izteikti arī ekspertu fokusa grupās:

- Mēs runājām ar Francijas ekspertiem, un viņi teica, ka viņu sabiedrība noveco, un tieši šo Francijas ārzemnieku ģimenēs ir seši bērni arī Francijā, un viņi bieži saglabā savu nacionālo identitāti un dzīves uztveri. Tajā pašā laikā Francijā franču ģimenēs ir viens, reti kad divi bērni, nu tāda statistika. Tad, vienkārši modelējot šo telpu lielā perspektīvā, var sanākt, ka, ja pēc gadiem 50 melnie neasimilēsies šajos baltajos, tad baltie var kļūt pat minoritāti. Paaudze nomainās, šie bērni var atriebties.

(2. fokusa grupa)

Fokusa grupas un intervijas tika veiktas 2005. gada oktobra otrajā pusē, bet Latvijas ekspertu minēto Francijas piemēru – pastāvošo situāciju kā potenciāli bīstamu - parādīja 2005. gada novembra sākumā sākušies un pēc tam masveidīgi pieaugošie jauniešu nemieri visā Francijā. Šo nemieru aktīvisti, galvenokārt, bija tumšādaino imigrantu pēcnācēji, jaunieši, kas jūtas atstumti un nepiederīgi Francijas sabiedrībai. Lielā mērā šādu situāciju ir radījusi Francijas liberālā attieksme pret imigrantiem un patvēruma meklētājiem, kas rada situāciju, ka valstī lielos apmēros iebrauc ārzemnieki, galvenokārt no Francijas bijušajām kolonijām. Ņemot vērā augstos dzimstības rādītājus šajās grupās, šīs kopienas pieaug ļoti strauji, taču valsts nespēj integrēt tik lielu cilvēku apjomu. Pie tam, jaunu sociālo māju un pilsētas rajonu būvniecība var radīt tikai vēl izteiktāku imigrantu subkultūras nošķiršanos. Imigrantu izvēle pievienoties sev radniecīgajai kopienai norāda ne tikai nevēlēšanos integrēties, bet arī valsts nespēju to nodrošināt.

2.3. Institūciju darbība patvēruma meklētāju tiesību nodrošināšanā ekspertu vērtējumā

Latvijas Robežsardzes darbības vērtējums

Robežsardzes darbību patvēruma meklētāju tiesību ievērošanas un nodrošināšanas ziņā eksperti vērtē atšķirīgi. Iespējams, ka tas saistās ar atšķirīgiem priekšstatiem par Robežsardzes uzdevumiem un lomu patvēruma nodrošināšanas procesā.

Atsevišķi eksperti ir kritiski un saskata problēmas robežsardzes darbībā un valsts institūciju un robežsardzes publiski vai privāti paustajā attieksmē par jautājumiem, kas ir saistīti ar patvēruma meklētājiem.

- Bet pirmais ir robežsardze, vai un kā viņi pieņem patvēruma meklētāju pieteikumus, jo var redzēt, ka tur ir problēmas, un šīs problēmas parādās šajā pēdējā gadījumā ar tā saucamajiem somāliešiem, kuri ieradās Latvijā, parādījās Sarkanajā Krustā, kuriem neizskaidroja, ka pieprasāms patvēruma, uzskatot, ka to darīs robežsardze. Šie cilvēki mēnesi nogaidīja, kamēr viņi iesniedza patvēruma pieteikumu. Tā kā iespējas iesniegt pieteikumu ir diezgan ierobežotas, pateicoties gan robežsardzes izglītībai, gan attieksmei, jo šī attieksme ir tāda, ka patvēruma meklētāji Latvijai nav nepieciešami, bet viņi rada arī tādu zināmu nedrošību sabiedrībā, un tādēļ būtu labāk, ja viņi būtu mazāk. Tas būtu attieksmes jautājums.

(Ilvija Pūce, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

Līdzīgi kritisku vērtējumu robežsardzes darbībai un attieksmei patvēruma jautājumos sniedz arī Bēgļu lietu apelācijas padomes pārstāvis, norādot, ka šāda attieksme raksturo valsts institūciju pieeju patvēruma problēmai kopumā:

- Tīri valsts politika šobrīd ir tāda, ka šīs personas [patvēruma meklētāji] netiek skatītas kā vēlamākās, līdz ar to arī īpaši iekšlietu sistēmā, kura ir ļoti hierarhiska, šī politika diezgan ietekmē šo personu [iekšlietu sistēmas darbinieku] darbību: „Mums viņi nav vajadzīgi, mums pašiem nav ko ēst, un vispār kaut kādi liekēži jāuztur.”

[..] pieskaroties integrācijas jautājumiem, tie jāskaidro sabiedrībai, un tad gan šie lēmumu pieņēmēji, gan personas, kas ir iesaistītas šajā procesā, labāk izprātīs, ja starp viņiem [patvēruma meklētājiem] ir kāds `žūliks` vai viltvārdis, kas mēģina sistēmu izmantot savā labā, ne tā kā viņa ir domāta, tad tas ir visur un visās vietās, un to nevar attiecināt tikai uz patvēruma meklētājiem.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Arī ekspertu fokusa grupās notika diskusijas par robežsardzes darba kvalitāti saistībā ar patvēruma meklētāju tiesību nodrošināšanu. Valsts Cilvēktiesību biroja un Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvji izrādīja nelielu skepsi par to, vai un cik lielā mērā robežsardzes darbinieki izskaidro patvēruma meklētājiem visas viņu tiesības, un vai šie paskaidrojumi nav tikai formalitāte, kā rezultātā patvēruma meklētāji faktiski neiegūst priekšstatu par to, ko un kā viņi drīkst darīt un kādas ir viņu tiesības.

Šajā diskusijā tika izteikts konstruktīvs ieteikums patvēruma meklētāju informētības uzlabošanai: būtu ļoti vēlams, lai patvēruma meklētājiem tiku izgatavoti un izsniegti materiāli (piemēram, bukleta formā), kurā saprotamā valodā tiktu izskaidrotas patvēruma meklētāju tiesības, iespējas un būtiskākie fakti, kas būtu jāzina par Latviju. Pašlaik patvēruma meklētājiem ir pieejams izraksts no Patvēruma likuma par viņu tiesībām un pienākumiem angļu, krievu un latviešu, un kopš neilga laika arī vācu, franču, spāņu un arābu valodās.

Neviennozīmīgs ir robežsardzes darbības vērtējums nevalstisko organizāciju vidū: kamēr vienas NVO (Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs) pārstāve ļoti kritiski izteicās par robežsardzes gatavību un spējām nodrošināt patvēruma meklētāju vajadzības un atbilstošus apstākļus, „Caritas Latvija” un bijusī Sarkanā Krusta pārstāve atzinīgi vērtēja robežsardzes institūciju spēju tikt galā ar pienākumiem un norādīja, ka robežsardze laika gaitā ir uzlabojusi darbības efektivitāti:

- Es domāju, ka viņi ir kompetenti šajos jautājumos, man pat gribētos teikt, ka cik ar robežsardzi ir bijusi sakari pirmsākumos un tagad, mūsu robežsardze ir ļoti izaugusi šajā jomā, tagad robežsargiem ir cita sapratne, viņi jau apzinās, kas tas ir par svarīgu darbu. Agrāk viņiem bija valodu problēmas, tagad ir daudzi, kuri reāli var iesaistīties šajās intervijās.

(Zigrīda Grīnhofa, Rīgas Domes Labklājības departaments (iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts))

- Ja cilvēks nonāk līdz robežai un saka: „Es gribu šeit patvērumu”, tad tas ir atkarīgs no tā cilvēka, ar ko viņš satiekas. Bet, cik es zinu, robežsardzē tiek veiktas visādas mācības un viņus informē par to, lai nenotiktu nekādi pārkāpumi. Ja cilvēks ir ienācis un saka: „Es vēlos šeit patvērumu”, un robežsargs izliekas viņu nedzirdam un izstumj ārā, un ja par to informācija nenonāk nevienam un nekur, tad par to nav informācijas. No citām valstīm ir zināms, ka tā notiek. Par Latviju šādas informācijas nav.

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

Ekspertu intervijās un fokusa grupās iegūtā informācija liecina, šī robežsardzei vērsta kritika lielā mērā ir radusies saistībā ar neseno gadījumu, kad nelegālie imigranti no Somālijas pieprasīja patvērumu Latvijas Sarkanajā Krustā. Tas radīja šaubas par to, vai robežsardze ir atbilstoši pildījusi savus pienākumus, kaut gan pēc precizējošajiem jautājumiem fokusa grupā var spriest, ka Latvijas Sarkanā Krusta darbiniecei nav pilnīgi skaidrs priekšstats par veicamo patvēruma procesa norisi un robežsardzes lomu tajā.

Iepazīšanās ar negatīvu citu valstu pieredzi – konkrēti, Francijas gadījums - varētu būt viens no cēloņiem Latvijas robežsardzei piedēvētajai un arī pašu robežsardzes darbinieku attieksmei, kā rezultātā notiek ļoti detalizēta katra patvēruma meklētāja gadījuma un motivācijas izvērtēšana, kas Latvijā nelielā iebraucēju skaita dēļ pagaidām ir iespējama.

- Visu maija mēnesi es pavadīju Francijā un izbraukāju ļoti daudzas Francijas robežsardzes struktūrvienības, kas tieši kopā ar prefektūrām atbildīgas par patvēruma procesu valstī. Un neoficiāli visi man teica, ka dēļ viņu liberālajiem likumiem tie patvēruma meklētāji ierodas arvien vairāk un vairāk, jo pēc viņu likumdošanas ir tā, ka iebraucot viņš var paprasīt patvērumu un darīt to īstenībā jebkur valstī. Pat ja atrodas nelegālā situācijā, viņš var paprasīt patvērumu, un uzreiz viņu laiž uz brīvām kājām, un viņš var tālāk brīvi uzturēties valstī. Viņam iedod pat dokumentu, ka viņš legāli var uzturēties valstī, un tajā pašā laikā viņam nav pienākums iet uz policijas komisariātu un pieteikties. Prefektūrā viņam iedod to papīru, un viņš atkal nelegāli uzturas valstī līdz nākamai reizei, kad viņu aiztur. Tātad reāli viņam nav pienākumu pieteikties...

(1. fokusa grupa)

Ir skaidrs, ka šāda situācija Latvijā ir grūti iedomājama vai pat nereāla, bet ļoti iespējams, ka Francijas piemērs gan Latvijas, gan citu valstu iedzīvotājos un amatpersonās tikai veicina piesardzību un pat aizdomīgumu attiecībā pret imigrantiem un tajā skaitā arī patvēruma meklētājiem.

NVO darbības vērtējums patvēruma nodrošināšanas jomā

Ekspertu intervijās un fokusa grupās jautājumi par NVO iesaistīšanos un līdzdalību palīdzības sniegšanā patvēruma meklētājiem tika pieminēti salīdzinoši reti. Tas varētu būt saistīts ar to, ka NVO iesaistīšanās patvēruma procesos Latvijā līdz šim nav bijusi īpaši liela un izšķirīga. Tomēr, neskatoties uz to, eksperti (gan no valsts, gan no NVO sektora) vērtē, ka valsts institūcijas ir gatavas deleģēt daļu no savām funkcijām un pienākumiem NVO:

- Un viņi paši [PMLP Bēgļu lietu departaments] meklē iespējas, ja viņi redz, ka to var atrisināt ar NVO palīdzību.

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

- Viņām [NVO] ir ļoti plašas iespējas iesaistīties, tieši šajā sadarbībā ar valsts institūcijām. Tikai mums pašlaik šo patvēruma meklētāju nav tik daudz, lai būtu tāda ārkārtīgi liela interese no NVO puses iesaistīties, un it kā tukšā vietā kaut ko būvēt un projektēt šiem cilvēkiem, kuru nav vēl, bet nav teikts, ka viņu arī nebūs.

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

- Te ir valsts gatavība deleģēt savas funkcijas NVO, vai arī nevalstiskās organizācijas ir gatavas to uzņemt, bet tas notiks tādā attīstības procesā; varbūt kādreiz ar laiku.

(2. fokusa grupa)

Eksperti atzīst, ka valsts institūciju un nevalstiskā sektora sadarbība patvēruma jautājumos ir iespējama un vēlama, taču nelielais patvēruma meklētāju skaits Latvijā faktiski rada

situāciju, kad aktīvas un sistemātiskas sadarbības nav, pēc tās nav arī nepieciešamības, jo valsts iestādes pagaidām spēj sekmīgi nodrošināt patvēruma meklētājus ar likumā paredzētajiem pakalpojumiem. Eksperti par NVO iesaisti spriež, salīdzinot Latvijas situāciju ar ārvalstu pieredzi:

- Patiesībā [NVO līdzdalība] ir vairāk starptautiska pieredze, jo šeit Latvijā ir tāda sajūta, ka, izņemot mūsu valsts iestādi, neviens cits ar šiem jautājumiem nedarbojas.

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

- Protams, NVO gribētu strādāt. Vajag sīku izpēti, ko tad viņiem vajag piedāvāt, kādus pakalpojumus, un ir arī tas, ka par visu rūpējas valsts. Citās valstīs tā nemaz nav, tur par visu rūpējas NVO, medicīnas pakalpojumus vai apmācības sniedz NVO. Bez NVO, cik es zinu, pārsvarā tikai juridiskus pakalpojumus.

(2. fokusa grupa)

Lai arī ekspertu vērtējumā Latvijā valsts institūcijas tiek galā ar šiem pienākumiem, patvēruma meklētāju aprūpē daļēji iesaistās arī NVO. Eksperti intervijās piemin gandrīz tikai divas organizācijas – „Latvijas Sarkanais Krusts” un „Caritas Latvija”, ar kurām saskārušies patvēruma meklētāju nodrošināšanā.

- Latvijas gadījumā līdz šim vairāk ir nācies saskarties ar valstiskām organizācijām, tas pats Valsts cilvēktiesību birojs ir iesaistījies UNHCR, kas arī pēc būtības ir valstiska organizācija, bet ir šis Sarkanais Krusts, kuram viena no rūpēm ir šajā virzienā, viņi ir izstrādājuši savu EQUAL projektu. Idejas bija labas, tamdēļ arī tika nolemts sadarboties ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi, kura šo projektu vada kopā ar Sarkanais Krusts.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

PMIC „Mucenieki” direktors Alvis Šķenders, runājot par savstarpēju sadarbību, norāda, ka sadarboties nākas, galvenokārt, ar LR Valsts Robežsardzes struktūrām; NVO eksperta vērtējumā iesaistās tikai epizodiski, un ekspertam ir grūti raksturot profesionālās sadarbības pieredzi.

- Robežsardze ir tā galvenā struktūra, ar ko mēs sadarbojamies, vēl varbūt nevalstiskās struktūras, bet lielāku aktivitāti, iniciatīvu parāda Sarkanais Krusts. Pašlaik pēdējā mēneša laikā arī šī organizācija ir izrādījusi lielu interesi par patvēruma meklētājiem, pārējās mazāk jeb vispār nē. [...] Ja runājam par „Caritas”, tad tā noteikti patvēruma meklētājiem ir palīdzējusi ar materiālajām lietām – atveduši visādus priekšmetus, arī ar viņiem runājot, viņi var pastāstīt par psiholoģisko palīdzību, bet par Sarkanais Krusts – nav pieredzes, nav komentāru.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

- Šī sadarbība līdz šim ir bijusi minimāla, sakarā ar minimālo patvēruma meklētāju skaitu. [...] Savu iespēju robežās tās [NVO] ir bijušas atsaucīgas, un sadarbība veidojās labi. Mums ir bijusi sadarbība ar] „Caritas” un „Sarkanais Krusts”. Bet tur šobrīd arī atduras tas jautājums pret finansēm, lai visu to pavilktu, ir vajadzīgs finansējums. Vienalga, kas viņu dod, no kurienes viņš nāk. Ja ir finansējums, tad var visu organizēt un viss notiek [...]

(Līga Vijupe, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde)

Bijusī Latvijas Sarkanā Krusta pārstāve Zigrīda Grīnhofa saredz vairākas iespējas un virzienus, kuros Sarkanais Krusts varētu turpmāk darboties, lai palīdzētu patvēruma

meklētājiem, starp iespējamajām iniciatīvām minot organizācijas pārstāvniecību izvietojumu pierobežas rajonos, kā arī uz iedzīvotāju izglītību patvēruma jomā vērstus pasākumus:

- Normāli būtu, ja šajās pierobežas pilsētās, tā varēt būt Valka, Liepāja, Ventspils, kur ir jūra, Ludza, kura ir tuvāk Krievijai, Sarkanā Krusta organizācijā būtu izveidota tāda kā balsta bāze, kur uz laiku izmitināt šos cilvēkus pirmajā ienākšanas brīdī, jo viņi uzreiz nekur nenokļūs, pārnākot pāri robežai. [...] Būtu loģiski, ja šajās pierobežas zonās būtu tādas kā Sarkanā Krusta mītnes, kuras tiktu izmantotas visiem citiem mērķiem, bet vajadzības gadījumā, kad parādās šie patvēruma meklētāji, kur viņus tad varētu izmitināt. [...] Tā kā, tas mums no Krusta puses, šāda te sagatave nav veikta. [...]

Šeit atkal ir viens lauciņš, kur varētu strādāt Sarkanais Krusts [...] tā ir sabiedrības izglītošana. Jo sabiedrība ir jāmāca, sabiebrība ir jāaudzina, jāstāsta tas, ka mums jābūt atvērtiem pret šiem cilvēkiem, jo ne jau viņi šeit nākuši no labas dzīves, no pārtikušas dzīves, jo viņi nāk no dažādām zonām, dažādiem apvidiem.

(Zigrīda Grīnhofa, Rīgas Domes Labklājības departaments (iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts))

Latvijas NVO aktivitātes un nozīmi patvēruma nodrošināšanā eksperti salīdzina ar citu valstu situāciju, norādot uz ievērojamām atšķirībām, kontrastu ar citu valstu NVO aktīvo iesaistīšanos un līdzdalību patvēruma meklētāju uzņemšanā, izmitināšanā, transportēšanā un citos nepieciešamajos procesos. Izvērtējot NVO iesaistīšanās iespējas, eksperti vairākkārt norādījuši, ka būtu nepieciešama pieredzes apmaiņa tieši saistībā ar NVO iesaistīšanās iespējām, virzieniem un posmiem patvēruma meklētāju uzņemšanā, kuros NVO varētu līdzdarboties un palīdzēt valsts institūcijām:

- Aizbraukt praktiski apskatīties, kā tur notiek process, kad iesaistīsies NVO vai kāda sabiedriska organizācija, piemēram, kā tas ir Itālijā vai Somijā, tur ir lielas atšķirības, kas kur ko dara un kas par ko maksā. [...] Mēs aizbraucam uz Somiju, mums tur ir iespēja apskatīt Imigrācijas dienestu, bet arī tikties ar tām esošajām iestādēm. Tur tiesiskās aizsardzības biedrības un NVO ir tik dažādas, ka es pat nevarēju to iedomāties, ka tādas pastāv. Itālijā gan [tikāmies] tikai ar Imigrācijas dienestu, bet tu vismaz redzi to sistēmu, redzi, kā pieņem lēmumus, kāda ir tā procedūra, cik ātri tas iet. NVO bieži izrāda lielu iniciatīvu, es nezinu no kurienes viņas iegūst informāciju, un ļoti atbalsta, tieši finansiāli, kad ir jāpārsūta cilvēks no vienas vietas uz otru. Kā tas īsti notiek, to es nezinu, bet tā tas ir.

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

Salīdzinot Latvijas un Lietuvas Sarkanā Krusta darbību un aktivitātes patvēruma meklētāju jautājumos, eksperti atzīst, ka Lietuvā šī darbība ir daudz aktīvāka, taču tiek arī minēts, ka Latvijas Sarkanais Krusts ir sadarbojies ar Lietuvas organizāciju. Sarkanais Krusts ir starptautiska organizācija ar pieredzi patvēruma jautājumu risināšanā, kas liek domāt, ka Latvijas pārstāvjiem nebūtu problēmu aktīvāk iesaistīties gadījumā, ja patvēruma meklētāju skaits pieaugtu un valsts institūcijām rastos nepieciešamība deleģēt vairāk funkciju nevalstiskajam sektoram.

- Iesaistās tik, cik tas ir vajadzīgs. Bet ne tā, kā darbotos pastāvīgi un nepārtraukti, tā kā mums ir iespēja salīdzināt ar Lietuvas Sarkanā Krustu, kaut ar tiem pašiem bukletiem, tik cik man ir bijusi saskarsme, viņi bija taisījuši kopējas tikšanās. [...] Viņi bija pētījuši situāciju Lietuvā, tieši kaut kādā jautājumā, tieši par patvēruma meklētājiem. Ja ir jāsalīdzina, tad Latvijā tas nav tik aktīvi.

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

Tomēr šis spriedums par NVO gatavību iesaistīties ir tikai pieņēmums, jo, kamēr patvēruma meklētāju skaits ir neliels un nav izveidota un aprobēta NVO un valstiskā sektora sadarbības prakse, ir grūti novērtēt NVO līdzdalības iespējas, to kapacitāti.

3. Ekspertu ierosinājumi darba ar patvēruma meklētājiem uzlabošanai

Ekspertu viedoklis par patvēruma meklētāju vajadzību nodrošinājumu Latvijā kopumā ir samērā pozitīvs gan raksturojot pieejamo nodrošinājumu, gan arī to samērojot ar Latvijas sociālekonomiskajiem apstākļiem un patvēruma meklētāju problēmas aktualitāti. Līdz šim saistībā ar kopējo patvēruma meklētāju nodrošinājuma līmeni, to ietekmējošajiem faktoriem un iesaistīto institūciju darbību raksturoti atsevišķi ekspertu minēti ierosinājumi darbības uzlabošanai patvēruma jomā, piemēram, nepieciešamība pēc pieredzes apmaiņas nevalstiskā sektora darbības jomā, nepieciešamība sagatavot informatīvus materiālus patvēruma meklētājiem u.tml. Tomēr, neņemot vērā nelielu patvēruma meklētāju skaitu, eksperti norādījuši uz divām būtiskām pilnveides jomām darbā ar patvēruma meklētājiem: nepieciešamību īpaši sagatavot profesionāļus darbam ar patvēruma meklētājiem, kā arī pilnveidot sociālās integrācijas sistēmu patvēruma meklētājiem pēc statusa piešķiršanas.

3.1. Īpaša pieeja un profesionāļu apmācība

Psiholoģiskā sagatavotība un izpratne par patvēruma meklētāju problemātiku ir ļoti būtiska darbā ar patvēruma meklētājiem, jo ir ļoti iespējams, ka patvēruma meklētājiem savā mītnes zemē vai, bēgot no tās, ir nācies saskarties ar dažādām problēmām:

- Jāņem vērā psiholoģiskie aspekti, jo cilvēks savu valsti nepamet labprātīgi vai no labas dzīves, un tur ir dažādi aspekti, kur ir spīdzināšanas draudi vai pazemojoša attieksme vai sociālās, reliģiskās piederības diskriminācija, vai kara darbība. Līdz ar to [patvēruma meklētāji] varētu būt cietuši gan emocionāli, gan fiziski, tad ir psiholoģiskās nianšes jāievēro, tas būtu jāzina un jāņem vērā.

(Ingrīda Juzupa, LR Tieslietu ministrija)

- Ir jābūt psiholoģiski sagatavotam šīm, dažreiz varbūt stresa situācijām, ka patvēruma meklētājs var pat visneiedomājamākās lietas pajautāt, izdarīt, uzvesties neadekvāti. Jābūt gatavam šīm situācijām.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Patvēruma meklētāji nāk no dažādām valstīm pārstāv atšķirīgas kultūras, tāpēc eksperti akcentē to, ka cilvēkiem, kam nākas vai nāksies strādāt ar patvēruma meklētājiem, vajadzētu pārzināt atšķirības dažādu pasaules reģionu kultūrās un vērtībās:

- Esmu pārliecināts, ka darbiniekiem jābūt apmācītiem vai vismaz informētiem par dažādu nāciju kultūras atšķirībām, kaut vai ne nāciju, bet reģionālajām vai par reliģiskajām atšķirībām starp cilvēkiem, tam noteikti vajadzētu būt, kā diemžēl nav.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

- Ir jāņem vērā kultūru atšķirības, to cilvēku vērtību sistēma, ja ar viņiem strādā, ir jāievēro šīs lietas. Nav jāpakļaujas viņu vērtībām, bet nevar uzspiest savas vērtības.

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

Eksperti norāda, ka šobrīd darbā ar patvēruma meklētājiem īpašas pieejas parādās, strādājot ar sievietēm un nepilngadīgajiem - tiek ievērotas dzimumu atšķirības un mazāk aizsargāto – nepilngadīgo tiesības:

- Protams, ir īpaša attieksme attiecībā uz sievietēm – patvēruma meklētājām, kuras savā valstī ir spīdzinājuši vai kaut kādā veidā ir izrādījuši savu naidu vīrieši. Šajos gadījumos arī tiek piedāvāts tulks vai intervētājs, kas būtu sieviete, kurai varētu atklāt patiesāk savu stāstījumu un [intervija] nebūtu tikai formāla. Un, protams, ka bērniem arī tiek piešķirti

aizbildņi, kā šajā somāliešu bēgļu lietas gadījumā, kad nepilngadīgajiem tika piešķirts (ko padome dara) aizbildnis, kas mēģināja aizstāvēt šo personu, viņas intereses, izskaidrot pieaugušajam.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Robežsardze ir tā institūcija, ar kuru patvēruma meklētājs saskaras vispirms, tāpēc eksperti norāda, ka robežsardzes darbinieku apmācība būtu jāturpina un jāpilnveido visu laiku, piesaistot tai vēl papildus resursus.

- Pirmām kārtām, būtu nepieciešama robežsardzes apmācība, kādas ir patvērumu meklētāju tiesības un kādai būtu jābūt robežsardzes darbībai darbā ar patvērumu meklētāju, otrkārt, sociālās integrācijas shēmu izstrāde patvērumu meklētājiem.

(Ilvija Pūce, Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

Latvijā patvēruma meklētāju nelielā skaita dēļ, kā jau minēts iepriekš, katram patvēruma meklētājam ir iespējams pievērst pietiekami lielu uzmanību un veltīt individuālas rūpes, tomēr speciāla teorētiska un praktiska sagatavotība profesionāļiem, kas ikdienā saskaras ar patvēruma meklētāju tiesību un vajadzību nodrošināšanu, arī būtu nepieciešama.

3.2. Patvēruma meklētāju sociālās integrācijas sistēmas izveide

Otrs ekspertu redzējumā būtisks uzlabojums, kas nepieciešams patvēruma meklētāju aprūpē, ir Cilvēktiesību un etnisko studiju centra ekspertes Ilvijas Pūces pieminētā sociālās integrācijas shēmas izveide. Institūcijām, kas nodarbojas ar sociālās integrācijas nodrošinājumu un patvēruma jautājumiem, balstoties uz ārvalstu, piemēram, Lietuvas, pieredzi, vajadzētu izveidot Latvijas situācija atbilstīgu sistēmu.

Veselības aprūpe ir joma, kurā šobrīd, neņemot vērā nelielo patvēruma meklētāju skaitu, iezīmējas skaidri redzami sarežģījumi, kas, tiesa, netraucē apmierināt līdzšinējo patvēruma meklētāju vajadzības, bet ir acīmredzams, ka patvēruma meklētāju plūsmai palielinoties, vajadzību nodrošinājums šajā sfērā radīs problēmas, ja netiks veikti uzlabojumi sistēmā.

- Šī pati veselības aizsardzības sistēma, tā jau vispār ir ļoti sarežģīta Latvijā mums pašiem – ja man būtu vajadzīga kāda operācija pašlaik, es nezinu kā man pašam ietu, kur man jāgriežas, kas man jādara, kas maksās, vai man pašam jāmaksā, jāiekļaujas kaut kādā shēmā, bet patvēruma meklētājam tas ir vispār ārprāts. Ir Ministru Kabineta noteikumi, kuros teikts, ka katrs patvēruma meklētājs saņem neatliekamo palīdzību, primāro veselības aprūpi, nav man tās valodas zināšanas, lai varētu viņam nolasīt šīs kategorijas. Par samaksu viss ir vienkārši – to apmaksā Iekšlietu ministrija, bet šī lieta ir diezgan sarežģīta.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

- Es domāju, ka tas būtu ļoti vērtīgi pašām tām iestādēm, lai būtu šādas shēmas, jo ir tā, ka par šiem cilvēkiem tiek maksātas lielas medicīnisko izdevumu summas no iestāžu budžetiem, jo nav noslēgti konkrēti sadarbības līgumi, piemēram, starp ārstniecības iestādēm vai kaut kādā veidā, kur valsts iesaistās. Man ir grūti iedomāties, jo es nezinu tik labi tās sistēmas, bet varbūt, ka VSAA varētu ar laiku maksāt kaut kādas summas, lai tad, kad ir šie patvēruma meklētāji, lai nebūtu par katru vizīti jāmaksā tās summas, kas ir tām personām, kurām nav personas koda, kas ir ārpus visas sistēmas. Vienkārši no praktiskā viedokļa, jo tagad, kad ir tikai daži patvēruma meklētāji gadā, tad varbūt iestāde var atļauties maksāt no sava budžeta šīs summas, bet, ja būtu simtiem šo patvēruma meklētāju, tad tas noteikti nebūtu iespējams. Ja nebūs konkrētas shēmas par šiem jautājumiem, tad tur var būt ļoti lielas problēmas.

(Ilvija Pūce, Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

Kā redzams, veselības aprūpes sistēma nav pielāgota patvēruma meklētāju situācijai, būtu jāuzlabo starpinstitūciju sadarbība veselības aprūpes finansējumā, kā arī jāpilnveido sistēmas pārskatāmība.

Labklājības ministrija kā institūcija, kas atbildīga par sociālās politikas veidošanu, sociālo aizsardzību un sociālo palīdzību, vai Īpašo uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts varētu uzņemties pamatpienākumus sociālās integrācijas sistēmā patvēruma meklētājiem, vienlaicīgi koordinējot un uzturot sadarbību ar citām ministrijām un pakalpojumu sniedzējām institūcijām:

- *Centrs [PMIC „Mucenieki”] ir Iekšlietu ministrijas pakļautībā, bet es domāju, ka to vajadzētu darīt Labklājības ministrijai. Iekšlietu ministrijai ir mazliet citas funkcijas, bet patvērumu meklētāju centrs drīzāk ir tāda sociāla iestāde. Varētu būt sadarbība starp dažādām ministrijām, piemēram, Labklājības, Iekšlietu ministrijām un Sabiedrības integrācijas sekretariātu. Es domāju, ka kaut kādas programmas jau tur tiek veidotas.*

- (Ilvija Pūce, Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

Tomēr institūciju atbildības noteikšana patvēruma jautājumu risināšanā un patvēruma meklētāju sociālās integrācijas veicināšanā nav vienkārša, jo sākotnēji ar patvēruma meklētājiem saistītie jautājumi ir bijuši sadalīti starp Iekšlietu ministrijas kompetenci (kur ietilpst Bēgļu lietu departaments un LR Valsts Robežsardzes struktūras) un Tieslietu ministriju, kuras pārraudzībā ir Bēgļu lietu apelācijas padome. Tādējādi izveidojas situācija, ka Labklājības ministrijai ir ļoti attāla saistība ar šiem jautājumiem un trūktu pieredzes un resursu, lai spētu uzņemties šādas sistēmas izveidi un /vai integrēšanu jau pastāvošajās sociālās aizsardzības un sociālās palīdzības sistēmās valstī. Ekspertu intervijās un fokusa grupās jautājumi par jaunu sistēmu un/vai shēmu izveidi netika plaši izvērsti, radot priekšstatu, ka šādas aktivitātes, visticamāk, nav šo personu un viņu pārstāvēto institūciju dienaskārtībā.

Citu valstu pieredze neapšaubāmi ir nepieciešama tam, lai Latvijā varētu tikt izveidota kāda sistēma, kā nodrošināt patvēruma meklētāju integrāciju valstī un kā uzlabot patvēruma meklētāju aizsardzību un palīdzības sniegšanu laikā, kamēr tiek izskatītas viņu lietas. To atzīst arī PMPL Bēgļu lietu departamenta darbiniece, iesakot apgūt pieredzi gan Rietumeiropas valstīs, kam ir ilgstoša un liela pieredze šajos jautājumos, gan izzināt situāciju valstīs, kurās šie jautājumi ir sākti risināt vēl vēlāk nekā Latvijā, lai labāk izprastu savu situāciju un izaugsmes iespējas:

- *Mums nav nekāda pieredze, un no zila gaisa mēs neko nevaram iegūt, mums ir jāsavāc pieredze un jādarbojas uz priekšu. [...] Mums nav tāda pieredze, tāpēc mums ir jāuzzina, kāda tā mēdz būt. Noteikti ir vajadzīgas mācības vai semināri iestādēs, kuras ar to nodarbojas jau 50 gadus. Tā kā ANO Komisariāts bēgļu jautājumos (UNHCR), tā ir arī pieredze no vecajām dalībvalstīm, kur tas notiek. [...] Ir vajadzīga praktiska pieredze, redzēt citās Eiropas valstīs, tagad var apskatīt kā tas notiek Ukrainā, Moldovā un Rumānijā, Bulgārijā, kā tur tas viss notiek, un redzēt to laiku atpakaļ, mēs esam pa vidu.*

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

Tomēr šajā gadījumā būtiski ir tas, ka Eiropas valstu pieredze ir jāizvērtē kritiski un jāizvērtē, ko būtu iespējams piemērot Latvijas apstākļiem un kas ir atšķirīgs. Kā apgalvo eksperti, Rietumeiropas valstīm tagad pašām nākas atzīt, ka tās ir pieļāvušas kļūdas. Jauniešu nemieri Francijā ir tikai viens piemērs citās valstīs pastāvošo sistēmu efektivitātei vai nepietiekamai efektivitātei noteikta apjoma patvēruma meklētāju plūsmu gadījumā. Latvijai

šobrīd ir visas iespējas attīstīt šos jautājumus, ņemot vērā gan pozitīvos piemērus, gan pieļautās kļūdas, cenšoties tās neatkārtot vēlreiz.

- Pašlaik nevar sekot akli Eiropai, jo pašas Eiropas valstis tikai tagad apzinās, ka viņas ir pieļāvušas kļūdas, kuru sekas ir grūti novēršamas, līdz ar to pateikt, ka darīsim tā, kā to darīja franči, angļi vai zviedri, tas ne vienmēr ir pareizāk, līdz ar to šīs tiesību normas kā jebkuras normas, ir iztulkojamas, un vajag ar apdomu to darīt, lai jēga atbilstu šīm normām un starptautiski viss būtu kārtībā, un iekšpolitiski šī patvēruma joma neuzliktu Baltijā lielu, smagu enkuru, kas izraisītu sabiedrības negācijas.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

- Cik es esmu dzirdējusi no citu valstu pieredzes, tieši, šīs bagātās rietumu valstis ir nonākušas pie tāda secinājuma, ka līdz šim šīm personām ir vairāk dots, neko no viņām neprasot. Ir izveidojusies tāda situācija, ka nevarētu teikt, ka integrācija būtu veiksmīga. Sevišķi pirmajā paaudzē. [..]

Kad šīs programmas tiks veidotas, nevajadzētu aizrauties ar to, ka viss šiem cilvēkiem tikai tiek piedāvāts un dots, un viņi tikai: „Šito nē! Šito nē! Šito nē! Nu šito es varētu pamēģināt.” Jo sākumā ir jāņem vērā cilvēka iespējas kaut ko darīt, mācīties valodu, pārkvalificēties, bet tomēr šim cilvēkam ir jāpauz tas, ka viņam pašam ir jābūt spējīgam dzīvot, nevar būt tā, ka viņam visu laiku tikai dos un viņš dzīvos līdz mūža galam uz pabalstiem un nekur neies. Viņam tomēr ir jāstāsta tas, ka, ja viņš šeit grib dzīvot, ir jāmācās valsts valoda, būs jāstrādā pašam, un viņu nevar atbalstīt.

(Līga Vijupe, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

Eksperti apraksta `labklājības valstu` trūkumus sociālās integrācijas sistēmu izveidē – sociālās palīdzības sistēmas lielo pabalstu (t.sk., arī pabalstu patvēruma meklētājiem) dēļ radušās grūtības motivēt cilvēkus strādāt, un tas attiecas kā uz valsts pamatiedzīvotājiem, tā vēl lielākā mērā – uz imigrantiem, kas lielākoties ir no zemāk attīstītām valstīm un spējīgi veiksmīgi izdzīvot ar mazākiem iztikas līdzekļiem. Latvijā vajadzētu izvairīties no šādas pieredzes un nevajadzētu veicināt šādas izvēles iespējas patvēruma meklētājiem, tomēr visām ES valstīm ir jāpilda noteiktās prasības patvēruma meklētāju uzņemšanā un jānodrošina šie cilvēki ar atbilstošiem dzīves apstākļiem un iztikas līdzekļiem.

No 2008. gada patvēruma meklētājiem tiks nodrošināta arī juridiskā palīdzība, kā norādīja eksperti 2.fokusa grupa. Līdz ar to tiks ievērotas ES prasības, un tā rezultātā tiks uzlaboti apstākļi un palīdzība šiem cilvēkiem. Tomēr šīs izmaiņas patvēruma meklētāju situācijas uzlabošanā Latvijā tiek veiktas, sekojot ES iniciatīvai, nevis apzinoties šī jautājuma nozīmību patvēruma meklētāju tiesību nodrošināšanā.

Uzlabojumu ieviešanas iespējas ierobežo resursu trūkums, kā arī patvēruma meklētāju problemātikas samērā zemā iekšpolitikā aktualitāte, un, no otras puses, – mazais patvēruma meklētāju skaits un ierobežotā sistēmas pārbaudes pieredze, tāpēc ES standarti un citu valstu pieredze ir būtiski, apsverot iespējamus uzlabojumus.

4. Informācijas pieejamība un iesaistīto institūciju informētība patvēruma jautājumos ekspertu vērtējumā

Eksperti intervijās un fokusa grupās sniedza vērtējumu par savu un patvēruma meklētāju jautājumu risināšanā iesaistīto institūciju informētību. Gan valsts institūciju, gan NVO pārstāvji lielākoties atzīst, ka viņiem nav problēmu ar informācija pieejamību un, ja gadījumā kaut kas nav zināms, to ir viegli atrast Internetā – gan saistošos likumus patvēruma meklētāju tiesību un nodrošinājuma jomā, gan vispārējo statistiku, gan cita veida informāciju, kas var būt nepieciešama:

- *Es domāju, ka nav liela problēma ar informāciju.*

(Ilvija Pūce, Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

- *Man būtībā nekas nepietrūkst. Man ir patvērumu likums pieejams, visi dokumenti pieejami.*

(Raimonds Paļčevskis, Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaine”)

- *Tas, kas ir vajadzīgs man darbam, to visu es varu atrast gan dažādās mājas lapās – starptautisko organizāciju un ne tikai, gan reģioniem, kurus šie jautājumi skar. Manām darba vajadzībām informācijas pietiek.*

(Ingrīda Juzupa, LR Tieslietu ministrija)

- *Nē [netrūkst informācijas]. Ir ļoti atvērti darbinieki bieži vien departamentā. Ja vien kaut ko vēlamies zināt, tad informācija mums ir pietiekama. Informācija ir arī mājas lapā, piemēram, par to, cik pagājušajā gadā un šogad pusgadā ir bijuši patvēruma meklētāji.*

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

- *Tāda informācija šobrīd man netrūkst, jautājums ir par to, vai ir laiks šo informāciju atrast, apgūt un pilnībā iepazīties ar to. Bet lai es teiktu, ka ir tāda joma, kurā informācija nebūtu atrodamā, to šobrīd nevar teikt.*

- (Līga Vijupe, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

No otras puses, tas, ka eksperti norāda, ka pieejamās informācijas apjoms ir pietiekams `manām darba vajadzībām` vai kā tamlīdzīgi, var raksturot ne tik daudz reālo informācijas pieejamību, bet gan to, ka ekspertiem nav nepieciešamības pēc informācijas par patvēruma meklētājiem, jo, veicot tiešos darba pienākumus, ar šiem jautājumiem saskaras minimāli vai ierobežoti. Līdz ar to arī informācijas pieejamības un pietiekamības novērtējums raksturo konkrēto šauru jautājumu loku.

Runājot par pamatinformāciju, kas attiecas uz patvēruma meklētājiem un ar tiem saistīto jautājumu loku, vairākums ekspertu norāda, ka ar šīs informācijas pieejamību un pieejamo apjomu iesaistītajām institūcijām nav būtisku problēmu:

- *Informācija pati par sevi netrūkst, tikai tā ir jāmeklē pašam. Nedomāju, ka trūkst informācijas.*

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP))

- *Es domāju, ka tie, kas strādā Rīgā, tiem noteikti netrūkst.*

(Aija Šibajeva, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

- *Es pat nezinu, man šķiet, ka informācijas ir pietiekami daudz un avoti arī ir. Vienīgais, ko es jau minēju – par kultūras atšķirībām, tas būtu interesanti un vajadzīgi, bet tas būtu*

pie darbinieku izglītības. Tieši par patvēruma meklētājiem informācija? Es domāju, ka pašlaik pietiek informācijas.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Lai arī vispārīgās informācijas pieejamība ir apmierinoša, gan ekspertiem, gan institūcijām, kas iesaistītas patvēruma meklētāja lietas izskatīšanā un statusa piešķiršanā vai nepiešķiršanā patvēruma meklētājiem, ir nepieciešama specifiska informācija par valstīm un reģioniem, no kuriem nāk patvēruma meklētāji. Kā atzīst eksperti, ar šīs informācijas ieguvu ir problēmas, un šādas informācijas varēja būt vairāk un plašāk pieejama, lai atvieglotu darba procesu:

- Pamatinformācijas ievākšana par konkrētajiem cilvēkiem, par attiecīgo valsti, kas vispār tur ir [trūkst informācijas]. Tā, lai varētu salīdzināt, vai tas, ko persona stāsta nav aplams izdomājums, un šādos gadījumos šos melus var noslēpt aiz kaut kādām niansēm. Otrs – par pašu personu izziņāt, ja tā būtu Latvija, tad Latvijas vēstniecībā tajā valstī, no kuras viņš ir ieradies, mēģina noskaidrot, vai šāda persona ir, vai tādi dialekti, kādā viņi [patvēruma meklētāji] runā, ir šajā valstī. [...] Latvijā ir tas mīnuss, ka mums nav to vēstniecību tik daudz, īpaši valstīs, no kurām viņi mīl ierasties, tamdēļ ir svarīga sadarbība ar citām Eiropas valstīm – ar Zviedriju, Vāciju, tās piedāvāja sadarbību informācijas bāzes izmantošanā, jo Bēgļu lietu apelācijas padomē bija savs informācijas centrs, informācijas vācējs. Tam atsevišķi līdzekļi izdalīti netiek. Tad tas ir internets, kur var atrast šāda veida informāciju. Ir kaut kādas publikācijas, UNHCR ziņojumi, kur arī ir par stāvokli vienā vai otrā valstī, bet ar šo informāciju bieži vien nepietiek, jo, ja ir jāidentificē šī patvēruma meklētāja runa, lai pateiktu, pie kāda dialekta viņš pieder, vai nāk no tā kalnainā apvidus, kuru viņš ir norādījis, vai arī viņš runā savādāk. Šādos gadījumos ir jāsadarbojas ar citām valstīm, to pašu Zviedriju, viņiem ir savākta ekspertu kopa, kuriem ir speciālisti šajās arābu valodās, un viņi pārzina šos dialektus, viņu aizsūta, vai arī ieraksta interviju, un aizsūta to ierakstu uz Zviedriju, viņi konstatē – ir vai nav, un atsūta atpakaļ.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Latvijā salīdzinājumā ar citām Rietumeiropas valstīm ir ierobežotas iespējas šādas specifiskas informācijas ieguvē, un tāpēc ir īpaši liela nepieciešamība pēc starptautiskas sadarbības šajā jomā, jo Internetā un UNHCR iegūstamā informācija var izrādīties nepietiekama, lai adekvāti izvērtētu konkrētas patvēruma meklētāju lietas. Arī fokusa grupās izveidojās diskusija par šiem jautājumiem, un tika izdarīti līdzīgi secinājumi par informācijas nepietiekamību gadījumos, kad patvēruma meklētāji cenšas slēpt savu identitāti un kad vajadzīga precīzāka izpratne par situāciju izcelsmes valstī.

- Trūkst informācija par patvēruma meklētājiem tā apstākļa dēļ, ka šīs personas ļoti bieži melo. Ja ES problēma ir, ka šie patvēruma meklētāji speciāli zaudē savus ceļošanas un identifikācijas dokumentus, lai mainītu savu identitāti, tad mums trūkst informācijas par konkrēto personu, ja persona saka, ka nākusi no konkrētas Āfrikas valsts, dzīvo konkrētā adresē, tad nepieciešams laiks, lai uzzinātu šo konkrēto informāciju. Ja rodas tāda nepieciešamība, mēs pētām konkrētu apgabalu, konkrētu informāciju. Problēmas ir un noteikti būs konkrēti par izcelšanās vietu, personu, notikumiem.

(2. fokusa grupa)

LR Valsts robežsardzes pārstāvis apraksta konkrētu piemēru, kas raksturo, ar kādiem gadījumiem var nākties saskarties robežsargiem un to, ka ir nepieciešama šī specifiskā informācija, lai noskaidrotu patvēruma meklētāju identitāti, reģionu, no kurienes viņi nāk, un patvēruma meklēšanas motīvu pamatotību tam, lai varētu saņemt bēgļa vai alternatīvo statusu:

- *Mums tāds gadījums, kad Valsts robežsardzes galvenajā pārvaldē ieradās 3 personas, kuras paziņoja, ka viņi ir palestīnieši, viņi prasa patvērumu, un viņus vajā Izraēlas iestādes. Teiksim atklāti – tas, ko viņi stāstīja, bija ļoti ticams. Saskanēja ļoti ar to, ko mēs skatāmies ikdienā pa televizoru, turklāt vēl klāt fantāzija, vēl paskatoties uz viņu rētām, kas viņiem klāja ķermeņus. Robežsargi intensīvi strādāja, bet pēc diviem mēnešiem šīs personas atzinās, ka viņi nav palestīnieši, ka viņus ebreju iestādes nevajā un ka viņi vienkārši ir no Ēģiptes Arābu Republikas un grib tikt uz Zviedriju.*

(1. fokusa grupa)

Atzīmējot visumā labo pamatinformācijas iegūšanas iespēju nodrošinājumu, Bēgļu lietu apelācijas padomes pārstāvis Oskars Galanders akcentē mazā patvēruma meklētāju skaitu, un līdz ar to arī salīdzinošo nelielo nepieciešamību informāciju meklēt un pielietot, īpaši iedziļināties informācijā par patvēruma meklētājiem. Ņemot vērā mazo patvēruma meklētāju skaitu, darbinieki nevar īpaši specializēties tikai un vienīgi šajos jautājumos, jo, piemēram, kā jau minēts iepriekš, no 2004. gada augusta līdz 2005. gada augustam Latvijā PMIC „Mucenieki” neuzturējās neviens patvēruma meklētājs un attiecīgi ne robežsardzei, ne PMLP Bēgļu lietu departamentam nebija jānodarbojas ar šiem jautājumiem.

- *Šobrīd informācija nav tas, kā trūktu visvairāk, šajā ziņā tā pamatinformācija ir pieejama, un jebkurš, kam ir dziļāka interese, var ieiet internetā, apskatīties UNHCR materiālus un citu valstu lēmumus šajos jautājumos, tas ir pieejams. Jautājums šobrīd ir vairāk par to, ka ir visai maz iesaistīto personu, ir nepietiekama motivācija, lai kāds simtprocentīgi ienirtu tajā visā informācijā, jo ir grūti pie šiem apjomiem sevi visu atdot šai lietai. Piemēram, šodien ir, bet pēc diviem mēnešiem nekā nav. Ja būs pastāvīga, lielāka vai mazāka plūsma, tad tas varbūt būtu reālāk, ka būs vēlme vairāk iegūt informāciju, bet šobrīd ir informācija, kas ir vispārpieejama, ne visi viņu ar kāru skatienu uztver.*

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Kā atzīst eksperti, līdzīgi ir arī ar citiem valsts institūciju darbiniekiem – tie, kam ikdienas darbā nenākas saskarties ar patvēruma jautājumiem, par tiem nav informēti. Daļai institūciju un profesionāļu šie jautājumi tiešām nav un nebūs aktuāli arī nākotnē, taču vēl citiem, kā, piemēram, Rīgas priekšpilsētu sociālo dienestu vai Rīgas Domes Labklājības departamenta pārstāvjiem ir iespējams nākotnē saskarties ar šiem jautājumiem, kad varētu būt jāsniedz palīdzība patvēruma meklētājiem, kas jau ir ieguvuši statusu un dzīvo Latvijā. Ņemot vērā šādu iespēju, būtu nepieciešams apzināt nākotnē iespējami iesaistītās institūcijas un sniegt tām pamatinformāciju par patvēruma meklētāju problemātiku. Šādi, arī nepastāvot sociālās integrācijas sistēmai, rastos iespēja Latvijas sociālās palīdzības dienestus sagatavot un informēt par patvēruma meklētāju sociālās integrācijas specifiku.

Intervijās un fokusa grupās kā institūcijas, kurām būtu nepieciešams vairāk informācijas ir pieminētas institūcijas, kurām nepieciešamības gadījumā būs jāsniedz pakalpojumi patvēruma meklētājiem – tās varētu būt sociālās palīdzības un ārstniecības iestādes, arī skolas. To skaitā pēdējās ir pieminētas biežāk, bet jāatceras, ka pašreizējā situācijā tas varētu attiekties tikai uz kādu atsevišķu skolotāju un skolu.

- *Šobrīd strādājošās institūcijas ir pietiekoši informētas, bet, tā kā skolās sadarbība nav regulāra, tur vajadzētu informāciju skolotājiem, kuriem būs jāstrādā ar patvēruma meklētājiem.*

- *Šobrīd ir viens bērns, un jāsāk domāt, kā to organizēt.*

(2. fokusa grupa)

- [...] trūkst informācijas varbūt tām institūcijām, kas sniedz pakalpojumus patvēruma meklētājiem – ārstiem, izglītības iestādēm, varbūt viņiem trūkst. Jo pavēruma meklētājiem nāksies iet skolā. Bet grūti spriest, jo patvēruma meklētāju skaits ir mazs, tas gadījums ir kā notikums.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

- Bet es domāju, ka mēs maz uzmanības pievēršam skolām, kas uzņem šos patvēruma meklētājus, principā ir jau skaidrs, kuras tās būs, bērnudārziem, kuri varēti tos bērnus uzņemt, maz uzmanības pievēršam blakus esošajiem novadu pārstāvjiem, t.i., sociālajiem darbiniekiem vai novadu priekšniekiem un viņu vietniekiem, jo ir jāpārrunā visas šīs problēmas, kas var būt, ja ierodas šie patvēruma meklētāji, piemēram, ap 100 cilvēkiem. [...] Ja arī būs daudz bērnu, tad viņi ies uz blakus esošajām skolām.

(Aija Šibajeva, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Tomēr šīs informatīvās nepieciešamības attiecas uz situāciju nenoteiktā nākotnē, kad patvēruma meklētāju skaits varētu būt lielāks, nekā tas ir šobrīd, jo pašlaik pakalpojumu sniegšanu ir bijis iespējams nokārtot tieši un individuāli.

5. Ekspertu vērtējums par sabiedrības informētību un attieksmi pret patvēruma meklētājiem

Ekspertu sniegtais sabiedrības informētības un attieksmes vērtējums par patvēruma jautājumiem, kā arī ieteikumi sabiedrības izpratnes veicināšanā, iezīmē vairākus būtiskus aspektus, no tiem būtiskākie ir preses ietekme, kā arī Latvijas sabiedrībā kopumā izplatītās attieksmes pret atšķirīgo, dažādu kultūru pārstāvjiem.

5.1. Masu informācijas līdzekļu nozīme sabiedrības informēšanā

Kā atzīst eksperti, tad, kad Latvijā ieceļoja patvēruma meklētāji no Somālijas, sabiedrības attieksmes veidošanos gan pret patvēruma meklētājiem, gan viņu vajadzības nodrošināšanām institūcijām, lielā mērā veicināja masu informācijas līdzekļu sniegtās informācijas ievirze:

- Dažubrīd arī prese diezgan daudz arī piekrāso un saasina to situāciju. Elementārā situācijā rodas kaut kāda problēma. Tas ir diezgan bieži, arī, ņemot vērā šo somāliešu gadījumu – pirmās dienās, jā, bija grūti, bet tāpēc: „Robežsargi nekā nedod, viņi ir tādi un viņi ir tādi, ka līdz šim nav neko uzzinājuši” un vēl kaut ko. Bet cilvēkam jāsaprot, ka pašā sākumā mēs nevaram iedot informāciju, jo mēs strādājam. Viņiem vajag ažiotažu, viņiem vajag sensāciju.

(1. fokusa grupa)

Patvēruma meklētāju ierašanās Latvijā nav ikdienišķa prakse, līdz ar to parasti preses pārstāvju interese ir liela, tomēr informācijas atspoguļojums ekspertu vērtējumā bieži vien var apgrūtināt patvēruma meklētāju aizsardzību un labu apstākļu nodrošināšanu – gan tādā ziņā, ka sabiedrībā veidojas noteiktas ievirzes attieksme pret patvēruma meklētājiem, gan arī tādēļ, ka patvēruma meklētāju sniegto informāciju var interpretēt neprecīzi, kas, savukārt, var arī ietekmēt patvēruma meklētāju lietu izskatīšanu:

- Manuprāt, uz šādiem jautājumiem prese reaģē ļoti aktīvi, jo tās ir tās lietas, kas pie mums nenotiek katru dienu.

(Zigrīda Grīnhofa, Rīgas Domes Labklājības departaments (iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts))

- Bieži vien ir tā, ka preseij vajag kaut kādu sensāciju, un viņi var presē pasniegt tā, ka noskaņo cilvēku pret šiem patvērumu meklētājiem. Es domāju, ka prese strādā nevis uz kaut kādu izskaidrošanu, bet gan uz sensāciju. Sarunājoties ar presi, jābūt ļoti uzmanīgam. Tiklīdz ierodas patvēruma meklētāji un uzzvana preses pārstāvis, es esmu tā, kas uziet augšā un pasaka: „Lūdzu nerunājiet un esiet uzmanīgi”. Un ne jau tāpēc, ka nedrīkstētu runāt. Es vienmēr brīdinu, ka, runājot ar presi, apdomājiet katru vārdu. Cilvēks vienkārši pateiks, ko viņš vēlas, un presē to atspoguļos kā – viņš teica tur tā un tā, un tas var iespaidot viņa lietu kaut kādā mērā. [...] Viņi varbūt runā krievu vai angļu valodā un vienu vārdu var iztulkot tā un otru pavisam savādāk, tad es viņiem saku, lai runā ar pašiem elementārākajiem vārdiem, lai viņus nepārprastu. Lai saka to, ko tiešām grib pateikt un neko lieku, jo prese ir tā, kas var iznest kaut ko negatīvu.

(Aija Šibajeva, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Arī attiecībā uz informācijas sniegšanu par patvēruma meklētājiem darbojas tieši tie paši principi, kas masu mediju ikdienā – jautājums kļūst interesants, ja tas ir kaut kādā ziņā neierasts, netipisks, sensacionāls vai negatīvs. To intervijā akcentē PMIC „Mucenieki” direktors Alvis Šķenders:

- *Nojaušu, kāda informācija tiek pasniegta masu medijos sabiedrībai kopumā, jo šī interese par patvēruma meklētājiem rodas tad, kad notiek kaut kas – ienāk kāds patvēruma meklētājs, vai pret kādu patvēruma meklētāju slikti izturas. Preses pārstāvji ir gatavi rakstīt par vienalga ko, par to, ka „Mucenieki” ir pustukši un ka tos vajadzētu slēgt ciet, utt.*

Eksperti pauž uzskatu, ka caur masu medijiem galvenokārt tiek noraidīta negatīvu pieredžu informācija saistībā ar patvēruma meklētājiem, kas viennozīmīgi nevar uzlabot sabiedrības attieksmi šajā jautājumā.

- *Es domāju, ka vairums zina, ka ir patvēruma meklētāji, bēgļi, vairums nezina, kāda ir atšķirība starp viņiem, un pārsvarā šī informētība ir no atsevišķiem rakstiem, kas ir presē parādījušies par šiem jautājumiem. Var teikt, ka šī informācija ir virspusēja, ka ir bēgļi un viņi Latvijā nav īpaši vēlam, un ka atkal te kāds ieradies. Kaut kas par ķibelēm, kas ir saistītas ar sistēmu.*

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

5.2. Ekspertu viedoklis par sabiedrības informētību

Novērtējot Latvijas sabiedrības informētību un zināšanas par jautājumiem, kas ir saistīti ar patvēruma meklētājiem, eksperti pārsvarā puda tādu viedokli, ka cilvēkiem trūkst informācijas ne tikai par patvēruma meklētājiem, bet arī par citām jomām, kas saistītas ar izpratni par dažādību. Sabiedrībā pastāvošā skepse un aizspriedumi pret patvēruma meklētājiem intervijās raksturoti kā nepietiekamas informācijas izpausme.

- *Attiecībā uz patvēruma meklētājiem informētība ir vāja. Nav vēl cilvēkiem izpratnes par šiem jautājumiem. [...] Cilvēki maz zina par šiem jautājumiem.*

(Līga Vijupe, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde)

- *Mums ne šajos vien jautājumos trūkst informācija, mums trūkst tiešām daudz informācijas un šajos jautājumos arī tāpat. [...] Bet tas jautājums izskan visu laiku, un lai cilvēkiem visu laiku par to atgādina, lai tā skepse pazūd par to, ka tas ir izdomāts jautājums – mums tāda problēma nemaz nav un nebūs. To jau cilvēki nejūt un nejutīs, ja tie patvēruma meklētāji, piemēram, pieaugs arvien vairāk un vairāk, tas būs tāds laika jautājums. Vēl joprojām, ja uz ielas paprasīs kādam, kas tas patvēruma meklētājs ir, tur viss kaut kas varētu būt, tie varētu būt krievu migranti un nezin kas. Dažreiz tiek apskatīti tie jautājumi par rasismu, nacismu, tie jau neattiecas uz to [patvēruma meklēšanu], bet visiem tas ir vienā putrā. Migranti, rasisti, tie visi ir sveši, un pie mums nav.*

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde)

- *Sabiedrībā šī informētība nav pienācīgā līmenī, nemaz nerunājot par patvēruma meklētājiem. Loti bieži mēs saskaramies ar tādu informācijas badu, pat savās ikdienas gaitās. Ar ko tas ir saistīts man grūti pateikt, vai mēs paši negribam šo informāciju iegūt, vai šī informācija netiek pietiekami noraidīta, vai mēs viņu pietiekoši neuztveram, jo esam aizņēmti ar savām ikdienas rūpēm un pārējais mums neinteresē, kas mums ir blakus.*

(Zigrīda Grīnhofa, Rīgas Domes Labklājības departaments (iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts)))

Eksperti vērtē, ka vēl noteiktai Latvijas sabiedrības daļai par šo jautājumu nav informācijas un nav arī vēlēšanās par to uzzināt kaut ko vairāk:

- *Es nedomāju, ka sabiedrībai šis jautājums drausmīgi interesētu. Cik es esmu ar cilvēkiem runājis par tādām lietām, tad ir visai skeptiska nostāja pret patvēruma*

meklētājiem. Informācijas tomēr viņiem ir pamaz par tām lietām, un es neredzu viņos arī to vēlēšanos zināt.

(Raimonds Paļčevskis, Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaine”)

- Pirmkārt, daudzi nemaz nezina, kas ir patvēruma meklētājs. Otrais – kāpēc lai viņi lasītu Patvēruma likumu, lasītu noteikumus par pabalstu bēgļiem un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, vai arī noteikumi par šo te patvēruma meklētāju uztura izdevumu apmēru un pirmās nepieciešamības palīdzību – neviens taču viņu nelasa. Tie ir, kā saka, speciālie noteikumi, kurus lasa tikai neliela grupa.

(1. fokusa grupa)

5.3. Sabiedrības informēšanas galvenie virzieni

Eksperti uzskata, ka būtu nepieciešams Latvijas sabiedrību vairāk informēt gan par patvēruma meklētājiem, gan par jautājumiem, kas var aktualizēties saistībā ar šo patvēruma meklētāju ierašanos un dzīvošanu Latvijā. Eksperti vērtā, ka visefektīvākais informatīvā ziņā it darbs ar bērniem un jauniešiem, kā arī darbs skolās kā informācijas ieguves un izplatīšanas vietās:

- Patiesībā ļoti produktīvs darbs ir ar skolu skolēniem jauniešiem, jo var izkliegt dažādas frāzes televīzijā, bet tas, kas negribēs to dzirdēt vai kam ir jau savs priekšstats, viņš neklausīsies. Drīzāk ir jāstrādā ar jaunatni.

- Mēs arī runājām ar Dānijas Sarkanā Krusta jauniešiem un Norvēģu Sarkanā Krusta jauniešiem, kam šī tēma ir stipri aktuālāka, viņu [patvēruma meklētāju] ir stipri vairāk. Viņiem ir izveidota lomu spēle par vietējo jauniešu iesaistīšanu, lai vairāk runātu par šo tēmu. Domājam ar laiku adoptēt šo lomu spēli arī Latvijas sabiedrībai, bet tas jautājums pagaidām nav tik aktuāls, tāpēc Latvijas Sarkanajam Krustam tas nav pirmajā dienas kārtībā. Bet mums ir plānā to realizēt un tā kā vairāk par to ar jauniešiem runāt.

(2. fokusa grupa)

- Skolās ir diezgan efektīvi, ja informē ar pasākumiem, kas nav īpaši uzbāzīgi. Pieaugušiem iestāstīt kaut ko ir daudz grūtāk, nekā informēt bērnu, viņš to labāk pieņem un vecākiem atradīs labāku pieeju, kā to pastāstīt. Internets būtu ļoti labi, bet tas nav tik pieejams, drīzāk uz kaut kādām akcijām vai arī patstāvīgām informēšanas akcijām. [...] Skolnieki un bērni ir vispateicīgākā publika, jo viņiem nav izveidojušies tādi stereotipi kā mums, padomju cilvēkiem.

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde)

Ekspertu vērtējumā skola savarētu būt informācijas izplatīšanas centri, un bērni varētu būt tie, kas nodod šo informāciju tālāk saviem vecākiem, veicinot ne tikai savas paaudzes, bet arī plašākas sabiedrības zināšanas un informētību par patvēruma jautājumiem.

Lai gan par sabiedrības informēšanas iespējām eksperti pārsvarā runāja vēlējuma izteiksmē, PMIC „Mucenieki” direktora vietniece Aija Šibajeva pastāstīja, ka šāds informējošs un izglītojošs darbs jau notiek, par piemēru minot Daugavpils skolas, kurās izmanto ANO izstrādātas grāmatas par bēgļiem un patvēruma meklētājiem:

- Cik es zinu, vismaz Daugavpils skolas šai ziņā ļoti labi strādā. Ir izstrādātas trīs bēgļu grāmatas tieši skolām un skolotājiem. Skolās notiek apmācības kurss, kas ir patvēruma meklētāji, vadoties pēc šīm grāmatām. Es nezinu, kā ir Rīgas skolās, cik daudz, bet es zinu, ka 9. un 12. klasē ir ieskaites jautājums, kas ir patvēruma meklētājs, un stundās noteikti tiek runāts, nezinu tieši kurās, bet ir. [...] Es, kad strādāju skolā, izmatoju šo

grāmatu. Te ir viss – bērnu domas, kā stundās strādāt, vienā grāmatā bija aprakstīta bērnu attieksme, vai problēma ir nozīmīga. Izlasot šīs trīs grāmatas, ja avīzē ieliek saīsinātu rakstu, tad visu to, ko piemēram, bērns domā, var paņemt no šejienes, jo tas viss ir izstrādāts, jo tas viss ir reāls darbs un skolotāji ir vairākus mēnešus to darījuši, un tas viss ir aprakstīts šajās grāmatās. [...] Šo grāmatu ir izstrādājusi ANO.

(Aija Šibajeva, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Interesanti, ka par šiem informatīvajiem materiāliem, grāmatām neviens cits eksperts ne intervijās, ne fokusa grupās nerunāja. Tas liek domāt par zināmu ekspertu informētības trūkumu par informatīvām aktivitātēm patvēruma jomā, kas būtu saprotams, ņemot vērā to, ka profesionālā ziņā eksperti darbojas katrs visai šaurā patvēruma procesa posmā. Tāpat šāda situācija liecina par autoru un izplatītāju neaktīvo rīcību, popularizējot šo grāmatu plašākam interesentu lokam. Tomēr to noteikti būtu vērts izmantot kā paraugu, uz kura pamata sagatavot vienkāršā valodā sagatavotu informatīvu ziņojumu par šiem jautājumiem.

Informācijas kampaņai par patvēruma problemātiku ir jābūt precīzai, lai informētu sabiedrību tieši par patvēruma meklētāju atšķirībām un specifiku, salīdzinot ar citām saistītām problēmām. Lai to veiktu un veicinātu dziļāku izpratni, iespējams izmantot piemērus no Latvijas vēstures. Cilvēktiesību un etnisko studiju centra eksperte Ilvija Pūce piemin to, ka iespējamajās informācijas kampaņās varētu būt derīgi pievērst uzmanību arī tādām aspektam, ka latvieši paši savulaik ir devušies bēgļu gaitās un meklējuši patvērumu citās valstīs, kur to arī atraduši:

- Sabiedrībā varbūt tiešām ir svarīgi izstāstīt, kas ir patvēruma meklētāji, ka tas nav nelegāls imigrants, ka tas nav ekonomiskais migrants, tieši, kas ir patvēruma meklētājs. Saistīt to ar to, ka daļa no mums arī ir bijuši patvēruma meklētāji pēc 2. Pasaules kara, un cilvēkiem ir draudējušas briesmas. Tas nav tā, ka tikai vienā virzienā tas ir bijis. Lai saprastu un uztvertu, kas ir patvēruma meklētājs, ar ko viņš atšķiras no tām pārējām kategorijām, no ekonomiskajiem migrantiem.

(Ilvija Pūce, Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

Īpaši šāda pieeja veicinātu vidējās un vecākās paaudzes iedzīvotāju izpratni, kuriem, kā minēja eksperti, kopumā ir skeptiskāka un grūtāk ietekmējama attieksme pret iebrucējiem un tajā skaitā arī patvēruma meklētājiem.

5.4. Sabiedrībā izplatītās attieksmes pret dažādu kultūru pārstāvjiem un patvēruma meklētājiem ekspertu vērtējumā

Vērtējot Latvijas sabiedrībā izplatītās attieksmes, ekspertu vidū ir diezgan liela vienprātība, jo vairākums uzskata, ka Latvijas sabiedrībā dominē negatīva, noraidoša un aizspriedumaina attieksme pret cilvēkiem, kas ir savādāki pēc sava ārējā izskata, pazīmēm un uzvedības.

- Dominējošā, manuprāt, negatīva. Īpaši, ja šie ļaudis ir citas ādas krāsas vai neierastas tautības. Es nedomāju, ka tas ir saistīts tikai ar patvēruma meklētājiem vai bēgļiem, tas ir vispār – šāda attieksme ir sabiedrībā, un viņu izskaust vai izskaust tikai uz patvēruma meklētājiem, vai šis [patvēruma meklētāja] statuss kaut ko mainītu, es domāju, ka tas ir sekundāri. Ja cilvēks savādāk izskatās, ar to pietiek, lai būtu kaut kāda negācija, aizskaroša piezīme vai rupja izrunāšana.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

- Dominē pašsaglabāšanās instinkts. Labāk ir būt tādiem, kādi mēs esam, un tos citādākos labāk nē. Citādi mūs iznīcinās, un mēs vairs nevarēsim būt. Tas ir dabiski, ka

mums ir šāda attieksme, jo mums nav pieredzes [saistībā] ar ļoti atšķirīgu kultūru kopā dzīvošanu.

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

- No diskusijām internetā mēs varam redzēt, ka attieksme ir diezgan noraidoša, lai viņi brauc prom, mums viņus nevajag. Ja mēs runājam par stereotipiem un attieksmi, tad tā ir diezgan noraidoša.

(Ilvija Pūce, Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

- Man viedoklis par kopējo sabiedrības attieksmi, nav tik optimistisks, ka nu visi būtu tik atvērti, ka visi būtu jau izmainījušies. Man tomēr šķiet, ka tā kopējā sabiedrības attieksme ir vēl tāda diezgan negatīva.

- Aizspriedumaina.

(1. fokusa grupa)

Eksperti norāda, ka pozitīvas attieksmes veidošanos pret dažādu atšķirīgu kultūru pārstāvjiem lielā mērā veido pieredze, pozitīva, negatīva, vai arī tās trūkums – sadzīvē ar cilvēkiem, kas ir atšķirīgi gan izskata, gan kultūras ziņā. Piemēram, eksperti norāda, Nīderlandē un Francijā sabiedrības ir daudzveidīgas, līdz ar to cilvēki to uztver kā normu. Latvijas sabiedrībā cilvēki ar atšķirīgu ādas krāsu vai citām ārējām atšķirībām ir neierasta parādība, līdz ar to tiem tiek pievērsta īpaša uzmanība, reizēm arī aizskarošas vai pat agresīvas uzvedības formā.

- Diezgan ‘štruntīga’. Ja padzīvojam, kaut kādas pāris nedēļās, kaut vai ekstrēmi multikulturālajā Holandē, tad ļoti labi jūt to starpību, kāda ir šeit un kāda ir tur, protams, mums nav ne tik liela dažādība cilvēkos, ne arī mēs esam tik daudz, tā kā viņi tur. Ir jābūt daudz brīvākam attiecībā pret citu, nav jau tā, ka mēs ar ārprātīgu naidu ‘blenztu’ uz tumšādainajiem cilvēkiem vai, piemēram, uz čigāniem, skaidrs, ka stereotips nostrādā, bet reakcija ir tāda.

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas dienesta pārvalde)

Pie tam, eksperti norāda, ka sabiedrībā nav izpratnes par atšķirībām starp ekonomiskajiem imigrantiem, imigrantiem kopumā un tieši patvēruma meklētājiem, kas arī būtiski ietekmē sabiedrības noskaņojumu:

- Balstoties uz komentāriem, kad bija pēdējais lielais raksts par somāliešiem, ir ļoti negatīva attieksme sabiedrībai un, manuprāt, [sabiedrībā] jauc labuma meklētājus, kas dodas uz kaut kādu valsti ekonomisku apsvērumu dēļ, un tos, kas kara apstākļu dēļ bēg no kādas valsts. Un tad [visi] bija palikti zem vienas lakts, ka viņi nāk mums ‘paņemt labumus’ un ka jādzen projām, un tur rasistiski apvainojumi un kādi apgalvojumi, ko var attiecināt kā diskriminējošu attieksmi pret viņiem. Sabiedrība [ir] neinformēta un ļoti negatīvi noskaņota pret šādiem patvēruma meklētājiem.

(2. fokusa grupa)

Kaut arī patvēruma meklētāji ne vienmēr ir acīmredzami atšķirīgi no pamatnācijas (piemēram, patvēruma meklētāji no Krievijas vai Baltkrievijas vizuāli neatšķiras no pamatiedzīvotājiem), tomēr arī šos patvēruma meklētājus sabiedrībā vērtē aizdomīgi. Eksperti norāda, ka šādu attieksmi nosaka neizpratne par patvēruma meklētāju problemātiku, kas patvēruma meklētājus saista ar ekonomisko migrāciju. Līdz ar to patvēruma meklētājus saista ar imigrāciju Latvijā kopumā, neatkarīgi no faktiskās motivācijas un interesēm, un attieksmi pret tiem pauž, izmantojot dažādus salīdzinājumus, kā arī sociālā taisnīguma idejas.

Būtiski, ka raksturojot sabiedrības attieksmi, eksperti raksturo arī savu personisko attieksmi un sniedz situācijas vērtējumu, izmantojot gan savu profesionālo pieredzi, gan arī izveidojušos personisko attieksmi. Lai arī kopumā eksperti šķiet informēti, attieksme pret patvēruma jomu Latvijā ir visai negatīva.

Viens no veidiem, kas tiek izmantots negatīvas attieksmes paušanā ir patvēruma meklētāju apstākļu nodrošinājuma salīdzinājums ar Latvijas pensionāru un citu maznodrošināto iedzīvotāju grupu situāciju:

- Mentalitāte ir tāda, ka es pārāk sajūsmā nebūšu, ja te būs daudz mums tādu cilvēku. Mums jau tāpat problēmu pietiek bez viņiem. Valsts līdzekļus tērēt un apmaksāt viņiem dzīvošanu, jo kad aizbraucu uz laukiem apskatīties kā pensionāri dzīvo, man vispār vairs negribas par viņiem runāt. Ka pensionāriem pieliek 2 latus pa diviem gadiem. Teikšu kā ir, viņi ir klaidoņi, labas dzīves meklētāji, pārsvarā visur viņi tādi ir, reti kad viņi tiešām no kaut kā bēgtu.

(Raimonds Paļčevskis, Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaine”)

- Viņam ir viss, un tad viņam vēl iedod Ls 1.50 dienā. Ja mēs sarēķinām – 1.50 Ls dienā reiz 30 dienas īsajā mēnesī, tas ir Ls 45. Mūsu pensionāri vidēji saņem 65 – 70. Un no Ls 70 atrēķināsim Ls 45.. Vai jūs domājat par to atlikušo summu viņš segs visu to savu pārējo dzīvi, taču nē. [...] Bet tie Ls 45 – viņi saņem ēdienam, mūsu pensionāri nevarētu atļauties Ls 45.

(1. fokusa grupa)

- Nu ja, ir arī tas, ka viņiem labāka situācija kā mūsu maznodrošinātajiem iedzīvotājiem.*
- Tā ir arī viena problēma, kāpēc ir negatīva attieksme. Viņi saņem Ls 1,50 dienā, viņiem nav jāmaksā par elektrību, par ūdeni, par viņu medicīnu, aizved vēl ar mašīnu un jā, arī internets būs.*
- Šeit ir svarīgi nepārkāpt šo robežu, lai tautā nerastos naidis pret viņiem. Līdz ar to, ka viņi jūtās apdalītāki nekā patvēruma meklētāji.*

(2. fokusa grupa)

Eksperti norāda, ka sabiedrībā ir raksturīga situācija, kad ar dzīves apstākļiem neapmierinātie iedzīvotāji pretstata šo situāciju patvēruma meklētāju nodrošinājumam, tādējādi salīdzinājums veido negatīvas attieksmes, jo patvēruma meklētājs ir ‘liekēdis’, kas dzīvo uz smagi strādājošo Latvijas pamatiedzīvotāju maksāto nodokļu rēķina.

Interesanti, ka šādus faktiski neadekvātus patvēruma meklētāju un Latvijas maznodrošināto iedzīvotāju situācijas salīdzinājumus sava viedokļa raksturošanā izmanto arī profesionāļi, kam ir pietiekami daudz informācijas par patvēruma meklētāja stāvokļa būtību - dažbrīd eksperti pārvirzās no runāšanas par Latvijas sabiedrībā dominējošajām attieksmēm uz sava personīgā viedokļa paušanu.

- Visnotaļ noraidoša. Man, vismaz tā šķiet. Varbūt nerunāsim kategorijās – par rasistiem utt., bet ir tāda attieksme, ka: mums nevajag šos svešos, apmēram tā. Tādas versijas esmu dzirdējis. Mums jau savi cilvēki slikti dzīvo, un mums vēl šie jāuztur, nevajag mums tādas. Tātad noraidoša attieksme.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

- Vai arī tāds niknums, kad viņi runā par patvēruma meklētājiem, jo mums pašiem ir slikti.

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde)

- Ja būtu mūsu iedzīvotāju dzīves līmenis augstāks, tad lai viņi dzīvo, man nav problēma, ja nav valsts iedzīvotājiem problēmu. [...] Galvenais, lai cilvēks var aiziet pensijā un viņš tiks nodrošināts ar sociālajām garantijām, lai nav jādomā iet strādāt pa sargu, vai vasarā lauku darbos, lai var ko nopelnīt. Tev būs nauda par ko apkuri nomaksāt, un tad arī būs pilnīgi cita attieksme pret šiem patvēruma meklētājiem. Domāju, ka 60-70% iedzīvotāju dzīves līmenis nosaka šo attieksmi.

(Raimonds Paļčevskis, Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaïne”)

- Vai jums neliekas, ka jau šobrīd ir negatīva, jo, ja mēs paskatāmies Delfu portālā, ja mēs lasām presi un ja mēs redzam, kad Patvēruma likumā ir ietvertas garantijas patvēruma meklētājiem, gan tie pabalsti – viņi nav lieli bēgļiem, bet tomēr.. dažkārt Latvijas pilsonis ir ‘apbižots’ – kāpēc man jādod no saviem nodokļiem ir viņam, kāpēc man ir maza alga, un tie paši robežsargi vienmēr norāda – mums ir mazas algas – un mēs viņiem vēl dodam.

(1. fokusa grupa)

PMLP Bēgļu lietu departamenta pārstāve Līga Vijupe norāda, ka patiesībā sabiedrībai pašlaik nemaz nav pieejama pilna informācija par to, cik daudz izmaksā katrs patvēruma meklētājs, jo dienas nauda nebūt nav vienīgie izdevumi, kas saistās ar patvēruma meklētāju nodrošināšanu, un šī informācija var kalpot par vēl lielāku aizspriedumu un nepatikas rašanās avotu, ja tā netiks pasniegta korekti un izskaidrojot lietas būtību un kontekstu:

- Te jau arī var teikt, ka, kamēr viņi te ir, viss ir kārtībā, bet, ja šo problēmu pavērst no citas puses, lai pastāstītu, cik izmaksā viena šī cilvēka uzturēšana dienā, tad, ņemot vērā mūsu šībrīža ekonomisku situāciju, tas varētu izsaukt arī kādu citu situāciju, varētu padomāt, kāpēc ne mums, bet citiem tiek kaut kas dots, jo, visu pārējo situāciju skatoties, mums nav tā, ka kaut kas paliek pāri, ka varam ar viņiem dalīties, tad sanāk, ka tiek atrauts no cita.

(Līga Vijupe, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde)

Attieksmes veidošanās problemātika ir saprotama, jo valsts nespēj nodrošināt savas valsts iedzīvotājiem (it īpaši – sociāli aprūpējamajiem – pensionāriem, dažāda veida invalīdiem u.c.) pieņemamus dzīves apstākļus, nodokļi ir lieli, bet algu pieaugums nešķiet pietiekoši liels, bet patvēruma meklētāji, neko nedarot, var dzīvot salīdzinoši labos apstākļos un saņemt ikmēneša pabalstu. Tomēr jāņem vērā, ka šī ir tikai viena redzējuma puse - patvēruma meklētājs, ierodoties valstī, atrodas atšķirīgā situācijā nekā attiecīgās valsts iedzīvotāji, līdz ar to pastāv iespēja, ka, nodrošinot atbilstošu informāciju, pastāv iespēja attieksmes mainīt, veicinot izpratni par patvēruma problemātiku.

Attieksmi veido arī patvēruma meklētāju nodrošināšanas nepieciešamības nosacījumi – to, ka patvēruma meklētājiem ir jānodrošina labi apstākļi, uzrauga ES, un šo prasību nepildīšanas gadījumā Latvijai tiktu piemērotas starptautiskas sankcijas, taču pensionāri, sociāli aprūpējamie un citu riska grupu cilvēki ir tikai valsts apgādībā un šo cilvēku nodrošinājuma līmenis netiek ārēji kontrolēts un saistībā ar to nav striktu prasību:

- Pirmais būtu sabiedrības attieksme kā tāda, īpaši jau šīs personas ādas krāsa, tas var izraisīt zināmu negāciju, varbūt daļēji. Varbūt ir tajā kāds objektīvais grauds arī, taču es domāju, ka lielā mērā tas ir uz stereotipiem balstīts, ka šīs personas ir vairāk kā liekēži, ka mūsu pensionāriem ir sliktāki apstākļi kā šiem tikko iebrāukušajiem svešiniekiem, kas nav salīdzinoši godīgi attiecībā pret pamatnāciju, kas ir strādājis, savu darbu ieguldījis, un tagad šie apstākļi ir savādāki, lai gan, no otras puses, ir šīs starptautiskās prasības, ka viņiem ir jānodrošina cilvēcīgi apstākļi, un, ja tie netiek nodrošināti, tad droši vien, ka tiks piemērotas kaut kādas starptautiskas sankcijas. Attiecībā uz pensionāru stāvokli – tā

jau ir valsts darīšana, ko viņi var, cik plašam lokam var nodrošināt, un starptautiskā mērogā tas īsti nevienu neinteresē.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Sabiedrību nepieciešams informēt par ES prasībām patvēruma meklētāju uzņemšanā, jo jāpanāk tas, lai cilvēki apzinās, ka, uzņemoties saistības ar Eiropas Savienību, esam ne tikai ieguvēji, bet jāpiedalās arī kopējo problēmu risināšanā, no kurām viena ir patvēruma meklētāju uzņemšana un izmitināšana:

- Pirmkārt būtu jāizskaidro juridiskas lietas, ka Latvija nevar iztikt bez patvēruma meklētājiem, neņemt viņus, ka tie mums nav vajadzīgi, labāk nodarbosimies ar kaut ko citu. Ņemot šo principu – ‘burdensharing’ – šī pārdale uz visiem līdzīgi, dodot kvotas, ja kādā valstī iebrauc vairāk, viņus automātiski ‘transferē’, gribot negribot, uz citu valsti ES ietvaros, skatoties pēc iedzīvotāju skaita, tā, lai neradītu problēmas. Tas būtu viens, jo Latvija nevar izvēlēties no Eiropas Savienības tikai to labo, un tas, kas nepatīk, to atstāt, ka to mēs negribam. Tas viss ir kopā, ja tu to esi paņēmis.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Jautājumā par attieksmi pret patvēruma meklētājiem nedrīkst aizmirst arī tādu iespēju, ka šie paši cilvēki var būt tie, kas rada negatīvu attieksmi pret sevi. Eksperti vērtē, ka ne vienmēr informācija par patvēruma meklētājiem ir pārspīlēta un negatīvi tendencioza, bet tai var patiešām būt pamats – saistīts ar faktiem vai kultūras priekšstatiem, lai pret daļu no šiem cilvēkiem rastos noraidoša, negatīva attieksme:

- Vēl viens aspekts, par ko mums bija pārrunas ar Mucenieku iedzīvotājiem, ka viena no problēmām, ko viņi saskatīja, bija īpaši šiem patvēruma meklētājiem, kas bija iebrāukuši no Āzijas valstīm, bija tas, ka viņiem bija tendence tirgot narkotikas, caur kaut kādiem kanāliem viņi tās ir iedabūjuši Latvijā, turpat tajos Muceniekos, un tas viņiem ir kā business. Un arī tas, ka viņi īpaši strādīgi nav bijuši. Ja cilvēkam ir bailes no vajāšanas, tad, manuprāt, viņam būtu jāsamierinās ar to, ka viņš ir drošībā, un ja viņa lieta tiek skatīta, tad būtu kaut kādi norādījumi jārespektē. Bet bija gadījumi, kad viņi uzskatīja, ka ir zem sava goda pat iztīrīt savu istabu, kurā viņi dzīvo. Arī mazāk apmaksāts darbs, kamēr viņiem nav valoda, atbaidīja, viņi to nevēlējās, tur ir tie negatīvie aspekti, ar ko viņi paši sev izraisa lielā mērā šo negatīvo attieksmi, un šie varētu būt tie objektīvie kritēriji.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

- Nu, uz darbu Latvijā viņi nav noskaņoti nemaz.

(1. fokusa grupa)

- Ar [LR Valsts Robežsardzes Imigrācijas lietu pārvaldes] priekšnieku spriedām, ka viņi atbrauc klaiņot, un strādāt viņi negrib, tikai 3% no visiem patvēruma meklētājiem grib strādāt. Viņi nebrauc strādāt, bet gan, lai viņiem visu gatavu dod, un tad sūdzēsies, ka jūs man sliktas mantas dodat. Jo vairāk viņu būs, jo vairāk viņi prasīs.

(Raimonds Paļčevskis, Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaive”)

Informācijas un izpratnes par patvēruma problemātiku trūkums, negatīva, aizspriedumaina attieksme pret atšķirībām, neapmierinātība ar dzīves vidi un dzīves apstākļiem, kā arī negatīva pieredze saistībā ar patvēruma meklētājiem veido attieksmju spektru, kāds sabiedrībā un profesionāļu vidū ir izveidojies, runājot par patvēruma jautājumiem.

6. Nākotnes prognozes

Eksperti nākotnes prognozes patvēruma meklētāju jomā raksturo saistībā ar valsts sociālekonomiskās situācijas izmaiņām, ģeogrāfisko atrašanās vietu, ES likumdošanas attīstību un politiskajiem procesiem kaimiņvalstīs.

6.1. Patvēruma meklētāju skaita pieauguma iespējas

Raksturojot iespējamo patvēruma meklētāju skaita pieaugumu, eksperti vairākkārt piemin Somijas piemēru. Latvijai ir sadarbība ar Somiju un pieredzes apmaiņā tur ir bijuši gan Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes, gan LR Valsts Robežsardzes pārstāvji. Somijas piemērā uzskatāmi ir redzams, kā neliels patvēruma meklētāju skaits salīdzinoši īsā laikā var strauji pieaugt:

- Pirms kādiem 10 gadiem viņiem bija apmēram līdzīga situācija kā mums. Tad mēs varam iedomāties, mēs esam Ziemeļu valstis, līdzīga mentalitāte, darbības stils, mums tā situācija varētu būt tāda pati kā Somijā. Daudzi ES eksperti, kurus mēs satiekam, mēs viņiem sakām, ka mums ir tikai 7, šogad 17 [patvēruma meklētāju pieteikumi], viņiem tas lieks ļoti smieklīgs cipars. Somijā viņiem bija 2000 gadā un vēl bēgļi, ko pati valdība ir nolēmusi, ka viņi var uzņemt, 700 personas no tiem kritiskajiem rajoniem, no Indijas, to viņi paši izdomā. Tas nozīmē, ka vismaz 3000 cilvēku katru gadu. Kāpēc gan mums šis skaitlis pa 10 gadiem nevarētu uzaugt tikpat liels?

(Dace Gailīte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde)

- Varu pateikt, ka ir valstis, kurās līdz kaut kādam konkrētam momentam ir ļoti maz patvēruma meklētāju, un tad pēkšņi ir ļoti daudz. Ir ļoti iespējams, ka arī mēs varam neizvairīties no šādas situācijas, bet es neprognozēju, ka tas būs pēc 3, 5 vai 10 gadiem. Ir valstis, kurās pēkšņi ir pilns ar patvēruma meklētājiem, manuprāt, tā bija Somija. Un, ja mums šogad, pieņemsim, ir 20 patvēruma meklētāji, tad jau mums būtu vajadzīga zināma sistēma, jau zināmas iestrādes sistēmā. Es domāju, ka tas būtu svarīgi, lai šī sistēma tiktu veidota un darbojas vienlīdz labi gan uz 20, gan uz 200 patvēruma meklētājiem, vai varbūt vairāk. Tas ir tāds ideālais variants.

(Ilvija Pūce, Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs)

Kopumā ekspertu vidū valda ļoti līdzīgs viedoklis par to, ka patvēruma meklētāju skaits Latvijā varētu pieaugt, ja uzlabosies valsts ekonomiskā situācija un patvēruma meklētāju vajadzību nodrošinājumā, pieejamās palīdzības apjomā būs mazākas atšķirības salīdzinot ar citām Eiropas valstīm:

- Ja celsies valsts attīstības līmenis, finansiālais stāvoklis, viss ies uz labo pusi, tad būs šeit patvēruma meklētāji no Āfrikas valstīm, kur dzīve nav no saldākajām, jo mums nav tā sliktākā vieta kur dzīvot. [...] Es domāju, ka sabiedrība pielāgosies tam visam, jo tas ir neizbēgami ar patvēruma meklētājiem. Būs valstis, kur ir sliktāk nekā pie mums.

(Raimonds Paļčevskis, Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaïne”)

- Es domāju, ka galvenais ir saistīts ar Latvijas pašas kā valsts ekonomisko izaugsmi. Ja šī ekonomiskā izaugsme un sociālā izaugsme Latvijā tuvināsies Eiropas attīstītākajām valstīm, tad arī šo cilvēku skaits Latvijā būs lielāks. Arī pašreizējā situācija liecina par to.

(Līga Vijupe, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde)

- *Teorētiski jā, līdz ar ekonomiskās situācijas izaugsmi pastāv lielāka procentuāla iespēja, ka tie arī brauks uz šejieni. Viss ir atkarīgs arī no likumdevējiem, no paša likuma. Kā notiek, kādus līdzekļus mēs dodam, teiksim, tiem pašiem patvēruma meklētājiem.*

(1. fokusa grupa)

Bēgļu un patvēruma meklētāju vidū notiek laba informācijas aprīte, un viņi uzzina, uz kurām valstīm braukt varētu būt izdevīgāk – gan atkarībā no tā, cik lieli pabalsti tiek maksāti, gan no tā, cik stingra un detalizēta ir kontrole un lietu izskatīšana. Kā zināms, pašlaik Latvijā patvēruma meklētājiem tiek maksāti salīdzinoši (ar Rietumeiropu) mazi pabalsti un pašreizējā mazā patvēruma meklētāju skaita dēļ viņu lietu izskatīšanai var tikt veltīts daudz vairāk laika un uzmanības.

Tomēr neapšaubāmi ir tas, ka patvēruma meklētāju iespējamais pieaugums ir attiecīgi saistīts ar to, ka palielināsies arī tādu cilvēku skaits, kas vēlēšies ļaunprātīgi izmantot šo sistēmu (tā saucami ‘labuma meklētāji’):

- *Tieši izaugsmē, es domāju, nevis īslaicīgi šī gada laikā, bet vispārīgi, tad arī ekonomiskie bēgļi no mums arī cenšas bēgt projām uz attīstītākajām valstīm. Ja valsts ekonomika attīstīsies, tad arī būs vairāk cilvēku, kuri to centīsies izmantot ļaunprātīgi. Pilnīgi pateikt, cik būs un kad būs, un kā būs, nav iespējams.*

(2. fokusa grupa)

Patvēruma meklētāju skaits Latvijā varētu ievērojami pieaugt arī situācijā, ja Latvijai tuvākajos reģionos notiktu kādi kritiski notikumi – dabas katastrofas, karš vai kādas citas neparedzētas krīzes situācijas. Šobrīd valstis, kurās notiek militāri konflikti un kuras ir bieži pakļautas dabas katastrofām, atrodas salīdzinoši tālu no Latvijas.

- *Ja tā situācija uzlabotos, tad mēs varētu kļūt atraktīvi tiem, kuriem iet ļoti, ļoti slikti. Tad tie, kuri meklē ekonomiski labāku dzīvi, varētu nākt. Vai varētu prognozēt Latvijas teritorijai relatīvi tuvas katastrofas, dabas katastrofas, vai kaut kādus citus konfliktus, slimības, epidēmijas [..]*

(Rita Erele, Nodibinājums „Caritas Latvija”; „Rīgas Pilsētas misija”)

- *Piemēram, ja Baltkrievijā izcelsies pilsoņu karš, tad tas automātiski nozīmē, ka bēgļi no turienes būs, un ja tur tā nebūs, tad nebūs, un ja Krievijā būs bads, tad arī mums būs cilvēku [patvēruma meklētāju] vairāk.*

(2. fokusa grupa)

- *Tas būs atkarīgs no tā, kas notiek blakus, kas notiek tuvākajās valstīs, piemēram, Baltkrievijā, tad varētu arī kaut kas notikt, ka patvērumu meklētāji nāktu pie mums. Tas ir vienkārši, ja kaut kur notiek kara darbība vai vēl kaut kas, tad varētu ienākt.*

(Aija Šibajeva, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Eksperti norādīja, ka patvēruma meklētāju skaita pieaugumu varētu ietekmēt arī izmaiņas ES likumdošanā: ka patvēruma meklētāju skaits varētu pieaugt „Dublina II” regulas (plašāk par to informācija pieejama internetā, piemēram, ‘Asylumlaw’ mājas lapā⁷) ietvaros, kas ir detalizēti izstrādāta un komplicēta sistēma, kurā paredzēti kritēriji un mehānismi, kas nosaka „Dublinas II reģiona” valstu (ES valstis, izņemot Dāniju, bet ieskaitot Norvēģiju un Islandi) atbildību par patvēruma meklētājiem un viņu pieteikumu izskatīšanu. Šīs regula iedzīvināšanā liela nozīme ir Eiropā izveidotajai vienotajai pirkstu nospiedumu noņemšanas sistēmai Eurodac⁸, kuru Bēgļu lietu apelācijas padomes pārstāvis Oskars Galanders raksturo, ka tā:

⁷ Dublin II Regulation. Pieejams: http://www.asylumlaw.org/firstaid/dublin_ii/ [Iegūts 15.11.2005.]

⁸ „Eurodac” system. Pieejams: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l33081.htm> [Iegūts 15.11.2005.]

- [...] ir kopēja patvēruma meklētāju uzskaites sistēma, kurā tiek gan reģistrēti, gan visi pirkstu nospiedumi tiek noņemti. Līdz ar to, ja kāds pavērums meklētājs parādās, tad viņu uzreiz pārbauda, vai [ir] cilvēks ar šādiem pirkstu nospiedumiem, jo pases mainās, zūd, kas ir izplatīti daļai cilvēku. Visiem normāliem cilvēkiem tas ir ļoti reti, bet viņi saka, ka atņēma to pasi, pārbraucot robežu. Bet, ja jautājums ir skatīts kādā citā ES valstī, un ir pieņemts negatīvs spriedums, un automātiski arī dod šo negatīvo spriedumu, viņš tiek ķerts ciet un sūtīts pāri robežai uz turieni, no kurienes viņš ir nācis. Šis ir tas pozitīvais, jo, bieži vien, redzot, ka vienā valstī neiet tā, kā gribētos, tad tiek nomainīta identitāte, pase un arī valsts, no kurienes ir ieradies, mēģināts citur.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

Šajā regulā ir arī minēti dažādi izņēmumi un noteikumi, kas nosaka patvēruma meklētāju pieteikumu izskatīšanas kārtību. Piemēram, šīs regulas ietvaros noteiktā patvēruma pieprasījumu izskatīšanas kārtība nenosaka to, ka visi patvēruma meklētāji, kas caur Latviju ir iebraukuši citās Eiropas valstīs, tiks nosūtīti atpakaļ, jo pastāv dažādas iespējas šo notikumu attīstībai, piemēram, ja cilvēks caur Latviju iebraucot Eiropā (no Austrumu puses pirmajā „Dublinas II reģiona” valstī) pieprasa patvērumu tikai Zviedrijā, bet Latvijā to nav darījis, tad nepastāv risks, ka viņu varētu sūtīt atpakaļ:

- Jā, ja viņš ir vispirms pieteicis tur patvērumu, tad tas risks nepastāv.

(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

6.2. Patvēruma meklētāju plūsmu ierobežojošie faktori

Kopumā ekspertu izteikumi par iespējamo patvēruma meklētāju skaita pieaugumu nākotnē ir izteikti pieņēmuma formā un ar acīmredzamām šaubām par iespējamām straujām un nozīmīgām pārmaiņām tuvākajā nākotnē. Eksperti, raksturojot situāciju šobrīd un netālā nākotnē, min vairākus būtiskus aspektus, kas līdz šim ir ierobežojuši un, ļoti iespējams, arī turpmāk ierobežos patvēruma meklētāju plūsmu Latvijā.

Latvija dažādu iemeslu dēļ (gan sociālekonomiskās situācijas, gan imigrantu kopienas neesamības dēļ) ir bijusi, ir un arī tuvākajā laikā saglabās savu tranzīvalsts statusu (ko neizbēgami ietekmē arī iepriekš pieminētā Latvijas salīdzinoši sliktā ekonomiskā situācija):

- *Es nedomāju, ka uz doto brīdi kādam patvēruma meklētājam galamērķis ir tieši Latvija. Varbūt tur ir kādi divi, kas kā galamērķi ir apzināti izvēlējušies Latviju, jo pārsvarā viņi tranzītā ceļo uz Skandināviju, Lielbritāniju, jo šeit nav tāds dzīves līmenis, lai viņi meklētu patvērumu. Ja viņi kaut kur brauc, tad noteikti ir pārbaudījuši informāciju, kādi kurā valstī ir patvēruma meklētāju apstākļi. Latvija nav bagātākā Eiropas valsts, un tas nav noslēpums.*

(Raimonds Paļčevskis, Nelegālo imigrantu uzturēšanās nometne „Olaine”)

- *Tas ir tas ģeopolitiskais aspekts, kad migrācija Latvijā tieši notiek no austrumiem uz rietumiem un no dienvidiem uz ziemeļiem. Tas nozīmē, ka ja no Krievijas nāk un cenšas tikt uz attīstītās Eiropas valstīm un no apakšas iet uz Ziemeļvalstīm. Ja mēs iedomājamies ja priekšā ir Lietuva tad ja no apakšas visi, kas nāk, ka viņi jau Lietuvā kā filtrā jau tiek noķerti kāda daļa un tā daļa, kas nāk no Krievijas un viņiem lai izietu no Latvijas ārā tāpat ir jāiet cauri Lietuvai, tad Polija tas šo migrācijas ceļu padara sarežģītāku.*

(2. fokusa grupa)

- *Es strādāju 10 gadus Nodarbinātības [Valsts] aģentūrā, es varu redzēt to situāciju, kā ir bijis. Un es arī neredzu kaut kādus tādus draudus, tiešām. [...] Ka viņi būs vairāk, jo*

mēs nemaz neesam pievilcīgi. Absolūti – kā nabadzīgākā Eiropas valsts, sociālās aizsardzības jomā mēs neesam pievilcīgi, ne darba tirgū.

(1. fokusa grupa)

- Tā kā mēs jebkurā gadījumā, vai mēs atceļam robežas vai arī nē, atklāti runājot, pie pašreizējās ekonomiskās situācijas – mēs būsīm, vienalga, tranzītvalsts. Īsa pietura.

(1. fokusa grupa)

- Latvijā, piemēram, uzskata, ka viņiem Latvija ir kā tranzītvalsts, ka viņi neierodas šeit, lai iegūtu bēgļu statusu, bet viņi ir kā izceļotāji uz citām valstīm.

(Zigrīda Grīnhofa, Rīgas Domes Labklājības departaments (iepriekš – Latvijas Sarkanais Krusts))

- Man liekas, ka galvenais faktors, kāpēc šeit patvēruma meklētāji ir vai nav, ir tāds, ka Latvija atrodas vietā, kur neiet cauri šīs patvēruma meklētāju ceļš, Lietuvai tomēr ir robeža ar Poliju, kas ir diezgan vilinoši, bet no mums perspektīvas nokļūt kaut kur tālāk, tas ir vai nu ar kuģi uz Zviedriju, vai ar lidmašīnu uz kaut kurieni, bet caur sauszemes robežu ir vienkāršāk.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvērumu meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Ekspertu vidū dominē viedoklis, ka Latvija patvēruma meklētājiem turpinās būt valsts, caur kuru iebraukt Skandināvijas valstīs, bet patvēruma meklētāji, kuru mērķis būs Rietumeiropas valstis, visticamāk izvēlēsies braukt caur Lietuvu. Līdz ar to patvēruma meklētāji, nokļūstot Latvijā, visticamāk jūtas neapmierināti un vīlušies, jo viņiem ir bijuši citi mērķi, bet viņi ir pēkšņi apstādināti Latvijā:

- Katrā ziņā man ir bijusi saskarsme tikai ar tiem cilvēkiem, kas ir ne no, piemēram, Krievijas Federācijas, kas ir tiešām no Āfrikas zemēm, no Irākas, un viņi šeit ir nokļuvuši [negribot], bet viņi gribētu nokļūt Zviedrijā vai citur. Viņi ir nonākuši šeit, un tā nu ir sanācis, bet viņiem nav bijusi doma doties tieši uz Latviju. Un kāpēc viņi negrib šeit palikt? Man šķiet, ka viņi tomēr grib doties uz valstīm, kur lielākas sociālās garantijas un tā vispārējā situācija ir labāka.

(1. fokusa grupa)

- Bet vai nav tā, ka viņi apzināti neprasa šo patvērumu, jo viņu gala mērķis ir citur?

- Nu jā.

(2. fokusa grupa)

- Nē, man liekas, ka varbūt vēl vispārēja doma varētu būt, ka patvēruma meklētājiem šī nebija mērķa valsts, un ja viņi šeit ir apstādināti, tad tas nozīmē, ka viņiem patvērumu vajadzētu lūgt šeit, un ja viņi lūdz to patvērumu šeit, tad viņi, vienalga, nav laimīgi, jo viņš ir gribējis tikt uz Zviedriju, un viņš ir apstādināts un [viņam] pateikts: „Nē, Zviedrija tev nespīd!”. Tad viņš jūtas nelaimīgs, ka Zviedrija viņam ‘atkrīt’, ka viņš nav ticis pie saviem brāļiem māsām, bet palicis pusceļā. Neatkarīgi no tā, viņiem ir šie motīvi vai nav, kāpēc viņi varētu justies slikti. Plus vēl tas, ja ir iesaistīta organizētā noziedzība, mērķa valsts nav Latvija.

(2. fokusa grupa)

- Ja mēs runājam tā par to bēdīgumu ne bēdīgumu, viņiem īstenībā 2/3 aizņem domas par to, ka neizdevās gala mērķi nokļūt.

(1. fokusa grupa)

Iespējams, ka šī vispārējā neapmierinātība varētu būt viens no iemesliem, kāpēc var rasties iespaids, ka Latvijas valsts, valsts iestādes ir vainojamas neatbilstošā vajadzību nodrošinājumā.

Papildus jau iepriekš plaši pieminētajam ekonomiskā un sociālā nodrošinājuma aspektam (piedāvātajiem un pieejamajiem ‘labumiem’) eksperti kā patvēruma meklētāju plūsmu ierobežojošu faktoru min arī radniecīgas diasporas trūkumu Latvijā.

Otrs ir tas, ka šeit nav šo patvēruma meklētāju diasporas, šeit nedzīvo viņu tautieši, jo mēs diez vai censtos dzīvot tur, kur nav mūsu tautieši. Es domāju, ka no dienviņu zemēm nākošiem cilvēkiem tas ir diezgan būtiski. Un, protams, šie labumi, ko varam piedāvāt mēs un ko var piedāvāt ES attīstītākās valstis, sākot ar pabalstu naudām un medicīnisko aprūpi un kaut ko vēl. Tas tomēr nav salīdzināms – mūsu 1,50Ls dienā (45Ls mēnesī) ar Somijas 340€ mēnesī, tas arī nav salīdzināms. Šie būtu 3 faktori, kas Latviju nepadara pievilcīgu patvēruma meklētājiem.

(Alvis Šķenders, PMLP Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs (PMIC) „Mucenieki”)

Eksperti piekrīt tam, ka saistībā ar iespējamo patvēruma meklētāju skaita pieaugumu varētu parādīties zināmas nepilnības valsts likumdošanā, atsevišķās institūciju darbības jomās, kā arī finansiālā ziņā (rastos nepieciešamība veikt izmaiņas budžetā), taču apgalvo to, ka pamatos pašreizējā sistēma darbojas pietiekoši labi, lai uzņemtu arī lielāku patvēruma meklētāju skaitu:

- Pašos pamatos, kā sistēma, ja to skata atrauti no cilvēku resursiem, tad teorētiski jā [nevajadzētu būt problēmām uzņemt arī lielāku patvēruma meklētāju skaitu], jo tas modelis ir pārņemts no citām valstīm un tur tas darbojas. Jautājums ir vairāk kā tas tiek iedzīvināts.

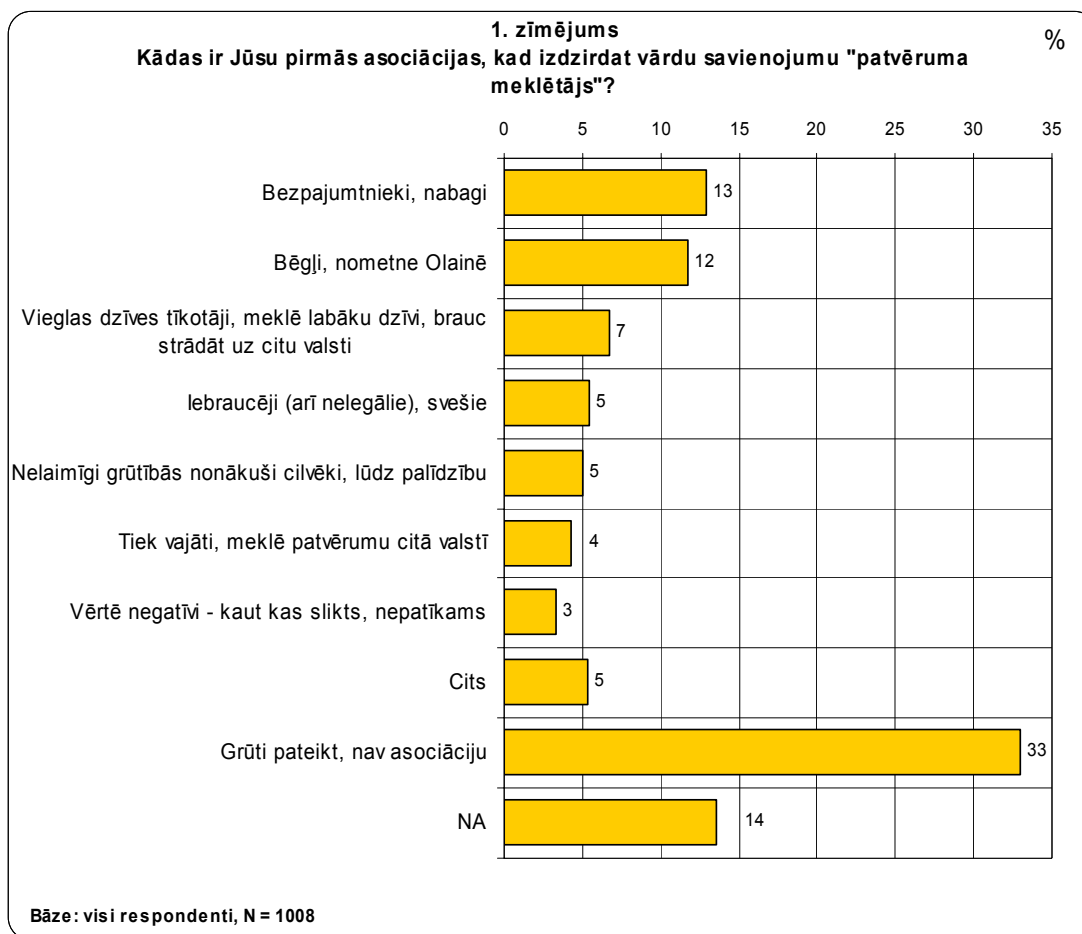
(Oskars Galanders, Bēgļu lietu apelācijas padome)

IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS REZULTĀTI

Asociācijas ar vārdu savienojumu „patvēruma meklētājs”

Latvijas iedzīvotāju asociācijas vai asociāciju trūkums ar vārdu savienojumu „patvēruma meklētājs” liecina par zināšanu trūkumu šajā jautājumā: no visiem Latvijas iedzīvotājiem vienai trešajai daļai nebija nekādu asociāciju, 13% pirmās asociācijas bija ar bezpajumtniekiem, bet 14% nesniedza atbildi uz šo jautājumu. Tātad var secināt, ka kopumā 60% vispār nav priekšstata, kas ir patvēruma meklētāji (1.zīmējums).

1. zīmējums. Asociācijas ar vārdu savienojumu „patvēruma meklētājs”

Vistuvāk oficiāli noteiktajai izpratnei, kas ir patvēruma meklētāji, ir 4% aptaujāto, kas uzskata, ka patvēruma meklētāji ir cilvēki, kas tiek vajāti un meklē patvērumu citā valstī.

12% pirmās asociācijas ir ar bēgļiem un nometni „Olainē”. Savukārt 6% uzskata, ka patvēruma meklētāji ir vieglas dzīves tīkotāji, kas meklē labāku dzīvi. 5% pirmās asociācijas ir ar nelegāliem iebraucējiem, un tikpat lielam skaitam - 5% - patvēruma meklētāji asociējas ar nelaimīgiem, grūtībās nonākušiem cilvēkiem, kas lūdz palīdzību.

Aplūkojot atbilžu sadalījumu dažādās sociāli - demogrāfiskās grupās, jāatzīmē, ka vecuma grupā 18-25 gadi salīdzinoši vairāk ir to, kam patvēruma meklētāji asociējas ar bezpajumtniekiem (23%). Savukārt, rīdzinieku vidū ir vairāk to, kam patvērumu meklētāji asociējas ar bēgļiem un nometni Olainē (21%).

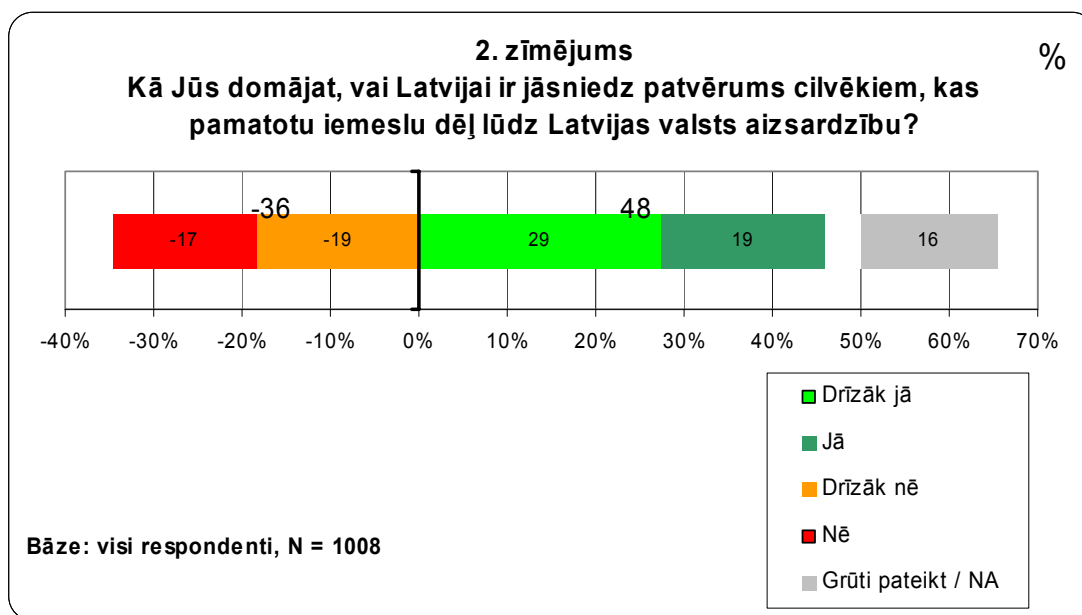
Attieksme pret patvēruma sniegšanu un sociālo palīdzību

Kopumā no visiem Latvijas iedzīvotājiem gandrīz puse (48%) uzskata, ka Latvijai ir jāsniedz patvērums cilvēkiem, kas pamatotu iemeslu dēļ lūdz Latvijas valsts aizsardzību, savukārt 36% uzskata, ka tas nebūtu jāsniedz (16% nav viedokļa šajā jautājumā).

Analizējot attieksmi dažādās vecuma grupās, jāsecina, ka jaunieši vecumā no 18 līdz 25 gadiem ir pozitīvāk noskaņoti pret patvēruma meklētājiem (61% uzskata, ka Latvijai ir jāsniedz patvērums cilvēkiem, kas pamatotu iemeslu dēļ lūdz Latvijas valsts aizsardzību; īpaši pozitīvi noskaņoti ir lauku jaunieši), savukārt vecāka gada gājuma cilvēki ir negatīvāk noskaņoti pret patvēruma sniegšanu (40% vecumā 61-75 gadi uzskata, ka Latvijai ir jāsniedz patvērums cilvēkiem, kas pamatotu iemeslu dēļ lūdz Latvijas valsts aizsardzību).

Analizējot citas sociāli – demogrāfiskās grupas, jānorāda, ka lauku iedzīvotāji, salīdzinājumā ar pilsētu iedzīvotājiem ir pozitīvāk noskaņoti pret patvēruma meklētājiem: ja lauku iedzīvotāju vidū 61% uzskata, ka Latvijai ir jāsniedz patvērums cilvēkiem, kas pamatotu iemeslu dēļ lūdz Latvijas valsts aizsardzību, tad rīdzinieku vidū tikai 37%, bet citu pilsētu iedzīvotāju vidū – 49%.

2. zīmējums. Attieksme pret patvēruma sniegšanu

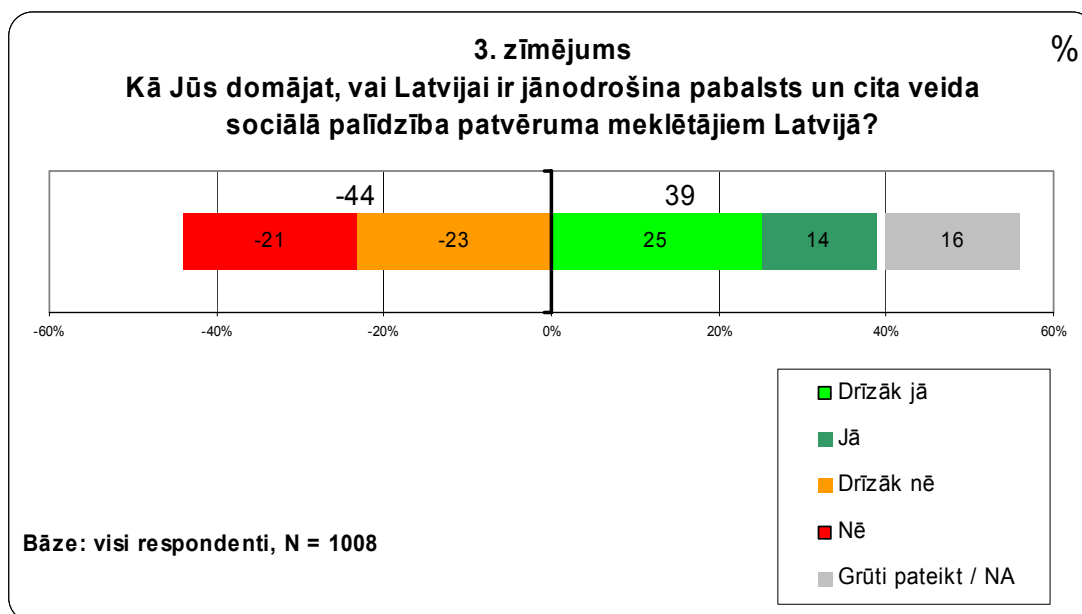
Salīdzinot ar attieksmi pret patvēruma sniegšanu, nedaudz mazāk iedzīvotāju uzskata, ka Latvijai būtu arī jānodrošina sociālā palīdzība patvēruma meklētājiem – viedoklim, ka Latvijai būtu jānodrošina pabalsts un cita veida sociālā palīdzība patvēruma meklētājiem Latvijā piekrīt 39%, nepiekrīt 44%, bet 16% nav viedokļa.

Līdzīgi kā jautājumā par patvēruma sniegšanu, arī šajā jautājumā jaunieši vecumā no 18-25 gadiem un lauku iedzīvotāji ir pozitīvāk noskaņoti pret sociālās palīdzības sniegšanu patvēruma meklētājiem (50% aptaujāto abās grupās), bet vecāka gada gājuma cilvēki un rīdzinieki – mazāk pozitīvi (32% aptaujāto vecumā 61-74 gadi un 28% rīdzinieku uzskata, ka jānodrošina sociālā palīdzība).

Vērojama tendence, ka tie, kam ir negatīvas asociācijas ar patvēruma meklētājiem (cilvēki, kas uzskata, ka patvēruma meklētāji ir vieglas dzīves tīkotāji, kaut kas slikts), ir negatīvāk noskaņoti pret patvēruma un sociālās palīdzības sniegšanu.

Tāpat arī to Latvijas iedzīvotāju vidū, kurus satrauc tas, ka, uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, Latvijā varētu iebraukt daudz cilvēku no citām valstīm, ir vairāk tādu, kas uzskata, ka Latvijai nebūtu jāsniedz patvēruma un sociālā palīdzība patvēruma meklētājiem.

3. zīmējums. Attieksme pret sociālo palīdzību patvēruma meklētājiem

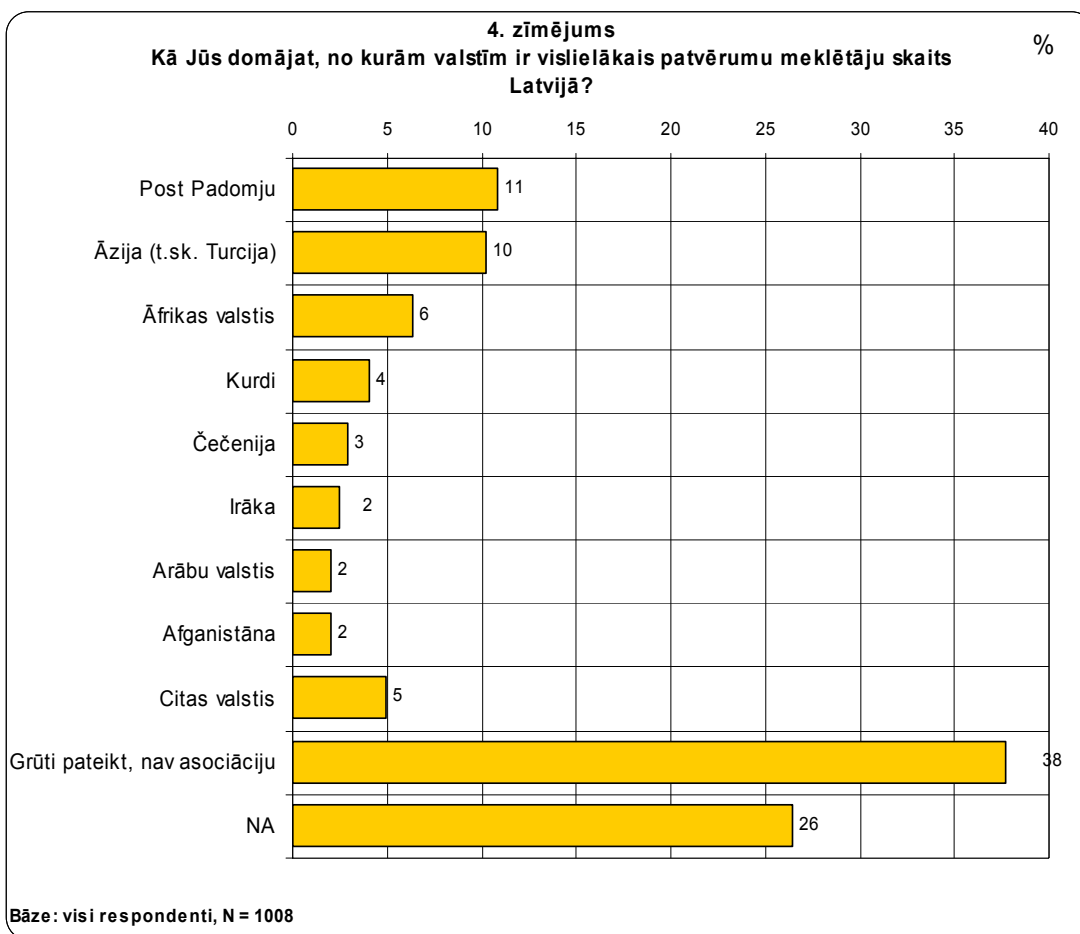
Priekšstati par patvēruma meklētājiem

Aptaujā vairāki jautājumi tika uzdoti ar mērķi nomērīt Latvijas iedzīvotāju priekšstatus par patvēruma meklētāju izcelsmi un skaitu Latvijā. Pirmkārt, tika uzdots jautājums: „Kā Jūs domājat, no kurām valstīm ir vislielākais patvērumu meklētāju skaits Latvijā?”

Divas trešdaļas aptaujāto (64%) nesniedz konkrētu atbildi uz šo jautājumu, bet to vidū, kas sniedz konkrētu atbildi, visbiežāk izskan viedoklis, ka vislielākais patvērumu meklētāju skaits Latvijā ir no bijušās PSRS (11% aptaujāto), no dažādām Āzijas valstīm (10%) un no Āfrikas valstīm (6%).

4% aptaujāto uzskata, ka vislielākais patvērumu meklētāju skaits Latvijā ir kurdi, savukārt 3% - Čečenijas iedzīvotāji.

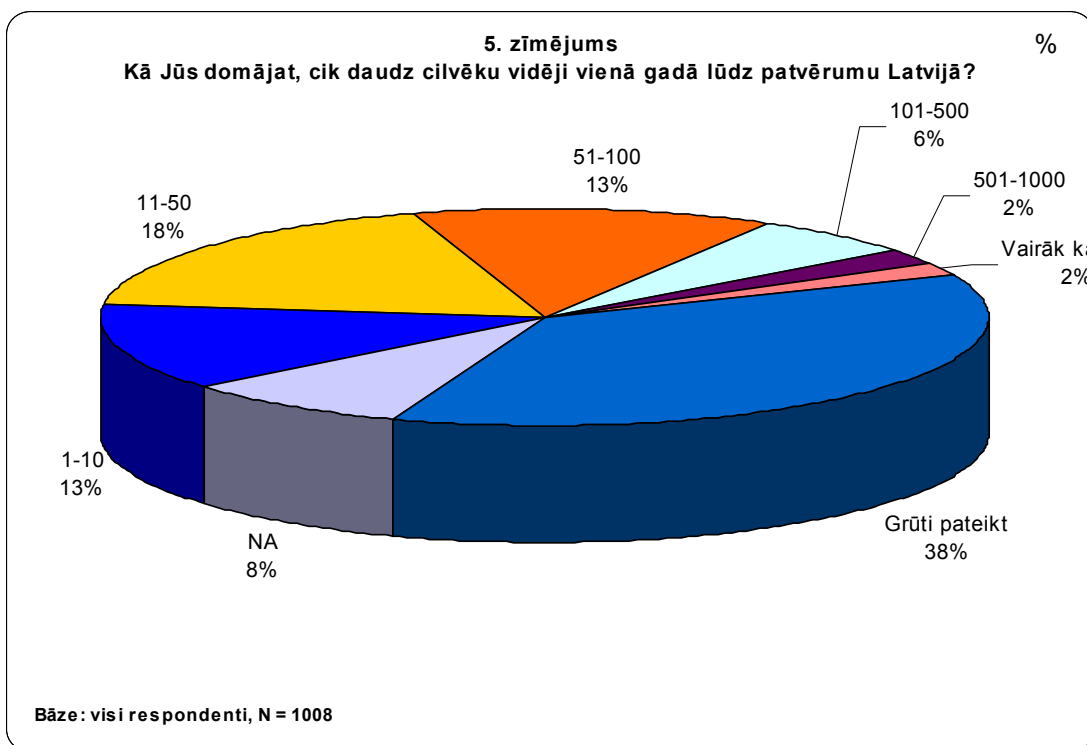
4. zīmējums. Priekšstats par patvēruma meklētāju Latvijā izcelsmi

Otrkārt, tika uzdots jautājums: „Kā Jūs domājat, cik daudz cilvēku vidēji vienā gādā lūdz patvērumu Latvijā?”. 46% nesniedz konkrētu atbildi uz šo jautājumu, bet no tiem, kas atbildējuši, visvairāk ir to, kas uzskata, ka vidēji gādā patvērumu Latvijā lūdz 11-50 cilvēku. Tikai 4% ir minējuši skaitli, kas lielāks par 500.

Šo jautājumu atbildēs statistiski būtiskas atšķirības dažādās sociāli – demogrāfiskajās grupās nav vērojamas.

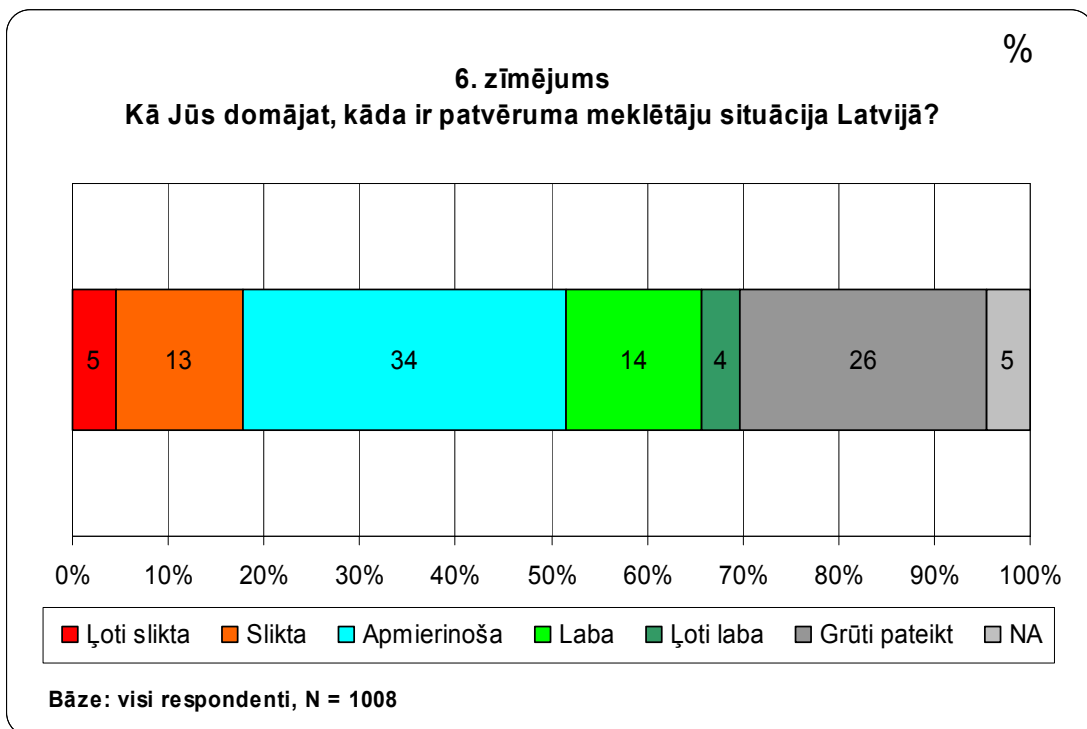
5. zīmējums. Priekšstats par patvēruma meklētāju skaitu

Viedoklis par patvēruma meklētāju situāciju Latvijā

Tikai 18% no aptaujātajiem uzskata, ka patvēruma meklētāju situācija Latvijā ir laba. Lielākais vairākums – 34% - uzskata, ka tā ir apmierinoša, bet 18% uzskata, ka tā ir slikta. 31% nav viedokļa šajā jautājumā.

6. zīmējums. Priekšstats par patvēruma meklētāju situāciju Latvijā

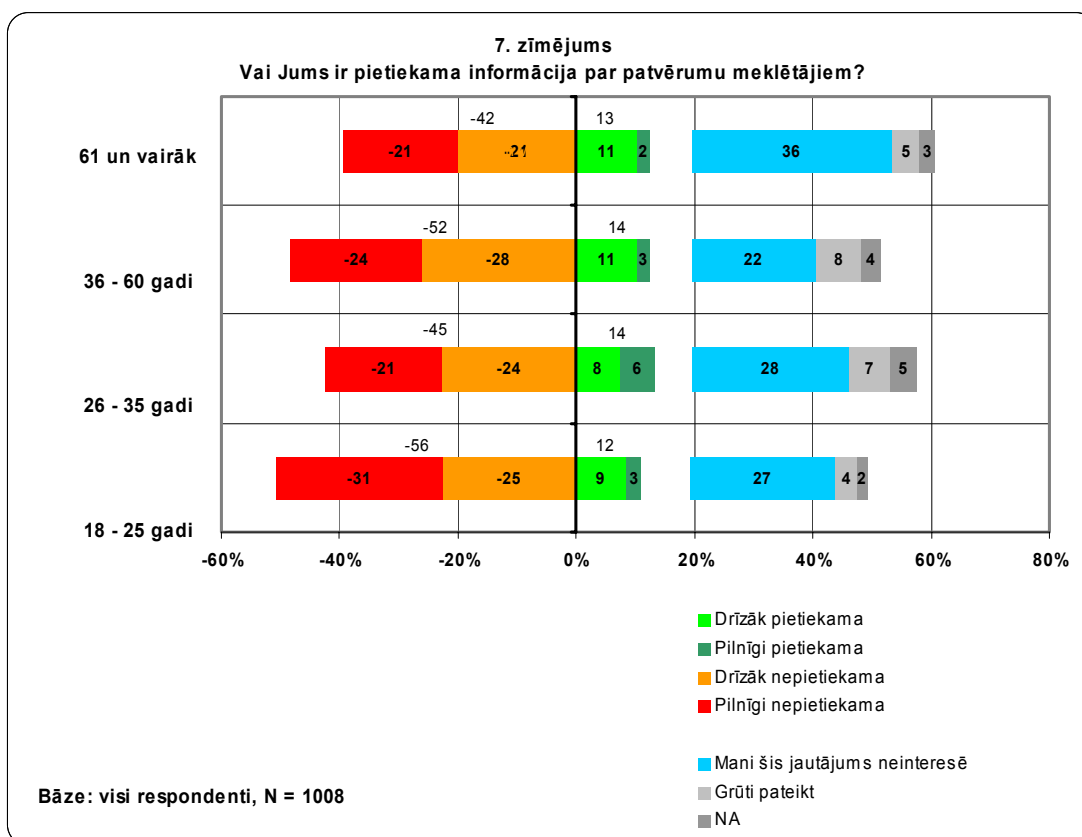
Latviešu vidū ir vairāk to, kas uzskata, ka patvēruma meklētāju situācija Latvijā ir laba (24% latviešu un 9% citu tautību pārstāvju uzskata, ka patvēruma meklētāju situācija Latvijā ir laba), bet citu tautību pārstāvju vidū ir vairāk to, kas uzskata, ka patvēruma meklētāju situācija Latvijā ir slikta (14% latviešu un 23% citu tautību pārstāvju uzskata, ka patvēruma meklētāju situācija Latvijā ir slikta). Salīdzinoši to, kas uzskata, ka patvēruma meklētāju situācija ir laba un apmierinoša, vairāk ir lauku iedzīvotāju vidū, Kurzemē un Vidzemē.

Informācijas par patvēruma meklētājiem iegūšanas veids un pietiekamība

Lai noskaidrotu, vai informācija par patvēruma meklētājiem Latvijā ir pietiekama, tika uzdots jautājums: „Kā Jūs uzskatāt, vai Jums ir pietiekama informācija par patvēruma meklētājiem? Pilnīgi pietiekama, drīzāk pietiekama, drīzāk nepietiekama vai pilnīgi nepietiekama?”. Aptaujas rezultāti parāda, ka 13% Latvijas iedzīvotāju informācija ir pietiekama, 50% informācija ir nepietiekama, bet 27% norāda, ka viņus šis jautājums neinteresē (10% nav noteiktas atbildes uz jautājumu).

Salīdzinoši vecuma grupā 18-25 gadi ir vairāk to, kas uzskata, ka viņiem nepietiek informācijas par patvēruma meklētājiem (56%), savukārt vecuma grupā 61-74 gadi vairāk ir to, kurus šis jautājums neinteresē (36%).

7. zīmējums. Informācijas par patvēruma meklētājiem pietiekamība

Šī jautājuma atbildēs ir vērojamas atšķirības dažādās izglītības grupās: tie Latvijas iedzīvotāji, kam ir augstāka izglītība, kritiskāk vērtē informācijas pietiekamību, savukārt to

Latvijas iedzīvotāju vidū, kam ir pamatzglītība, ir vairāk respondentu, kam šis jautājums neinteresē.

Lauku iedzīvotāju vidū arī ir vairāk to, kuri uzskata, ka viņiem ir nepietiekama informācija (61%), savukārt rīdžinieku vidū – vairāk to, kam šis jautājums neinteresē.

Visbiežāk izmantotie informācijas avoti par patvēruma meklētājiem Latvijas iedzīvotāju vidū ir televīzija (68%), laikraksti un žurnāli (25%) un radio (19%). Informāciju bukletu, brošūru formā ir izmantojis tikai viens no visiem aptaujātajiem.

8. zīmējums. Informācijas par patvēruma meklētājiem iegūšanas veids

Dažādās vecuma grupās ir novērojamas šādas īpatnības: vecāka gada gājuma cilvēku vidū ir vairāk to, kas informāciju par patvēruma meklētājiem ir ieguvuši televīzijā (71%), jauniešu vidū vecumā no 18-35 gadiem, ir vairāk to, kas informāciju ir ieguvuši Internetā (7%).

Informācijas ieguves ziņā nozīme ir arī izglītībai: aptaujāto vidū ar vidējo speciālo un augstāko izglītību ir ievērojami vairāk to, kas informāciju ieguvuši laikrakstos un žurnālos, kā arī televīzijā; cilvēku ar augstāko izglītību vidū ir salīdzinoši nedaudz vairāk to, kas izmantojuši Internetu.

Latvieši, salīdzinot ar citu tautību pārstāvjiem, ir biežāk informāciju ieguvuši televīzijā, savukārt citu tautību pārstāvju vidū ir vairāk to, kas nav snieguši konkrētu atbildi par informācijas avotiem (apkopotas atbildes „nekur”, grūti pateikt” un „nav atbildes” – latvieši 18%, citu tautību pārstāvji – 30%).

Cilvēkiem ar augstākiem ienākumiem salīdzinoši biežāk informācijas avots ir Internets (10%), savukārt rīdzinieki vairāk atsaucas uz laikrakstiem un žurnāliem (31%).

Aizspriedumi par patvērumu meklētājiem

Par sava veida aizspriedumiem pret patvēruma meklētājiem liecina atbildes uz jautājumiem:

- 1) „Sakiet, lūdzu, ja Jūs būtu darba devējs, vai Jūs ņemtu darbā patvēruma meklētāju, ja viņa profesionālā kvalifikācija atbilstu Jūsu prasībām?”
- 2) „Sakiet, lūdzu, vai Jums būtu iebildumi dzīvot kaimiņos ar patvēruma meklētāju?”

Aptauju rezultāti liecina, ka 42% Latvijas iedzīvotāju pieņemtu darbā patvēruma meklētāju, bet 30% iedzīvotāju nevēlētos pieņemt darbā patvēruma meklētāju. 28% nesniedz konkrētu atbildi.

Salīdzinoši vairāk to, kas pieņemtu darbā patvēruma meklētāju, ir jauniešu vidū (vecuma grupa 18-25 gadi – 55%), un mazāk – starp vecākiem cilvēkiem (vecuma grupa 61-74 gadi – 34%; šajā vecuma grupā vairāk ir to, kas nesniedz konkrētu atbildi).

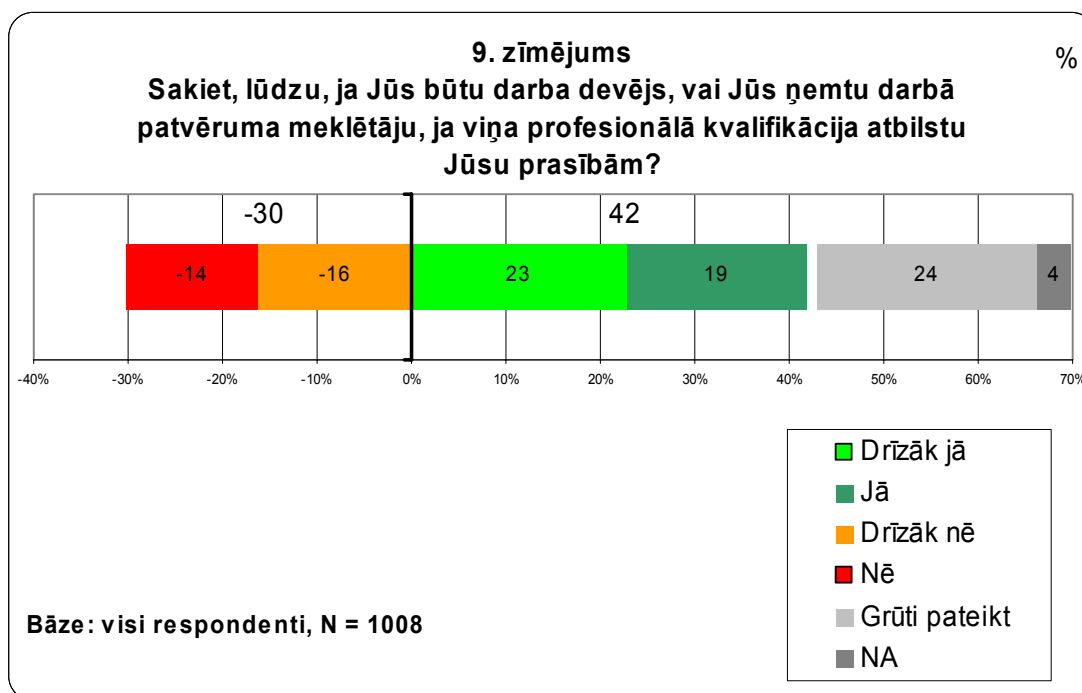
Salīdzinoši vairāk to, kas pieņemtu darbā patvēruma meklētāju, ir lauku iedzīvotāju vidū (55%), un mazāk – starp rīdziniekiem (36%, arī šajā grupā ir vairāk to, kas nesniedz konkrētu atbildi).

Nevēlēšanās ņemt darbā patvēruma meklētājus biežāk ir sastopama starp tiem respondentiem, kas domā, ka patvēruma meklētāju izcelsme vai izcelsmes valsts ir Irāka, Afganistāna un kurdi.

Korelācija ir vērojama arī ar jautājumu par pabalstu sniegšanu: tie, kas patvēruma meklētājus ņemtu darbā, lielākoties uzskata, ka Latvijai ir jānodrošina patvēruma meklētājiem sociālā palīdzība.

Atvērtāki pret patvēruma meklētājiem ir tie, kas uzskata, ka kultūru daudzveidība ir sabiedrībā jāatbalsta un kurus nesatrauc, ka, uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, Latvijā varētu iebraukt daudz cilvēku no citām valstīm.

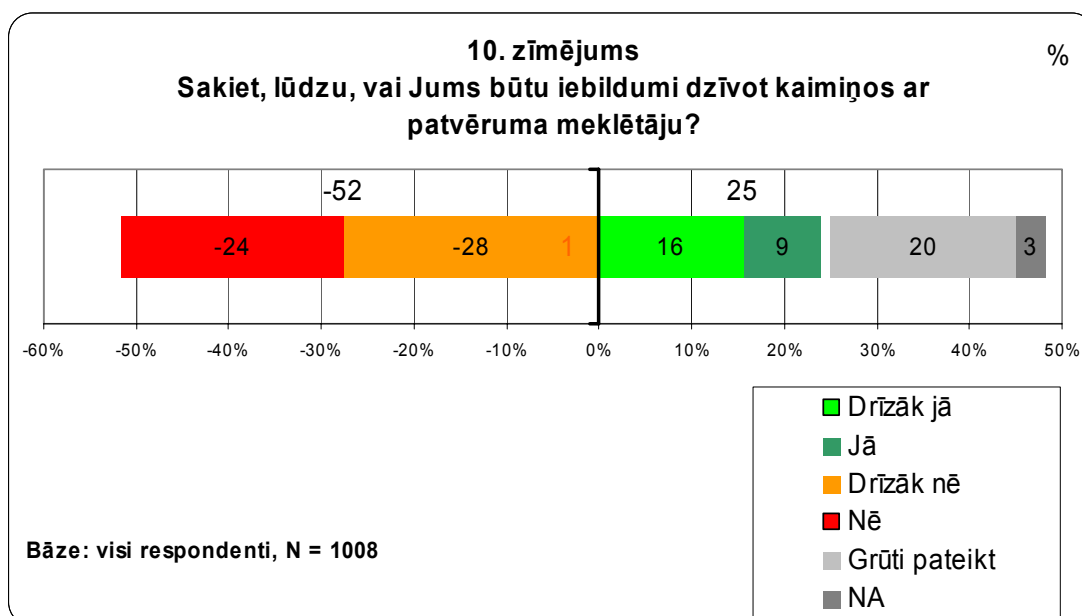
9. zīmējums. Attieksme pret patvērumu meklētāju kā potenciālo darbinieku

Salīdzinoši nedaudz mazāk Latvijas iedzīvotāju vidū ir cilvēku, kam būtu iebildumi dzīvot kaimiņos ar patvēruma meklētājiem. Aptaujas rezultāti parāda, ka 52% Latvijas iedzīvotāju nebūtu iebildumu, 24% būtu iebildumu, bet 24% nesniedz konkrētu atbildi uz šo jautājumu.

Būtiskākās atšķirības atbildēs parādās, skatoties tās krustojumā ar jautājumu „Kā Jūs domājat, no kurām valstīm ir vislielākais patvērumu meklētāju skaits Latvijā?”. Iebildumi dzīvot kaimiņos ar patvēruma meklētāju biežāk ir sastopami starp tiem respondentiem, kas domā, ka patvēruma meklētāju izcelsme vai izcelsmes valsts ir Irāka, Afganistāna, Āfrikas valstis un Čečenija.

10. zīmējums. Attieksme pret patvērumu meklētāju kā kaimiņu

Attieksme pret multikulturālismu

Lai noskaidrotu Latvijas sabiedrības attieksmi pret dažādu kultūru pārstāvjiem un viņu integrāciju, aptaujā tika iekļauti divi viedokļu pāri, pret kuriem respondentiem lūdza izteikt attieksmi.

Pirmais viedokļu pāris bija:

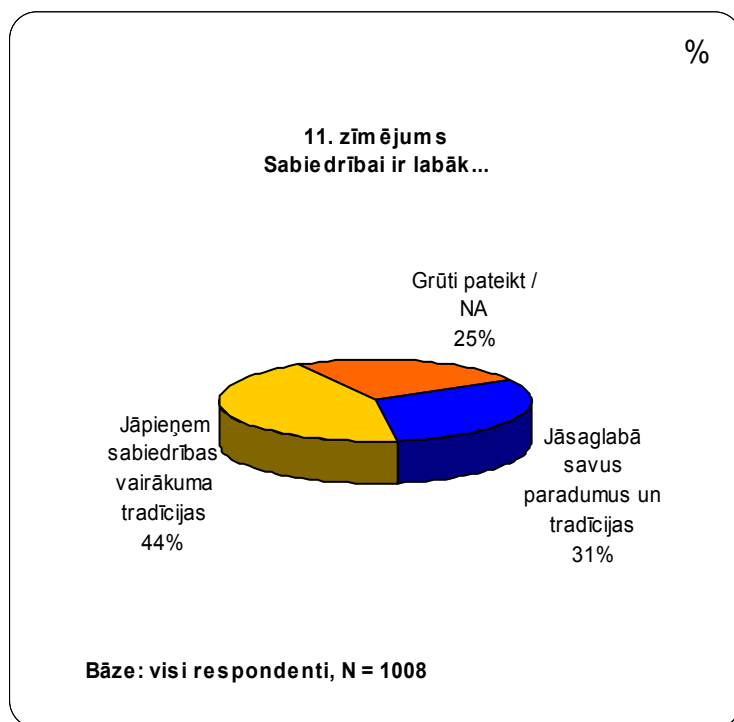
A. Sabiedrībai ir labāk, ja nesen atbraukušie cilvēki ar svešu kultūru saglabā savus paradumus un tradīcijas;

B. Sabiedrībai ir labāk, ja nesen atbraukušie cilvēki ar svešu kultūru nesaglabā savus paradumus un tradīcijas, bet pieņem sabiedrības vairākuma tradīcijas.

Aptaujas rezultāti parāda, ka 31% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka sabiedrībai ir labāk, ja nesen atbraukušie cilvēki ar svešu kultūru saglabā savus paradumus un tradīcijas, bet 44% uzskata, ka sabiedrībai ir labāk, ja nesen atbraukušie cilvēki ar svešu kultūru nesaglabā savus paradumus un tradīcijas, bet pieņem sabiedrības vairākuma tradīcijas (25% nesniedza konkrētu atbildi).

Salīdzinoši nedaudz atvērtāki citām kultūrām ir Latvijas jaunieši vecumā no 18-25 gadiem, bet noslēgtāki ir cilvēki vecumā no 61-74 gadiem. Viedoklis, ka sabiedrībai ir labāk, ja nesen atbraukušie cilvēki ar svešu kultūru nesaglabā savus paradumus un tradīcijas, bet pieņem sabiedrības vairākuma tradīcijas, ir vairāk izplatīts latviešu vidū (starpība 12%).

11. zīmējums. Attieksme pret multikulturālismu: tradīciju saglabāšana

Otrs viedokļu pāris bija:

A. Kultūru daudzveidība ir katras valsts bagātība un tā ir sabiedrībā jāatbalsta;

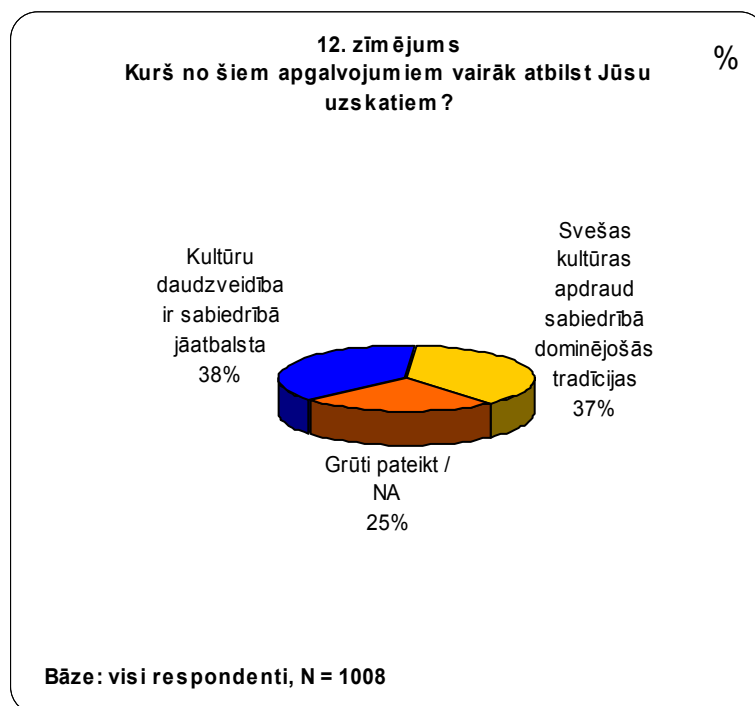
B. Svešu un nepazīstamu kultūru ienākšana Latvijas kultūras vidē apdraud sabiedrībā dominējošās tradīcijas.

Viedokļi šajā jautājumā sadalās izteiktās divās daļās: 37% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka kultūru daudzveidība ir katras valsts bagātība un tā ir sabiedrībā jāatbalsta, un tikpat daudz –

37% uzskata, ka svešu un nepazīstamu kultūru ienākšana Latvijas kultūras vidē apdraud sabiedrībā dominējošās tradīcijas (25% nesniedza konkrētu atbildi).

Līdzīgi kā attiecībā uz pirmo viedokļu pāri, jauniešu grupa un citu tautību pārstāvji ir nedaudz atvērtāki, un viņu vidū ir vairāk to, kas uzskata, ka kultūru daudzveidība ir jāatbalsta, savukārt vecāki cilvēki un latvieši ir noslēgtāki. Salīdzinoši noslēgtāki ir cilvēki ar zemāku izglītības līmeni, bet starp tiem, kam ir augstākā izglītība, vairāk ir to, kas uzskata, ka kultūru daudzveidība ir jāatbalsta.

12. zīmējums. Attieksme pret multikulturālismu: kultūru daudzveidība

Sociālā distance

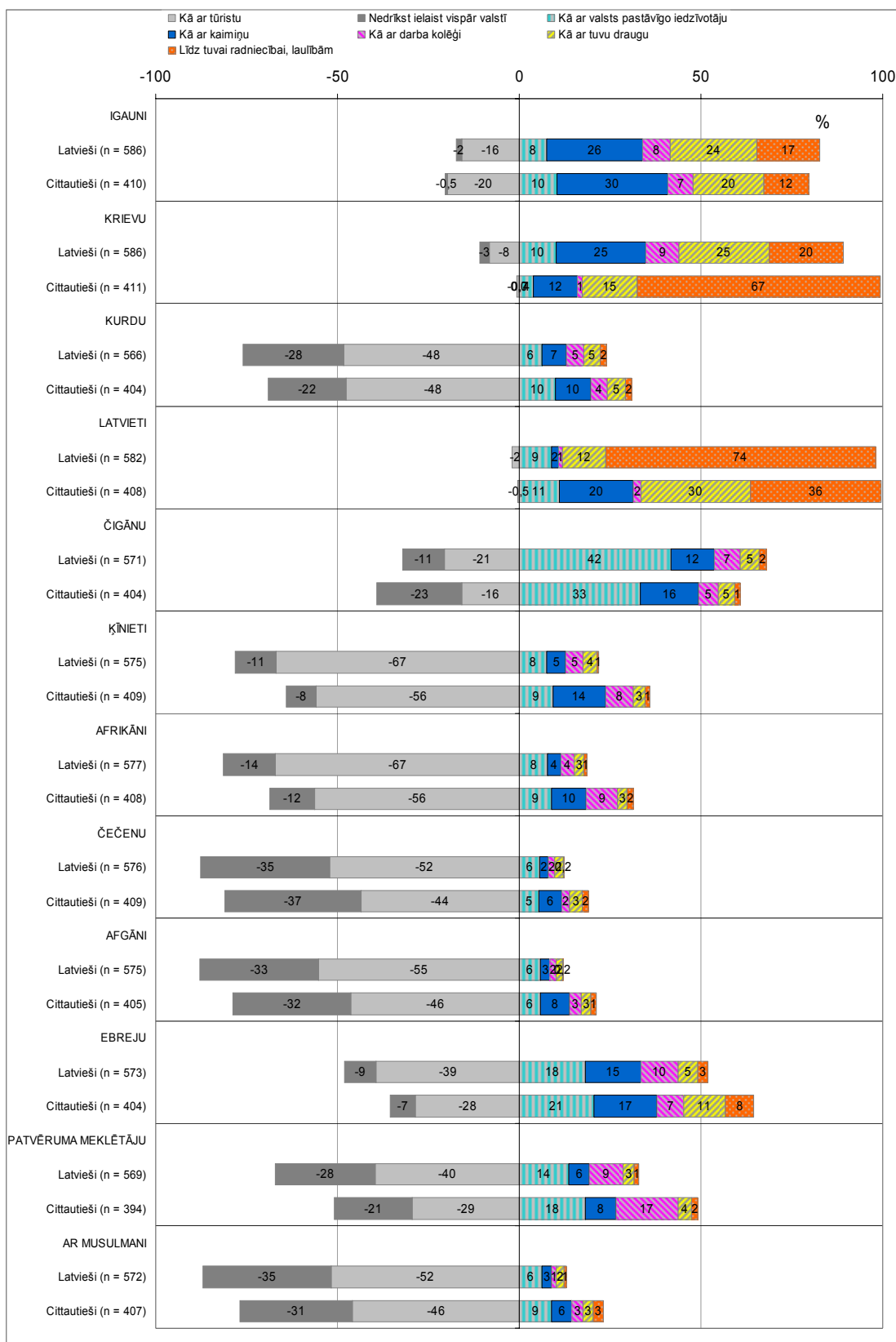
Lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret dažādu tautību, rasu un reliģijas cilvēkiem, kā arī pret patvēruma meklētājiem, un izpētītu sociālo distanci, tika izmantota Bogardusa skala. Šādas skalas izmantošana paredz, ka respondentam ir jānorāda sociālās distances pakāpe, kādu respondents vēlētos saglabāt starp sevi un norādīto grupu.

Saskaņā ar Hagendorna un Kleinpeninga, kā arī citu pētnieku vērtējumu (Hagendoorn and Kleinpenning)⁹, sociālās distances skala ir piemērota, lai novērtētu negatīvās attieksmes.

⁹ Hagendoorn L., Kleinpenning G. (1991) The contribution of domain specific stereotypes to ethnic distance. *British Journal of Social Psychology*. 30. 63-78.

12. zīmējums. Sociālā distance

Grafikā attēlotas tikai noteiktās atbildes.

Bogardusa skala ietver piecas dažāda līmeņa pozitīvās atbildes, kas parāda, cik pozitīva ir konkrētā respondenta attieksme pret citas tautības pārstāvi, kā arī divas dažāda līmeņa negatīvas atbildes – atklājot negatīvu attieksmi pret citu tautību cilvēkiem.

Aptaujas rezultāti liecina, ka visnegatīvākā attieksme Latvijā ir pret čečeniem, musulmaņiem, afgāņiem un kurdiem. Samērā piesardzīga attieksme vērojama arī pret čigāņiem, ķīniešiem un afrikāņiem.

Attieksme pret patvēruma meklētājiem ir pielīdzināma attieksmei pret kurdiem: 25% visu aptaujāto uzskata, ka patvēruma meklētājus nedrīkstētu ielaist valstī vispār. 35% pieļautu attiecības kā ar tūristu, un 15% būtu ar mieru kontaktēties kā ar valsts pastāvīgo iedzīvotāju. Tikai 24% pieļauj arī ciešākas attiecības – kā ar kaimiņu, darba kolēģi, tuvu draugu vai radnieku.

Kopumā aptaujas rezultāti apliecina tendences, kas parādījās jau citos pētījumos¹⁰, ka gan latviešiem, gan cittautiešiem negatīvas nostādnēs izraisa vienas un tās pašas etniskās, rasu un reliģiskās grupas. Šīm grupām raksturīgs, ka, pirmkārt, tās Latvijā ir maz pazīstamas (piemēram, afrikāņi, ķīnieši), otrkārt, attiecībā pret tām masu medijos ir daudz negatīvas informācijas (piemēram, musulmaņu un čečenu saistība ar terorismu), treškārt, attiecībā pret tām sabiedrībā jau vēsturiski ir izveidojies daudz negatīvu stereotipu (piemēram, čigāni).

Satraukums par imigrāciju, Latvijas ekonomiskajai situācijai uzlabojoties

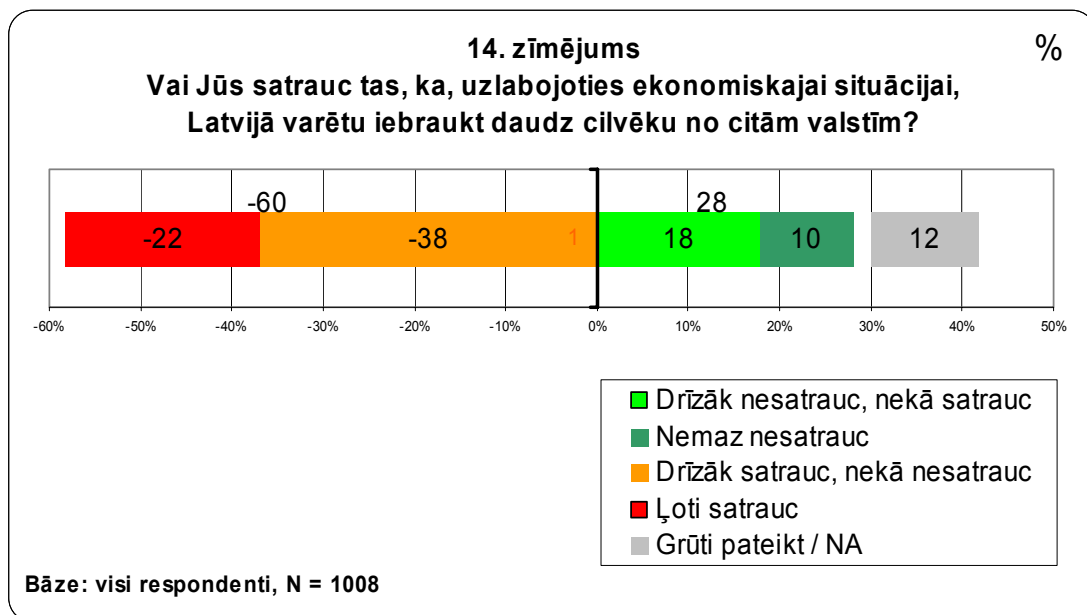
Kopumā 60% Latvijas iedzīvotāju ir satraukti par iespējamo imigrāciju – par to liecina atbildes uz jautājumu: „Vai Jūs satrauc tas, ka, uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, Latvijā varētu iebraukt daudz cilvēku no citām valstīm?”. Mazāk aktuāls tas šķiet 28%, bet 12% iedzīvotāju nesniedza konkrētu atbildi.

Vismazāk iebraucēju skaita palielināšanās satrauc jauniešus vecumā no 18–25 gadiem: 43% norāda, ka viņus tas satrauc, bet 45% - ka nesatrauc.

Kā jau norādīts iepriekš, tie, kurus satrauc tas, ka, uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, Latvijā varētu iebraukt daudz cilvēku no citām valstīm, ir mazāk atvērti pret patvēruma meklētājiem – viņu vidū ir vairāk iebildumu dzīvot ar patvēruma meklētājiem kaimiņos un viņi biežāk nevēlētos patvēruma meklētājus pieņemt darbā.

¹⁰ Zepa, B., Šūpule, I., Krastiņa, L., Penķe, I., Krišāne, J. (2004) *Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija*. Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. Rīga, lpp. 1-84.

14. zīmējums. Satraukums par imigrāciju, Latvijas ekonomiskajai situācijai uzlabojoties

Pielikums: Rezultātu tabulas